

Національна академія наук України
Державна установа
«Інститут всесвітньої історії НАН України»

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ:
АКСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ**

Матеріали Міжнародної наукової конференції

Київ, 21 листопада 2012 року

Київ 2012

УДК 94(4):321.01
ББК 63.3(4)+66.0.(4)
А43

Рекомендовано до друку Вченою радою Державної установи
«Інститут всесвітньої історії НАН України»
(протокол № 7 від 31 жовтня 2012 р.).

Редакційна колегія:

Кудряченко А.І., д.і.н., проф. (загальна редакція),
Калінічева Г.І., к.і.н., доц. (відповідальний редактор),
Солошенко В.В., к.і.н., доц. (упорядник)

Рецензенти:

Срібняк І.В., д.і.н., проф.,
Чікарькова М.Ю., д.ф.н., доц.
Бульвінський А.Г., к.і.н., доц.

Актуальні проблеми всесвітньої історії: аксіологічні засади державотворення [Текст] : матеріали Міжнародної наукової конференції 21 листопада 2012 р., Київ, Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України» / За заг. ред. д.і.н., проф. Кудряченка А.І. – К.: ПП: «Фоліант», 2012. – 152 с.

Подано тези доповідей учасників Міжнародної наукової конференції за результатами наукових досліджень з актуальних проблем всесвітньої історії, які виконані науковими співробітниками академічних інститутів, викладачами та науковцями вищих навчальних закладів, аспірантами, здобувачами, фахівцями різних організацій і установ.

Матеріали відтворено з авторських оригіналів. За достовірність інформації, що міститься в опублікованих матеріалах, відповідальність несуть автори. Передрук можливий у разі посилання на автора і видання.

ISBN 978-966-02-6621-6

© Державна установа
«Інститут всесвітньої історії
НАН України», 2012.

З М І С Т

Адамська І. Г. Організація загальнодоступного медичного обслуговування в Українській СРР у 1920-х рр.	6
Аністратенко Т. П. Економічна дипломатія Сполучених Штатів Америки (на прикладі доктрини Трумена 1947 р.) ...	9
Бульвінський А. Г. Ціннісні основи української державної ідеї ..	13
Вдовиченко В. А. Дилеми європейської інтеграції для італійської державності (1996-2001 рр.)	14
Верхофстад Р. Державне будівництво у Нідерландах: прагматизм та принципи	17
Врадій В. О. Протидія терористичним акціям – важлива складова зміцнення державності (на прикладі країн ЄС)	22
Врадій О. С. Особливості функціонування інституту національної держави в євроінтеграційному середовищі (на прикладі країн ЦЄ)	25
Давиденко Я. К., Пронь С. В. Карально-репресивна система і реваншизм як умови побудови німецької держави часів фашизму ...	28
Домарадські С. Думки про історію та спадщину «холодної війни» у Центральній та Східній Європі	30
Дудко І. Д. Історико-політичні й еволюційні засади концепції місіонерства в державницькій ідеології й зовнішньополітичній стратегії США	39
Зайцева З. І. Австро-Угорська імперія: громадянське суспільство versus національне	42
Казакова О. М. Політичні трансформації в Іспанії на шляху до європейського співтовариства	45
Калінічева Г. І. Демократизація суспільно-політичного життя як складова процесу модернізації в Україні	49
Клімов М. М. Основні принципи співпраці Канади та України ..	53

Козирева М. Е. Національне районування в Україні у 20-ті-30-ті рр. ХХ століття як історичний досвід державотворення . . .	56
Кононенко С. В. Держава у світовій політиці: державність, націоналізм, суверенність	59
Космина В. Г. Влада як цінність і влада як комунікація: етимологічні аспекти становлення національних держав у Європі	63
Кос-Станішіч Л. Взаємовідносини між Хорватією та країнами Латинської Америки	66
Кривонос Р. А. Особливості українсько-нідерландських політичних відносин на початку ХХІ століття	71
Кудряченко А. І. Європейські демократичні цінності як засади розвитку держав молодшої демократії	74
Кульчицька О. В. Вступ Української РСР до ООН як крок до визнання міжнародною спільнотою	76
Лоссовський І. Є. Формування зовнішньої політики Малайзії як функція державного будівництва у контексті міжнародних процесів у Південно-Східній Азії	79
Лукач І. Б. Витоки та характер доктрини Монро як засобу здійснення дипломатії США в Латинській Америці у ХХІ столітті . .	83
Маклюк О. М. Пам'ять у просторі суспільства за Морісом Хальбваксом	86
Мальшина К. В. Словенська політична думка про теоретичний ідеал політичного впорядкування Словенії в рамках Першої Югославії (1918-1929 рр.)	89
Мартинов А. Ю. Європейський Союз: між федералізмом і регіональним самовизначенням	92
Мудрієвська Г. І. Політичний вимір співробітництва України із Словацькою Республікою у 1993-2011 рр.	94
Підберезних І. Є. Відносини США з країнами Південно-Східної Азії за часів президента Б. Обама	97

Пількевич В. О. Вплив ЮНЕСКО на державотворчі процеси в Україні	100
Погорелова І. С. Особливості європейської постіндустріальної цивілізації	103
Подаєнко Ю. А. Культурна дипломатія як засіб реалізації стратегії «м'якого» впливу: американський та європейський контекст	106
Поліч М. І. Лонгин Цегельський: дипломатична, громадсько-політична та наукова діяльність	109
Солошенко В. В. Німецькі засоби масової інформації як важлива складова громадянського суспільства	113
Степанчук О. П. Вплив національної політики польського уряду щодо українців Холмщини на процеси державотворення Речі Посполитої Польської у 20-х- 30-х рр. ХХ ст.118	
Ткаченко І. В. Національний суверенітет та євроінтеграція України: аспекти взаємодії	121
Устаєв Н. Ф. Дипломатія першої держави мусульман: питання теорії та практики	124
Фрольцов В. В. Пострадянські держави у програмних документах уряду Г. Шрьодера (1998-2005 рр.)	127
Циватий В. Г. Дипломатія і дипломатичні служби європейських держав раннього Нового часу (XVI - XVIII ст.): інституціональний аспект	131
Шаповалова О. І. Політична автономність держав у постбіполярній системі міжнародних відносин: конструктивістське бачення ..	135
Шимкевич К. О. Державотворчі процеси в Боснії та Герцеговині: реалії та перспективи	138
Шпаковський А. В. Передумови зародження інституту визнання держав в епоху Стародавнього світу	141
Яковенко Н. А. Історичні особливості британського державотворення: аксіологічний вимір	145

Адамська І.Г.
*кандидат історичних наук, молодший науковий співробітник
історичного факультету Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
(м. Київ, Україна)*

ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАГАЛЬНОДОСТУПНОГО МЕДИЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ СРР У 1920-х рр.

Сучасна Україна проголошена соціальною державою, де охорона життя та здоров'я населення визначена одним з пріоритетних напрямків діяльності країни та суспільства. Охорона здоров'я населення, що є важливою складовою державної соціальної політики, з одного боку – віддзеркалює соціально-економічну ситуацію в країні, з іншого – впливає на динаміку суспільних процесів.

Надзвичайно вагому роль в історії розвитку системи охорони здоров'я УСРР відігравали 1919-29 рр., коли відбувалося її становлення. Під час боротьби за владу на території України, в умовах постійних бойових дій та поширення епідемій, більшовицька партія намагалася приділяти увагу медичній галузі. Радянська влада впродовж 1920-х рр., будуючи систему медичного забезпечення населення, розробляла нову нормативну базу, формувала систему центрального і місцевого управління, мережу закладів, налагоджувала їх матеріальне і кадрове забезпечення, що заклало основу майбутнього функціонування галузі.

Намагаючись організувати систему медичного обслуговування населення, радянська влада зіткнулася з низкою проблем. Нестача обладнаних медичних закладів та нерівномірність розташування установ і персоналу на території України не давала можливості для реалізації проголошених гасел, а саме переходу від лікувальної до профілактичної медицини. Впродовж 1920-х рр. перша все ще відігравала провідну роль. Формуючи охорону здоров'я у містах, радянська влада перш за все створювала загальногромадську мережу медичних закладів та налагоджувала систему лікувальної допомоги на дому.

З 1921-1922 рр. почалося відродження приватної та страхової медицини. Розвитку приватної практики сприяв попит, який формувався колами "господарів" та інших верств населення, не забез-

печених безкоштовним обслуговуванням в державній мережі. Система страхової медицини була відроджена для поліпшення обслуговування робітників і службовців. Але в процесі згортання непу від неї відмовилися. Натомість продовжувала функціонувати транспортна медицина, яка також діяла за рахунок страхових фондів. Вона створювалася в першу чергу для обслуговування працівників транспорту, але в реаліях 1920-х рр. змушена була значну увагу приділяти хворим з числа населення, що пересувалося. Саме мігранти розповсюджували інфекційні хвороби та погіршували загальний санітарний стан, а тому їх залишали на стаціонарне лікування навіть в непризначених для цього установах. У другій половині 1920-х рр., намагаючись покращити надання послуг транспортникам, НКОЗ окрім розширення мережі, прирівняв їх статус до територіальних застрахованих.

Поряд з цим, не дивлячись на існуючі проблеми, у 1920-х рр. сформувалося спецобслуговування партійно-державної номенклатури УСРР, яке проявилось у створенні окремих амбулаторій, лікарень та санаторіїв, які забезпечувалися всіма необхідними медикаментами та обладнанням, а також найкращим медичним персоналом. Додатково для відповідальних працівників бронювали місця в інших лікувальних установах та на курортах, включаючи й закордонні, сформували список лікарів для амбулаторного обслуговування та виклику додому.

Особливо складним впродовж 1920-х рр. було становище в сільській місцевості, яке негативно виділялося на фоні міської організації. Подібним був лише класовий підхід в обслуговуванні, коли перевагу в державних медичних закладах отримувало "трудове селянство" (батраки, бідняки та середняки). Катастрофічний стан дільниць з неприлаштованими приміщеннями, відсутністю транспорту, медикаментів та обладнання, а також кваліфікованого медичного персоналу викликав недовірливе ставлення населення до радянської медицини та стимулював розвиток знахарства. Радянська влада намагалася змінити ситуацію на краще – розширювала мережу установ, стимулювала приїзд у сільську місцевість спеціалістів. В разі гострої потреби селянство мало можливість обслуговуватися у міських лікарнях, проте значного розповсюдження ця практика не набула.

Отже, одним з принципів радянського державотворення була організація загальнодоступного медичного обслуговування. У перше десятиріччя існування Української СРР тенденції розвитку галузі охорони здоров'я відповідали основним напрямкам соціально-економічної політики держави – "воєнному комунізму" та непу. Значний вплив мали й загальні політичні гасла, проголошені більшовиками. В результаті їх діяльності у містах сформувалася мережа медичних закладів, які могли надати кваліфіковану допомогу, налагоджувалося обслуговування хворих на дому. Проте залишалися й недоліки у функціонуванні галузі охорони здоров'я. Надзвичайно складною була ситуація із медичним забезпеченням сільського населення. У той же час сформувалася система привілейованого обслуговування партійно-державної номенклатури.

Використані джерела та література:

1. Матеріали про діяльність установ охорони здоров'я та епідемічний стан республіки за 1925-1926 рік. – Х., 1927. – 86 с. 2. Матеріали про діяльність закладів охорони здоров'я і про санітарний стан України за 1927-28 рік. – Х., 1929. – 78 с. 3. Матеріали про діяльність установ охорони здоров'я та епідемічний стан республіки за 1926-27 рік. – Х., 1928. – 68 с. 4. Переписка с наркоматами здравоохранения и другими медицинскими учреждениями об организации медицинской помощи и оздоровлении сотрудников ЦК, партийных и советских работников // ЦДАГО України, оп.1., спр.386, 407 арк. 5. Про коло осіб, які мають право на неплатну медичну допомогу в лікустановах, що перебувають у віданні Робмеду // Вісник НКОЗ. – 1926. – № 9(13) – С.7. 6. Про робочі наради при окрздоровінспекціях, про порядок обслуговування застрахованих та про порядок витрат фонду лік допомоги (кол. "Г") в непромислових округах // Вісник НКОЗ. – 1926. – № 3(7). 7. Хорош І.Д. Розвиток охорони здоров'я на селі в Українській РСР (1918-1929) / І.Д. Хорош. – К., 1969. – 172 с.

Аністратенко Т.П.
*методист Інституту післядипломної освіти
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
(м. Київ, Україна)*

ЕКОНОМІЧНА ДИПЛОМАТІЯ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ (НА ПРИКЛАДІ ДОКТРИНИ ТРУМЕНА 1947 р.)

Однією з основ сучасного міжнародного життя та державотворення є економічна дипломатія, що являє собою “сплав політики і економіки” [5, 11]. Лідером економічної дипломатії сьогодні є США. Вашингтон визначає долі світу, внутрішню і зовнішню політику багатьох країн через посередництво Міжнародного валютного фонду, Всесвітнього банку і ряду інших структур, а також через економічні програми допомоги [4, 252]. Основні досягнення американської зовнішньої політики ґрунтуються на потужний економічний фундамент. Це пояснюється тим, що протягом всієї американської історії економічні фактори відігравали одну із ключових ролей у визначенні національних інтересів США, формуванні зовнішньополітичних задач і пріоритетів. Тісний взаємозв’язок економічних інтересів із зовнішньополітичними програмами США являється аксіомою [3].

Економічна складова сучасної дипломатії в значною мірою визначає динаміку міжнародних відносин, а також темпи та напрям розвитку більшості держав світу. Відбувається формування глобальної економічної системи та економізація міжнародних відносин. Тому саме економічна дипломатія є невід’ємною складовою світової політики і для правильного розуміння цих тенденцій необхідним є вивчення її витоків та суті. Важливим також є вміння бачити сучасний світовий розвиток у історичній перспективі з метою ефективного використання уроків минулого у нинішній зовнішньополітичній стратегії держав. Яскравим прикладом економічної дипломатії є доктрина Трумена 1947 р., яка посідала важливе місце у стратегії США у початковий післявоєнний період і являла собою історичний етап розвитку оновленої зовнішньої політики цієї держави [1].

Заява Англії у лютому 1947 р. про неспроможність здійснювати фінансову допомогу через економічні труднощі та протистояти розповсюдженню комунізму у своїх “традиційних зонах відповідальності” – Греції і Туреччині обумовили подальші кроки американського президента. 12 березня 1947 р. Гаррі Трумен проголосив свою доктрину, у якій закликав американський Конгрес здійснити військову та економічну допомогу Греції та Туреччині для економічної стабілізації в Європі. З огляду на національні інтереси США, Г. Трумен вніс пропозицію про виділення 400 млн дол., які за рішенням Конгресу США були асигновані у повному обсязі. Відповідний закон було підписано 22 травня 1947 р.

Найважливішим своїм рішенням в якості президента Г. Трумен називав стримування комуністичного впливу. У своїх спогадах президент назвав своє послання Конгресу “поворотним пунктом американської зовнішньої політики” [11, 106]. Як вважає американський дослідник К. Томпсон, доктрина Трумена ознаменувала собою кінець епохи ізоляціонізму в американській зовнішній політиці. Починаючи з цього моменту, в ній виразно проявляється спадкоємність дій на шляху до створення “нового світу” [9, 130]. “Це необхідно, якщо ми маємо мету зберегти власні інститути свободи і власні демократичні інститути. Цього вимагає наша національна безпека... Кожен з нас розумів, що настав головний поворотний момент всієї американської історії.” – підкреслював заступник держсекретаря Д. Ачесон [6, 220].

Занепад, спричинений Другою світовою війною європейським країнам, дозволив США здійснити програму економічного відновлення Європи і досягти успіху, отримавши значні політичні та економічні дивіденди. Це був успішний стратегічний хід США, можливість реалізації якого була правильно і своєчасно оцінена американськими стратегами. Вони вважали, що за таких умов Сполучені Штати отримали унікальну можливість змінити принципи світового економічного устрою та встановити у Західній Європі економічний і політичний порядок у відповідності до своїх інтересів. США та їх керівники намагались не просто сприяти розповсюдженню демократії й “стримувати комунізм”, а й насаджували свою американську демократичну модель державного

устрою.

Разом з тим, економічна дипломатія на прикладі доктрини Трумена 1947 р. сприяла післявоєнній європейській інтеграції. У той же час США отримали потужного союзника у “холодній війні”, зміцнивши і відтворивши його за власним зразком, що в подальшому визначило результат глобального протистояння двох наддержав – США та СРСР. На зміну біполярній прийшла нова американо-центрична система світового економічного і політичного устрою, світ “відкритих дверей”, що наблизив США до досягнення американської мрії – “*Rex americana*”. Як зазначив відомий дослідник У. Коен, “економічно взаємозалежний ліберальний світ “відкритих дверей” став реальністю” [7, 260]. У подальшому ця доктрина знайшла своє успішне продовження в інших програмах економічної допомоги, механізм якої використовується і зараз. Протягом всієї американської історії економічні фактори традиційно відігравали помітну роль у визначенні національних інтересів США, формуванні зовнішньополітичних завдань і пріоритетів, а також у використанні різних елементів національної могутності на міжнародній арені [1].

Однак головною особливістю американської економічної дипломатії є те, що вона вже більше півстоліття являє собою політику поширення й закріплення американського геополітичного “життєвого простору”. “Найважливіші стратегічні, політичні і економічні інтереси Сполучених Штатів визначили здійснення економічної дипломатії та отримання лідерства у світі” [8, 152]. Саме тому економічна дипломатія є складовою світової політики та структурною одиницею американської стратегії “світового панування”.

Американські програми допомоги з моменту закінчення “холодної війни” зазнали певних змін, адаптуючись до нових міжнародних умов. На початковому етапі “холодної війни” оновлена стратегія США включала в себе економічну допомогу у формі доктрини Трумена для Греції та Туреччини. Саме доктрина Трумена 1947 р. стала основоположним актом американської економічної дипломатії. У подальшому вона знайшла своє продовження в інших програмах економічної допомоги, механізм якої використовується і сьогодні [3]. Цілі і завдання, закладені у 1947 р., залиша-

тися основою програм американської економічної допомоги і до-тепер. Зовнішня політика США і в наші дні базується, перш за все, на захисті економічних інтересів. Саме економічна дипломатія сьогодні – один з найважливіших зовнішньополітичних інструментів Вашингтону.

Використані джерела та література:

1. Плагинский А. План Маршала во внешней политике США // Белорусский журнал международного права и международных отношений, 2001 – № 1 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://evolutio.info/content/view/415/52/> – назва з екрану.
2. Плагинский А. США на пути к мировому лидерству: итоги и уроки для нового столетия // Белорусский журнал международного права и международных отношений, 2002. – № 3 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://library.by/portalus/modules/politics/print.php?subaction=showfull&id=1096450472&archive=&start_from=&ucat=3&. – Назва з екрану.
3. Плагинский А. Экономическая дипломатия США. План Маршалла и доктрина Трумэна как элементы одной стратегии // Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 2003 – № 4 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://evolutio.info/content/view/908/143/> – назва з екрану.
4. Уткин А.И. Американская стратегия для XXI века. – М.: Издательская корпорация «Логос», 2000, – 272 с.
5. Щетинин В.Д. Экономическая дипломатия: Учебное пособие для вузов / Дипломат. акад. МИД России. – М.: Международные отношения, 2001. – 280 с.
6. Acheson D. Present at the Creation: My Years in the State Department. New York: W. W. Norton & Company, 1987. – 848 p.
7. Cohen Warren I. America in the Age of Soviet Power 1945–1991. Cambridge History of American Foreign Relations. V. 4. Cambridge: Cambridge University Press, 1993.
8. Maier C. S. The Cold War in Europe: Era of a Divided Continent. Harvard University, 1996.
9. Thompson K. W. Cold War Theories. V. 1. World Polarization. 1943–1953. Louisiana: State University Press, 1991.
10. Truman, Harry S. Memoirs. Vol. 2 Years of Trial and Hope. 1946–1953. X. 587 p. N. p.: Hodder and Stoughton, 1955–1956.

Бульвінський А.Г.
кандидат історичних наук, доцент
старший науковий співробітник Державної установи
«Інститут всесвітньої історії НАН України»
(м. Київ, Україна)

ЦІННІСНІ ОСНОВИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ ІДЕЇ

В сучасній українській науці вже тривалий час іде дискусія щодо змісту поняття «українська національна державна ідея». З 1995 р. в Україні було захищено понад 50 дисертацій, присвячених аналізу різних аспектів цього поняття та підходів до його осмислення. Крім того, існує величезна наукова та публіцистична література, присвячена цій проблемі. Проте якихось єдиних загальноприйнятих підходів щодо цього складного питання вироблено поки не було.

На нашу думку, в основі сучасної української державної ідеї лежать ідеї, традиції та принципи, закладені ще в часи Пізнього Середньовіччя та Нового часу, а саме:

Уявлення про безперервність вітчизняної історії від Київської Русі до козацької України та утвердження думки про Київську Русь як державне утворення українського народу (ідея історичної тяглості).

Уявлення про перехід правонаступництва на "київську" державну традицію X—XIII ст. до князівсько-боярської еліти Київщини та Волині XIV — початку XVII ст., а потім до козацької еліти XVII—XVIII ст. (ідея спадкоємності державної традиції).

Остаточо сформований у першій половині XVII ст. погляд українців на себе як на народ, що має виняткове право на самостійний розвиток та створення власної держави в етнічних межах свого проживання (ідея національно-територіального суверенітету).

Традиція де-факто або де-юре відособленого (автономного) існування українських земель у складі інших державних утворень (Великого князівства Литовського, Речі Посполитої та Московської держави) у XIV—XVIII ст. (традиція обмеженого суверенітету над українськими землями з боку іноземних володарів).

Ідея політичної самодостатності Русі-України, яка мала реалізуватися в окремії Українській державі.

Трактування створеної у середині XVII ст. Української держави під назвою Військо Запорозьке як державного спадкоємця Київської Русі.

Остаточно викристалізувана в часи Б.Хмельницького ідея про соборність Української держави.

Ідея про те, що володарський статус українських правителів освячений Божою волею.

Володар держави має обиратись вільним волевиявленням народу і у жодному разі не може бути тираном чи абсолютним монархом.

Категорії «права», «вольності» і «свободи» як ключові поняття системи цінностей української шляхти та козацтва.

Утвердження уявлень про те, що люди мають природне право на свободу, а одним із найважливіших принципів суспільно-державного устрою має бути законність.

Вдовиченко В.А.

викладач кафедри іноземних мов

*ДВНЗ «Київський національний економічний університет»,
здобувач Дипломатичної академії України при МЗС України
(м. Київ, Україна)*

ДИЛЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ДЛЯ ІТАЛІЙСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ (1996-2001 рр.)

Кінець XX – початок XXI ст. вносить корективи та зміни в інтеграційні процеси Європейського Союзу, які стали базисом для системи міжнародних відносин в Європі. Із політикою поглиблення європейської інтеграції, ЄС став прямо та опосередковано впливати на своїх держав-членів, зокрема через інструмент політичної інтеграції, що безпосередньо впливає на внутрішню та зовнішню політику національних держав.

Актуальність даної теми полягає у спробі оцінки значення та ролі впливу європейської інтеграції на Італійську Республіку на-

прикінці ХХ – початку ХХІ століть. Автор ставить за мету проаналізувати механізми взаємодії між європейською інтеграцією, з одного боку, та національною політикою в Італійській Республіці, з іншого; визначити політичні трансформації італійської держави, спричинені просуванням інтеграційних процесів; з'ясувати наслідки подібних трансформацій для позиціонування Італії в Європейському Союзі та встановити їхнє значення для перебігу політичної інтеграції в Європі. Хронологічні рамки дослідження визначено періодом «другої Республіки» - 1996-2001 рр.

У науковій літературі вплив Європейського Союзу на національних акторів характеризується за допомогою двох підходів: 1) за допомогою традиційних засобів-інструментів (економічна інтеграція, «м'яке право» та ін.); 2) за допомогою підходу «європеїзації», що характеризує процеси, динаміку політики та самих акторів національних держав [1, 82].

У нашій роботі ми керуватимемося другим підходом, оскільки італійські науковці, що досліджували вплив ЄС на політику Італії, однакостанно приходять до висновку, що не існує таких інституційних рамок чи політик, які б не підпадали під вплив «офіційного Брюсселю» [2, 126]. Було досліджено різні напрями політик в ЄС, включаючи ті, що становлять безпосередній інтерес для громадян (зовнішня та конституційна політика), а також ті, що стосуються структурних та соціальних змін (політика зайнятості, гендерна політика).

Керуватимемося визначенням європеїзації як поступове впровадження європейської політичної та економічної динаміки у національну політику [3, 2]. Італійський вчений К. Раделлі, спираючись на концептуальні положення Р. Ладреха, намагається поширити поняття європеїзації на процеси, внаслідок яких політична, соціальна та економічна динаміка ЄС має стати частиною свідомості, висловлювань, ідентичності окремих осіб, а також політичних структур та державної політики [3, 4]. Дослідник відмовляється розглядати європеїзацію як явище виключно конвергентного характеру, навпаки, він зазначає вірогідність зростання конкуренції між окремими суб'єктами.

Історичне значення Італії в Європі та значення Європи для італійської політики сприяли утвердженню прагнення до об'єднання

континенту в якості складового компоненту італійської ідентичності. Протягом досліджуваного періоду італійська політична еліта розуміла і важливість підтримки проєвропейського курсу. В результаті цього на рівні владних кіл сформувався певний консенсус відносно необхідності просування європейської інтеграції і забезпечення ключових позицій своєї держави у цьому процесі. Італійський уряд, на національному та регіональному рівнях, було адміністративно реформовано для покращення діалогу з європейськими інституціями.

Однак, з іншого боку, в Італії інтеграція завжди розглядалась як зовнішній феномен, який має значення виключно для функціонування державних інститутів. У цьому зв'язку, необхідно зазначити, що італійські науковці визначають політику Італії як таку, якій, з одного боку, притаманна постійність, що виявляється у зовнішньополітичному курсі по відношенню до євроінтеграційного курсу, а з іншого – постійною змінністю. Це виявляється у постійній ротації правлячих партій (правоцентристи, лівоцентристи), що змінюють один одного, і, відповідно, зовнішньополітичні пріоритети Італії. Саме тому інтеграційний проєкт вдало використовується для виправдання невдалих внутрішніх реформ чи непопулярних політичних рішень (пенсія та медична реформи) заради збереження місця Італії у «серці Європи» [4, 97].

Такий своєрідний дуалізм – широка підтримка європейських інституцій на італійському офіційному та слабка їх популярність на локальному рівнях – пояснюється слабкою міжвідомчою координацією, що притаманна італійським інституціям публічного адміністрування. Д. Хайн вбачає у цьому відмову італійських політиків вбачати, що європейські інституції можуть суперечити основним інтересам Італійської Республіки. Відповідно, італійському уряду необхідно однаково правильно інтерпретувати рішення «офіційного Брюсселю» на усіх рівнях – національному, регіональному та локальному [5, 26].

Таким чином, можемо підсумувати, що Італійська Республіка продовжує підтримувати курс на подальшу «європеїзацію». Необхідність створення наднаціональних інституцій управління визнається Італією та всіма державами-членами ЄС. Проте, оскільки зміст рішень європейських інституцій було не завжди правильно

сприйнято на усіх рівнях, відбулося формування двоякого ставлення самих італійців до ЄС протягом досліджуваного періоду. Ця тенденція продовжує зберігатися й донині, коли Італія переживає часи економічної та політичної кризи.

Використані джерела та література:

1. Sbragia A. Italy Pays for Europe: Political Leadership, Political Choice, and Institutional Adaptation', in Maria Green Cowles, James Caporaso and Thomas Risse (eds), *Transforming Europe: Europeanization and Domestic Change*. – Cornell University Press, Ithaca, 2001. – pp. 79–96.
2. Sergio Fabbrini. *L'europeizzazione dell'Italia: l'impatto dell'Unione Europea sulle istituzioni e le politiche italiane*, Laterza, Rome-Bari, 2003.
3. Ladrech R. *Europeanization and Political Parties: towards a Framework for Analysis* // R. Ladrech // Keele European Parties Research Unit (KEPRU). — Working Paper 7. — 16 p.
4. Santoro C.M. Dove va la politica estera italiana? Cinque ipotesi su una media Potenza // *Relazioni Internazionali*. – No. 1, 1989. – P. 97.
5. Hine D. *European Policy-Making and the Machinery of Italian Government* // *South European Society and Politics*. – No.5, 2000. – P. 26.

Верхофстад Р.

ДЕРЖАВНЕ БУДІВНИЦТВО У НІДЕРЛАНДАХ:

ПРАГМАТИЗМ ТА ПРИНЦИПИ

Verhofstad Rob

*Director Education and Research Hanze University
of Applied Sciences Groningen, Netherlands*

STATE BUILDING IN THE NETHERLANDS:

PRAGMATISM AND PRINCIPLE

How a rebellion triggered by conflict of trade interests and religious persecution led to the forming of an independent state.

History books about the Netherlands seem to struggle with the question where to start Dutch history. The renowned Dutch History Canon

starts 'A key to Dutch History' in the year 3000 BC, since this is the oldest period from which we can find traces of inhabitants living in the area we nowadays call The Netherlands. The megalithic tombs however don't reveal much information about the lives and habits of the inhabitants of those days. Nevertheless it seems very unlikely that these hunters and gatherers held any concept of a country or state nor will they have considered themselves 'Dutch'. As a matter of fact, it took many years until the idea of a unified country took off. During the Roman times the area we now know as the Netherlands was only seen as a frontier by the Romans. The Roman Limes ran through this area along the river Rhine. South from this river the Romans built fortification to protect themselves from the 'barbaric' Batavians in the North. But also throughout the middle ages, the Netherlands didn't exist as a country, not even as a coherent region. In the 8th Century this area became part of Charlemagne's empire but was seen as a remote peripheral area. It is not until the 13th century that parts of what we now call the Netherlands built up power and undergoes a rapid economical development. The Frisians unsuccessfully challenge the hegemonic position of the counts of Holland. From the end of the 13th century on, Holland is the most powerful region. The towns in Holland as well as the towns in the East and North linked to the Hanseatic League thrive on trade. Thanks to the natural harbors giving perfect access to the North Sea, as well as a good river connection, linking the trading towns to the European hinterland, the Dutch cities have a strong advantage that is used well and leads to a booming economy.

In the 15th century, Holland and other parts of what we now know as the Netherlands are still seen by the European power centers (Northern Italy and Flanders) as European periphery since the economical power of Holland wasn't matched by political or military power yet. Neither did Holland show much ambition to fight itself into the center of European power play. On the contrary, Holland used its distance from the political and religious centers to maintain a high level of autonomy.

When Habsburg ruler Charles Vth came to the throne, he inherited the Burgundy dukedoms also including the Low Countries. Besides the Burgundy dukedoms Charles V also ruled over the Spanish and German empire. Charles V was challenged from outside as well as inside his

enormous empire and suffered imperial overstretch throughout his reign. He felt it necessary to increase taxes in order to pay for the multiple wars he was fighting. Prosperous Holland had to pay a large share to fund these wars. Holland felt its autonomy taken away and resented to pay for wars in contrast with their interest. Having trade as a firm basis for its prosperity, the Dutch understood that wars fought by Charles V would only alienate possible customers, which made the armed conflict twice as expensive for the Dutch.

Also on a different level the autonomy of the Dutch was tested. When in the 16th century the process of reformation took off, these new ideas were very popular in the Netherlands. The Dutch felt neglected by the Catholic Church, that was poorly organized in the Low Countries and the population recognized the criticism, voiced by the Protestants. Because of the high level of urbanization, the high literacy rate and easy access to books (being a trading nation purchasing books was not problematic) the Dutch took notice of the ideas of the Reformation and Humanism. Charles V felt that the unity of his empire was threatened by the Dutch falling for the Reformation and proclaimed a harsh policy against support for the Reformation. In 1555 Charles V abdicated various positions, amongst which the leadership over the Low Countries, in favor of his son Philip II. The new emperor hardened his father's policies on prosecution of Protestants and continuously increased taxes to match his increasing war costs.

Gradually the tensions with the Low Countries grew. William of Orange was governor of Holland, Zeeland and Utrecht and therefore a powerful leader in the Low Countries. His relation with Philip II deteriorated quickly over the topics of taxation and inquisition. In 1566 the tensions turned into an iconoclastic outbreak where Protestants demanded more autonomy for the Low Countries. It led to plundering of churches and monasteries and it deepened the rift between the local leaders in the Low Countries and Philip II. William of Orange was seen as the leader of the revolt and had to flee to his German estates to avoid prosecution. Orange led military assaults against Philip's soldiers who were more and more seen as an occupying force.

The Dutch rebels were so successful that In 1576 Philip II was forced to sign a peace treaty (Pacification of Ghent). Philip had to give in because of the fact that he was fighting several battles at the same time

and couldn't seize sufficient funding. However after tensions with Turkey ceased and after finding new sources of income (flow of products from the Spanish territories in South America) he restarted the battles with the Dutch rebels. In 1579 the Northern Provinces decided that they needed a defensive coalition against Philip II and they formed the Union of Utrecht. Only in hindsight this is seen as an important step towards founding the Republic of the Seven Provinces. At that moment none of the local leaders of the Northern Provinces intended to form a new state. They were merely trying to regain the level of autonomy they were used to in the years before the Habsburg rule. After denouncing the Spanish King, the Dutch leaders were looking for another Prince or King who would act as sovereign for this region. For obvious reasons their search only included monarchs who weren't catholic, but both eligible candidates turned down this offer because they were afraid to provoke Spanish everlasting wrath. There was another reason for their rebuff as well. What the Dutch were offering was against the ruling political principle. Monarchs were seen as Divine rulers with their people as subjects to their power. The Dutch people were reversing this principle and trying to find a monarch that would fit their profile. After a few years they concluded that they were not going to find a suitable monarch and in 1588 the Republic of the Seven Provinces was officially established. It led to an unprecedented system of political power held by the seven Provinces, only combining their power in the central Staten General when there was a necessity to do so. Mainly in the field of foreign policy, military matters and trade policy the Republic would act centrally, in most other matters the Provinces held their autonomy. Holland was by far the most powerful of Provinces and proportionally got a bigger say in state politics. The descendants of William of Orange all held high positions in the Republic, but until 1813 they never were crowned as monarchs.

The creation of this new Republic went along with one of the most prosperous eras of the Netherlands referred to as the Golden Age. The per capita income was the highest in the world, Amsterdam was one of the biggest harbors in the world as well as the world's financial heart. At the same time the Republic had to fight several wars with arch-enemy Spain, but as well with England (no less than five Dutch-Anglo wars) France and German states. The lack of a well-described or well-

tested state form apparently was not a hindrance for growth and prosperity. Perhaps because of lacking monarchical leadership, it gave the Republic a chance to make political choices that were in the countries interest rather than in the Monarch's interest. Breaking loose from the Catholic Church also gave way to a more tolerant attitude towards science and innovation. The Republic was like a magnet, attracting tradesmen, artists and scientists fleeing for religious or political persecution which all contributed to the economical growth of the Republic.

It took until 1648 when the Treaty of Westphalia was signed, that the Republic of the Seven Provinces was officially recognized by the international community, including even Spain.

Looking back at state building in the Netherlands we can conclude that the process wasn't started knowingly it would lead to establishing a Republic, challenging the ruling principles of state forming, and contradicting with the ruling ideas of Divine monarchical rule. The Dutch had good reasons to take these drastic steps and these reasons can be categorized into Principle reasons and pragmatic reasons.

Principle, because the people were very upset with the centralization of power by the Habsburg rulers. Holland and the other Dutch provinces were used to a high level of autonomy in the previous centuries because of its long distance from the European center. Another matter of principle was the fact that the inquisition harshly terminated the religious self-determination. In the previous years, Rome never paid much attention to this peripheral area, which gave the Dutch the opportunity to break loose from the Catholic Church to a certain extend. However, since Charles V saw the Reformation as a threat to the unity of his empire, he introduced a most effective as well as cruel system of repression known as the Inquisition.

Besides these principle reasons to reject the Spanish rule, there were more pragmatic reasons as well. The Dutch felt it illogical to pay high taxes for waging wars that were not in the interest of the Netherlands, and even in most cases harmful for Dutch trade. By hitting the Dutch in their soul as well as in their wallet was enough reason to start a rebellion that eventually led to the creation of an independent state.

Врадій В.О.

*кандидат історичних наук,
провідний науковий співробітник відділу глобалістики,
геополітики та геоeкономіки Інституту світової економіки
і міжнародних відносин НАН України
(м. Київ, Україна)*

**ПРОТИДІЯ ТЕРОРИСТИЧНИМ АКЦІЯМ
ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ЗМІЦНЕННЯ ДЕРЖАВНОСТІ
(НА ПРИКЛАДІ КРАЇН ЄС)**

Світове співтовариство визнає міжнародний тероризм однією із головних сучасних загроз людству. Ця позиція представлена у багатьох національних та міжнародних стратегічних концепціях безпеки. У той же час слабкість міжнародної протидії тероризму, а саме – ухилення від участі у співробітництві одних держав, фрагментарність та реактивність дій інших, перешкоджає досягненню відчутних результатів.

Головним завданням ЄС на сьогоднішній день вважається максимальне використання нових можливостей, наданих Лісабонським договором для посилення скоординованої політики і взаємодії внутрішнього та зовнішнього виміру боротьби з міжнародним тероризмом. Першочерговими пунктами порядку денного названі забезпечення транспортної безпеки і боротьба з кібертероризмом. Ключовим питанням стає створення механізму імплементації ст. 222 Лісабонського договору про «клаузулу солідарності». Хоча дотепер не зовсім зрозуміло, як саме держави-члени зможуть продемонструвати свою солідарність із жертвами теракту або природного катаклізму; у якому випадку допомога обмежиться гуманітарними вантажами, а в якому - застосуванням військової сили. Без конкретного уявлення щодо характеру дій у рамках ст. 222 заяви про солідарність залишаються лише риторикою.

До останнього часу боротьба з тероризмом на рівні ЄС ускладнювалася розподілом функцій інститутів та агентств ЄС по всім трьом опорам, що припускало застосування різних правових та політичних інструментів. Євросоюз не мав достатньо можливостей для того, щоб змусити держави-члени дисципліновано виконувати

рамкові рішення, прийняті Радою. Стан речей змінився із набранням чинності Лісабонським договором, який покінчив з «міжпорним» розподілом напрямків діяльності Євросоюзу та поєднав усі положення договору щодо простору свободи, безпеки та правосуддя в єдиному розділі. Завершення реформи простору, впровадження єдиної номенклатури правових актів має як наслідок консолідацію сфери юстиції та внутрішніх справ, у тому числі й боротьби з тероризмом.

Разом з тим навіть успішна реформа не зможе покласти край своєрідному суперництву інститутів ЄС, що ускладнює співробітництво між Комісією та Радою і гальмує законодавчий процес. Комісія, яка завжди пильно відстежує усі зазіхання щодо обмеження її ролі, іноді підозріло ставиться до діяльності Координатора, що діє в рамках Ради від імені держав-членів. Внутрішні труднощі також існують і у відносинах між директоратами Комісії. Одне слово, поява різних відомств призводить скоріше до збільшення зусиль по координації їхньої роботи, а не до росту антитерористичного потенціалу ЄС.

Таким чином, антитерористична політика Євросоюзу має свої характерні риси. Насамперед, це співвідношення між єдністю та різноманітністю. Погодивши спільні принципи, цілі, механізми та інституціональні структури, держави-члени дотепер противилися створенню певної інтегрованої наднаціональної структури по протидії міжнародному тероризму. З одного боку це сприяло ефективній протидії тероризму всередині країни, а з іншого - послаблювало ефективність спільної відповіді цій загрози. Дотепер жодне з агентств ЄС не має правозастосовні повноваження, більше того, навіть при поліпшенні ситуації в останні роки їм доводиться додавати багато зусиль для одержання необхідної інформації від національних держав. Зближення законодавства обмежується взаємним визнанням судових рішень і гармонізацією основ кримінального права.

Отже, у Євросоюзі до цього часу не склалася інтегрована спільна модель взаємодії національних відомств у боротьбі з міжнародним тероризмом; її скоріше можна охарактеризувати як співробітництво і скоординованість дій. Існуюча система відрізняється безсумнівною єдністю цілей, принципів та напрямків протидії;

прагненням установити рамки спільних дій (до Лісабонського договору шляхом прийняття рамкових рішень, у постлісабонський період – директив); і, нарешті, готовністю ділитися наявними ресурсами (головним чином інформацією та експертними оцінками). У той же час зберігається різне сприйняття загрози тероризму, а разом із ним і різні національні підходи до правомірності застосування певних заходів протидії, а також і в тому, як більш ефективно протистояти загрозі і які пріоритети вибрати, виходячи зі спільних завдань політики національної держави.

Слабким місцем антитерористичної політики ЄС залишається виконання погоджених заходів. Формальне схвалення на рівні міністрів і навіть голів держав та урядів довгого списку цілей, прив'язаних до певних строків, не служить гарантією ефективності їхньої реалізації в рамках діючої моделі скоординованості та співробітництва. У результаті існування величезного розриву між прийнятим законодавством і його застосуванням не робить Європу безпечнішою.

Стан справ може покращитися із застосуванням більш ретельного моніторингу імплементації законодавства ЄС на національному рівні, яке почалося після впровадження посади Координатора по боротьбі з тероризмом, а також появою механізму обов'язкового застосування, яке стало можливим у постлісабонський період.

У той же час Лісабонський договір не усунув основних дилем антитерористичної політики ЄС, особливо щодо її залежності від волі та готовності держав-членів до взаємодії. Таким чином, Євросоюз продовжує знаходитись між двома полюсами - крайнім небажанням європейських держав розділити компетенції у боротьбі з міжнародним тероризмом із інститутами ЄС та прагненням розробити інтегрований підхід до співробітництва зі створенням єдиного зводу усіх видів антитерористичного законодавства.

Врадій О.С.

*кандидат політичних наук, старший науковий співробітник
відділу теорії міжнародних відносин Інституту світової
економіки і міжнародних відносин НАН України
(м. Київ, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ В ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ (НА ПРИКЛАДІ КРАЇН ЦСЄ)

Перший етап розширення ЄС у східному напрямі відбувся 1 травня 2004 року, коли до Євросоюзу приєдналися десять країн. На думку як науковців, так і політиків, розширення ЄС у травні 2004 р. мало безпрецедентний характер. Це пояснюється тим, що, по-перше, коло учасників ЄС збільшилося одразу на десять нових членів, по-друге, розширений євроінтеграційний простір перетнув умовну лінію, яка вважалася природною та історично закріпленою межею між Європейським Заходом та Сходом. Всі десять претендентів з Центральної та Східної Європи були значно слабші економічно від навіть найбідніших з держав ЄС, і всі були молодими демократіями. Країни ЦСЄ шукали в ЄС не лише фінансову підтримку, технічну допомогу та доступ до ринків, вони прагнули ще й визнання своєї «європейськості».

Щоб успішно перейти від командної до ринкової економіки і задовольнити базові вимоги членства в ЄС, перед країнами ЦСЄ постала необхідність провести величезну кількість економічних й правових реформ, серед яких: утвердження права власності та створення законодавчої бази підприємництва, розвиток ринку фінансових і банківських послуг, приватизація основних державних компаній та створення ринку цінних паперів. Для закладання основ успішного економічного зростання, країни ЦСЄ мусили капітально перебудувати застарілу інфраструктуру, розпочати широкомасштабний процес модернізації в промисловості й сільському господарстві, залучити іноземні інвестиції та знайти нові ринки збуту товарів.

Долаючи соціальні наслідки радикальних реформ, державам ЦСЄ доводилось набувати нових базових умінь та повноважень. Зокрема, їхні політики мусили навчитися управляти урядом на демократичних засадах за постійного контролю з боку опозиції, а

державні чиновники на місцевому рівні – навчитися сучасних методів врядування.

Аналізуючи розширення Євросоюзу, слід зазначити, що на початку економічна нерівність «між двома Європами» не давала можливості навіть сподіватися на розширення ЄС на Схід. Але Європейський Союз пішов далі, він почав готувати країни ЦСЄ до майбутнього вступу, надавши їм більшу допомогу і сформувавши чіткі політичні та економічні програми у формі Угод про асоціацію, які отримали назву Європейських угод завдяки наявності в них положення про перспективу приєднання відповідних країн до ЄС. Європейські угоди передбачали створення зон вільної торгівлі, поступове запровадження асоційованими країнами законодавства ЄС щодо єдиного ринку і пов'язаних з ним галузей, а також започаткування політичного діалогу. Найважливішим для ЦСЄ було визнання, що «кінцевою метою є вступ до ЄС».

Євроспільнота вибрала традиційний шлях цілісного урегулювання питання розширення, що передбачало, з одного боку, попередню внутрішню адаптацію та погодження інтересів її нинішніх держав-членів, а з другого – поступове, зумовлене дотриманням визначених критеріїв та тривалими перехідними періодами приєднання країн ЦСЄ до ЄС.

Держави-члени ЄС по-різному оцінювали перспективи східного розширення, але «погоджувалися з неминучістю розширення», чітко артикулюючи при цьому відповідні критерії членства: географічне розташування (хоча Комісія ЄС і визнала, що не може точно визначити межі Європи); демократична політична система; дотримання прав людини, дієва і конкурентоспроможна ринкова економіка; відповідна законодавча й інституційна бази; визнання *acquis communautaire* і готовність брати участь у спільній зовнішній та безпековій і, можливо, оборонній політиці. Саме це розширення є свідченням того, що «Європейський Союз – життєздатна та плідна європейська ідея».

Приєднання країн ЦСЄ до ЄС не створило економічних проблем і не стало причиною масових потоків міграції із сусідніх країн. Проте воно призвело до швидкого економічного розвитку нових держав-учасниць. При цьому країни ЦСЄ сприйняли свій новий статус членів ЄС як «ключ до нових можливостей і шан-

сів». Подальше розширення Євросоюзу у 2004-2007 рр. зупинилося на кордоні з Україною. Із набуттям чинності Лісабонським договором, європейське суспільство продовжує шукати шляхи подолання розбіжностей своєї політичної системи на інституціональному та законодавчому рівнях.

Отже, до головних особливостей формування стратегії розширення ЄС слід віднести політичні переваги, що поділяються на чотири категорії, а саме: геостратегічні переваги, міжнародна безпека, внутрішня стабільність, підтримка демократії та реформ в регіоні ЦСЄ; етапність та поступовість, що визначаються пошуком ефективного вирішення завдань, обумовлених дихотомією розширення – реформування; відповідність економічних переваг від розширення пріоритетним політичним цілям з метою формування єдиного європейського політичного простору; уніфікацію критеріїв відповідності та процедур контролю за дотриманням виконання вироблених європейських критеріїв.

Системні зміни, які відбулися у зв'язку з формуванням Європейського Союзу, не лише дозволили достатньо ефективно інтегрувати країни ЦСЄ до інституційної системи ЄС, але й сприяли поглибленню інтеграції всередині Євросоюзу, адже в основі розширення знаходився збіг інтересів і прагнень як країн ЦСЄ так і т.зв. «старих країн» Євросоюзу.

Таким чином, країни-члени ЄС, не маючи спільної лінії на початку 1990-х рр., стимулювали дискусії щодо варіантів та строків входження до Євросоюзу країн ЦСЄ. У тогочасних умовах країни ЄС були змушені рахуватися з прагненнями країн ЦСЄ, з різними пріоритетами в своєму колі і сформулювати критерії допомоги цим країнам. Прагнення країн ЦСЄ отримати підтримку з-за океану стимулювали демократичні зміни, набуття ними «європейськості».

Успішна інтеграція країн ЦСЄ стала наочним свідченням ефективності інтеграційної моделі ЄС, за якої нові країни приєднуються до дедалі міцнішого союзу і зобов'язуються засвоїти законодавство, ухвалене інституціями, що їх створили держави-засновниці. При цьому кількість членів зростала разом зі збільшенням завдань інтеграційного об'єднання. В результаті європейська інтеграція перетворюється на відкритий процес, який охоплює все нові і нові держави.

Давиденко Ю. К.
студентка 4 курсу спеціальності «Історія»
факультету «Політичних наук» Чорноморського державного
університету імені Петра Могили,

Пронь С. В.
доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри
всесвітньої історії Чорноморського державного
університету імені Петра Могили
(м. Миколаїв, Україна)

КАРАЛЬНО-РЕПРЕСИВНА СИСТЕМА І РЕВАНШИЗМ ЯК УМОВИ ПОБУДОВИ НІМЕЦЬКОЇ ДЕРЖАВИ ЧАСІВ ФАШИЗМУ

Після Першої світової війни головною аксіологічною засадою існування Німеччини як держави стало скасування «Версальського диктату» та повернення авторитету на міжнародній арені [1, 33]. Поряд з цим, слід було впоратись з економічними і соціальними наслідками війни та післявоєнної інфляції, що породжували наростаючий революційний рух [2, 19]. Відновлена загальна військова повинність та швидка мілітаризація мали перетворити Німеччину у передову військову державу Європи, а ідеологічно обґрунтовані насильство та масове знищення дозволяли їй вирішувати питання внутрішньої, а згодом і зовнішньої політики карально-репресивними методами.

Фашистська партія могла створити міцні устої влади за допомогою подавлення і знищення своїх противників, що і було зроблено [3, 33]. Чистки відбулися у середовищі євреїв, інтелігенції, духовенства, дворянства [1, 60]. Надалі ж розправи з усіма, хто чинив найменший спротив, фашистські ідеологи виправдовували тим, що партія веде боротьбу за загальносуспільні інтереси.

Переслідуваннями та репресіями фашистська влада намагалася відволікти німецьке населення від соціальних проблем, локалізувати незадоволення середнього класу на німецьких підприємствах і окремих підприємців єврейського походження [4, 139].

Важливою складовою державної політики фашистської державно-монополістичної системи було переслідування осіб єврейської національності, що не лише унеможлилювало для німецьких

державних монополій конкуренцію з боку приватних підприємств єврейського походження, але й збагачувало нацистську політичну еліту, оскільки конфісковані єврейські підприємства діставалися їм за безцінок. Так, значним джерелом фінансування НСДАП і СС була конфіскована власність євреїв та інших «ворогів» держави в Німеччині та на окупованих територіях [3, 244].

З метою забезпечення потреб Вермахту у житлових приміщеннях (для розміщення нових військових частин) у Німеччині набуло практики переселення німецького населення зі звичного помешкання (власних квартир, будинків) в гетто, а надалі – розпочалося створення концтаборів [1, 75].

Ідеологічна політика використовувала гасло «Народ без простору» - німці мають завоювати «простір без народу», що передбачало знищення населення захоплених територій [3, 247].

Німці привласнювали собі землі, інвентар, худобу і сільськогосподарську продукцію підкорених народів, а держава здобувала значні запаси стратегічної сировини [3, 261].

Іноземні робітники, військовополонені, в'язні концтаборів приписувались до промислових підприємств і приносили чистий прибуток їх власникам.

Таким чином, практика державотворення в нацистській Німеччині нехтувала загальнолюдськими цінностями та моральною складовою. Скоєні заходи репресивного характеру та злочини були логічним наслідком радикальних расово-ідеологічних мотивів цілеспрямованої політики, яку проводив А. Гітлер та його оточення. Обрана фашистською владою в Німеччині модель державотворення передбачала побудову відповідного карально-репресивного апарату та ведення експансіоністської політики.

Використані джерела та література:

1. Ермаков А. Вермахт против евреев. Война на уничтожение/ Александр Ермаков. - М.: Яуза-пресс, 2009. - 416 с.
2. Нацистская политика геноцида и «выжженной земли» в Белоруссии (1941-1944) / [Редкол.: В. Е. Лобанок и др.]. - Мн.: Беларусь, 1984. - 271 с.
3. История фашизма в Западной Европе / [Редкол.: Г.С. Филатов и др.]. - М.: Наука, 1978. - 617 с.
4. Алексеев Н. Злодеяния и возмездие: Преступления против человечества / Н. Алексеев. - М.: Юрид. лит., 1986. - 400 с.

Домарадські С.
**ДУМКИ ПРО ІСТОРІЮ ТА СПАДЩИНУ «ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ»
У ЦЕНТРАЛЬНІЙ ТА СХІДНІЙ ЄВРОПІ**

Domaradzki Spasimir
Ph.D, Lazarski University Warsaw, Poland

**THOUGHTS ON HISTORY AND THE LEGACY OF THE COLD WAR
IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE**

This paper aims to enumerate and briefly discuss some of the important recognizable challenges that history faces after the end of the communism in Central and Eastern Europe. The short comments to each of the described questions aims to provoke a wider discussion and can serve as a starting point for further development of the proposed arguments.

It should be taken into consideration that despite the observance of these problems in all of the Central and Eastern European states there are significant objective and subjective differences. Discrepancies can be found between the former Soviet satellite states and the countries which appeared from the collapse of the USSR. Between countries with clear foreign priorities and countries who are torn between the pro-Eastern and pro-Western attitudes. Between countries who went through significant political turbulences and those who were more confident in their priorities. Between those who were aware of the challenges of the political and economic transformation and those who were confused of the changing geopolitical environment. All these differences influence the role and problems which the countries of the region face with their history. Nevertheless it seems that an attempt can be made to organize the actual challenges which the history in Central and Eastern Europe faces¹.

1. The white spots

After the end of the Cold War Europe observes an extremely interesting process of reshaping borders. Among other things, the Cold War provided stability for the geographical and political tensions in Europe through the permanent feeling of fear among the European Countries. Any possible changes could have had disastrous consequences for the countries and they preferred to stick to the existing status quo. They also preferred to silence any internal national, religious or ethnic ten-

sions, which could be used as tools for weakening the statehood by adversaries. Also the communist internationalism was contradictory to the concepts of separatism, nationalism and aspirations for ethnic identification. Thus, the bipolar system petrified the notion of the state and the existing status quo after 1945.

Simultaneously, the history of the former Eastern European Countries has suffered from the political temptation to build a coherent and logical explanation of the pre-Cold War developments in line with the utopian principles of world revolution and brotherhood among nations sharing mutual ideology². Each of the Eastern European countries had to accommodate its national, ethnic, religious and social challenges with the communist internationalism.³ Furthermore, the communist ideology introduced a new, creative, instrumental and often logically inconsistent picture of history. In order to strengthen the ideological background for the utopian internationalism, the communist regimes saw the need to rewrite the history of the Soviet dominated European states. An action that had to face the conflicting nature of earlier relations between the countries of the region and often the uneasy experience of coexistence in multiethnic polities. Thus, clearly hostile events of the past had to be subordinated to the higher ideals of international communist friendship and brotherhood. The attempts to unify the history of Eastern Europe in accordance with the communist ideology led to the appearance of the so-called “white spots”⁴. The shortsighted and instrumental nature of the attempts to manipulate the history led to the appearance of a legacy that until today influences not only the historical understanding of the XX century developments, but also the contemporary political relations between the countries of the region.

The white spots remain a key feature of the political debate concerning the establishment of new relations between the former “brotherhood” states after the end of the Cold War. For example, the Polish government officially declared that the discovery of the truth about the Poles in the Soviet Union during the World War II will become a priority in the bilateral relations with Moscow⁵. Although one can consider this Polish position as an important aspect which influenced the deterioration of the bilateral relations with Moscow, one should remember that the Russian historical approach is very similar towards the remain-

ning former Soviet allies. Until recently, the Russian authorities treat the access to their archives not a scholar, but political matter. The reasons for that can be found in the instrumental role of history in the president/prime minister/president's Putin vision of the Russian Federation, which constitutes an amalgamation of romantic myths from different periods of the Russian history.

Probably the most irritating consequence of such attitude is the dubious position of the Russian authorities concerning any historical moment, the research of which can lead to negative comments and images of the Soviet Union. The usage of history for political aims should be also recognized in the ceremonial transmission of selected declassified data from the Soviet archives during official visits of the Russian highest authorities in the former satellite states. Often, this behavior is treated as a symbol of Russian good will, which however seems to completely neglect the main principles of the historical research. Partial data, ripped from the whole context provide little more than a momentum for wider smiles in a common picture of political leaders. Unfortunately, ultimately, the effect of such actions is rather meager.⁶

2. The new states and the need for new national history

This unresolved challenge for history was additionally intensified by the geopolitical changes in Central and Eastern Europe. Particularly the emancipation process of a number of nations, which after 1989 had the chance to cherish full sovereignty. Furthermore, the collapse of the Soviet Union and Yugoslavia allowed many ethnic groups to establish their own nation states, which became new entities on the political map of the region.

The sudden demise of the Soviet Union unleashed the long suppressed and persecuted desires for national, regional and ethnic self identification not only in USSR but all over the former Socialist countries (of course including Yugoslavia). The new countries which appeared on the world map needed sound and coherent historical narrative for internal and external state building purposes. Internally, history was necessary to consolidate the new society, raise the national consciousness and to create a coherent logical argumentation for the existence of the new polity. Externally, to affirm the right to self-identification, to challenge the historical arguments undermining the existence of the new political entity, to confront the alternative historical perspectives, and to provide sound arguments for the

contribution of that particular polity to the mankind's heritage.

The existence of a historical narrative cannot be ripped out of the historiographic context at local, regional and global level. For that reason the new countries face significant challenge, since they enter a field occupied by the history of the already existing nation states. Thus, the historical narratives of the new states have two options. Either to acknowledge the existing status quo and to adjust their narratives or to struggle for own place among the alternative approaches towards the past. Naturally, bearing in mind the important role these new narratives play for the process of state-building, they practically have no choice – accommodation to the existing narratives will deprive them of their creative function and will situate them at the margins of history. Furthermore, a new historical narrative has to be coherent with the history of the mankind in general. It has to encompass the coherence of the existing historical narrative, the exposition of own key historical figures, which are often positive or negative part of other historical narratives or are neglected as persons of historical importance. However, since the earlier historical narratives argue to be logically consistent, such actions naturally lead to confrontation in the realm of history. Although historical disputes are in the essence of this science, the uniqueness of the contemporary historical confrontations stems from the fact that they are loaded with politically motivated determination, which does not allow retreat from the proposed narrative no matter what arguments are confronted.

Thus, the history departs from its descriptive and organizing role and becomes an important battlefield for existential confrontation between states. Instead of trying to puzzle the pieces of various events it becomes a mechanism for national glorification arguing that there is only one truth miraculously revealed by one particular nation. This fundamentalist approach leads to further deviations since each nation is ready to expose the moments of glory and to veal the shameful events.

3. The European alternative.

Another important development which influenced the role of history in Central Europe is the appearance of a new European narrative. This process, originated in the ideas for political integration, became an integral part of the concept of deepening European political integration⁷. Although the sole idea aims at strengthening the integration process and reinforcing the idea of European unity, it overlaps with the process

of national emancipation and real sovereignty cherished by many of the Central and Eastern European states after decades of oppression. Thus the European efforts to build new European identity matches with the process of reassessment of national histories and their exculpation from the instrumentalism and falsity introduced during the period of Soviet dominance.

Thus, the Western European attempts to build a unified identity were not welcomed enthusiastically by the right wing circles in Central Europe, since in the same time these countries could finally face fully sovereign and not restrained by external influence historical narrative of their past. Especially for the anti-communist conservatives in Central Europe the new European vision was (and still is) a dangerous experiment of social engineering reminiscing the former oppressive system. The main accusation towards it is that the Pan-European identity allows alternative loyalty and self-identification, thus recalling the negative experience of the Soviet attempts to impose creative, rather than descriptive role for history. Naturally, the concept of European identity attracted mainly the left wing political circles in Europe and is supported by the Brussels bureaucratic machinery.

Although the tendency to implement the European identity is much stronger in Western Europe, its impact is visible also in the new EU member states. For the post-communist left of the political spectrum in Central Europe the building of a new artificial and overlapping identity is an “escape to the future” where the former socialist values could be easily accommodated with the challenging project of new Pan-European social engineering. Thus, naturally the realm of history became, again a field of ideological, and from there naturally, political confrontation.

This process of European identification brought important consequences for the Central and Eastern European state. Firstly, it provides alternative perspectives for the left wing historians who felt abandoned by the former ideology. Secondly, it involves history in a new and tempting debate, in times where history needed primarily to complete the process of purification of its own narrative. Thirdly, in political terms it provides alternative, to the national, loyalty which can significantly impact the political behavior and responsibility. Logically, it can be expected that the emergence of the European identity narrative, a search for national identity, and the discrediting of history during com-

munism will lead to confusion in all dimensions of history.

4. The reassessment of history and the creation of new myths (myths and the history).

The purification of history is a dual process of revealing the white spots in the contemporary history and evaluation of the role of politically active individuals during the former and the present political systems. This process is well visible in all of the Central and Eastern European countries. Each one of them attempts to reveal, research and document the most recent history and to bring into the open the true nature of the communist system. This process embraces the opening of the archives, research of the political activities and ultimately, the search for legally punishable activities during the former system which should not remain without consequence.

Due to the nature of the peaceful transformation in each of the countries of Central and Eastern Europe there is no unified method of purification. Some countries officially opened their archives, whereas others did that only into limited extent and some do not consider this process a priority. Some countries introduced relevant legislation concerning lustration and introduced political sanctions for persons which through their actions, caused harm to people during the communist regime. They also introduced policies of exclusion of members or collaborators of the former secret services from the governmental agencies. Other countries had much milder attitude towards that process, dependent on the existing political configuration and the level of involvement of former ruling elites in the present day political process.

The attempts to purify the history are often sabotaged not by external pressure but from the local political elites. This is visible in particular in the political obstacles for the revealing of the Communist archives in some of the countries of Central Europe and the fact that the European Union, despite its clear attempt to “conquer” new areas of competence, is surprisingly passive in this particular case. The more center or left wing the authorities are, the less enthusiastic they are for the revealing of the recent past. Such political attitude led to the polarization of history, since it became vulnerable to political attacks or protection. The case was present in Poland prior to the Smolensk presidential plane crash, where in the early stage of the presidential elections campaign, the incumbent president Lech Kaczyński announced that hi-

historical policy is going to be a key feature of his quest for reelection.⁸ Although it was supposed to focus rather on the white spots and the reinforcement of history as an integral part of the national identity, it was naturally opposed by the post-communist political elites, which saw the tangible negative consequences of such policy. Unexpectedly, the post-communist left gained a powerful ally in the face of Brussels, whose support for the European idea for supranational unity made the right wing attempts to reassess the past to seem spare, useless and outdated.

5. The purification of history.

Finally, attention should be paid to the sole process of purification of history during the political transformation. The break of the communist dogmas allowed new look at the history and its release from the ideological burden, carried for over forty or seventy years dependent on the country. However, the reassessment of the current past cannot be conducted without the clearing of the actors, who played a leading role in the former political system. Often, these people did not disappeared with the end of the communism, but continued to determine the political and economic situation of the country. Additionally, the former communist activists took the advantage of the new political system and quickly adjusted to the new political reality, thus remaining actively involved in the decision making process.

On the other hand the real sovereignty and the new political system allowed a process of reassessment of the recent past, which due to its nature, produced suffering, harm and humiliation for the individual. For that reason a number of institutions were created with the aim of researching and revealing the dark side of the former system. However, these efforts are often confronted by the existing political status quo, which constitutes a mixture of new and old political decision makers. Thus, there is a natural resistance by most of the post-communist and left wing political elites to such research activities, since they can have a negative impact on their current position and image.

The need for reassessment of the past stems from the tendency for falsification of the communist system. Thus, a number of criminal, morally unacceptable and inhuman actions will deserve the appropriate social condemnation and political rejection. Undoubtedly, this is a needed policy which will at least morally rehabilitate the victims of the communist regime. However, the scope of the reassessment requires

careful review. The uniqueness of the communist regime was in the efficient intimidation of the population by repressions, surveillance, denunciation and humiliation. The process of suppression was conducted by the secret police, which used the society itself to impose the repressive apparatus under the supervision of the Communist Party elites. The question, which remains actual even today is, who should be punished for these actions? Should that be every person, which it can be proved that cooperated in any way with the communist secret services, only the decision-makers or only the members of the Communist Party? The policy of lustration, which was introduced in all of the Central and Eastern European former satellite states differs significantly⁹.

What is common however, is the internal obstruction of the lustration process and the reassessment in general by the left-wing post-communist elites. This opposition is supported by the transformational spirit of compromise, which allowed the former political elites to remain at the surface of the political decision making process. Hidden behind the arguments for protection of human rights, often the main aim of the criticisms against lustration is to block the pursuit of truth and social condemnation. Remarkably, the arguments against lustration contradict with other values of democracy, like prudence, honesty and honor inherited in the political culture, which was despised by the former system.

There is a demand for reassessment of history in the post-communist countries, because of the instrumental and creative attitude of the communist regimes towards the past. The possibility to face the truth about the past allows the states to build their internal moral strength, to dismantle the myths which interpret the history in a false mirror. Such actions provide also opportunity for forgiveness and reconciliation which became the fundaments of the remarkable process of European integration. The alternative to the reassessment of the history seems to be further mythologization and self-adoration, which ultimately has destructive impact on the society and on the neighbors.

Conclusions

History, as every other sphere of life goes through transformation in the countries of Central and Eastern Europe. However, this process is influenced not only by the end of the Cold War and the possibility to cherish full sovereignty, but also by the spreading European integration and the emergence of new states. All these developments deter-

mine the attitude towards history, which surprisingly, becomes again attractive field for social engineering. For these reasons politicians gladly use history and selected historical facts to strengthen their arguments. States rewrite their history not only to cleanse it from the communist instrumentalism, but also to pursuit recent political goals. This becomes another significant threat for the history itself, which seems to be vulnerable to the permanent exploitation by politicians no matter what political system prevails. Finally, the new European narrative also creates confusion since it undermines the state-oriented approach towards history. Further development of this approach will undoubtedly strengthen the pan-European vision of history. On the other hand however, such approach neglects the fact that the countries of Central and Eastern Europe are still away from the western standards of political maturity which allows the weakening of the notion of the state and provides background for new alternative ideas.

¹ I prefer to use the term Central and Eastern Europe instead of the term Eastern Europe for several reasons. Firstly, it is an anachronism of the Cold War. Secondly, recently significant changes can be observed between the countries of the former East bloc. Thirdly, the term better exposes the wide variety of countries and complex nature of the research of our region.

² See *Comparative Perspectives on the Cold War, National and Sub-National Approaches*, AFM Publishing House, Krakow, 2010

³ See the book in print of Hugo Service, *Germans into Poles*. Oxford University Press 2012

⁴ Serious and challenging analysis of the „white spots” is conducted in the publication edited by Adam Daniel Rotfeld and Anatolii Torkunov, *Czarne plamy, białe plamy. Sprawy trudne w relacjach polsko-rosyjskich 1918 – 2008*, PISM 2010

⁵ See R. Kuźniar, K. Szczepanik, *Polityka Zagraniczna III RP*, Wydawnictwo Scholar, 2003 pp.

⁶ Putin’s visits to Poland (2009) and Bulgaria (2008) can serve as examples in that respect.

⁷ See Tania A. Borzel and Diana Panke in Eds. Michelle Cini, Nieves Perez-Solorzano Borrigan, *European Union Politics*, Oxford University Press 2010 pp.405-416

⁸ See Spasimir Domaradzki – *последници за политическия живот в Полша след края на Студената война* [Historical Truth and Historical Policy – consequences for the political life In Poland after the end of the Cold

War] [w:] Red. Daniela Koleva and Kostadin Grozev, [Historia, Mitologia, Polityka], Sofia University Press 2010, pp.470-492 In this article I provide an in-depth analysis of the alternative political arguments concerning history and its role in post-communist Poland.

⁹ The differences and similarities of the lustration in the Central and Eastern European Countries are analyzed in the Report on Lustration in the Countries of Central Europe and Baltic States (in Polish) available online: http://www.osw.waw.pl/sites/default/files/RAPORT_lustracja09.pdf (last visited 17.10.12)

Дудко І.Д.

*доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри
політичної історії ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»
(м. Київ, Україна)*

ІСТОРИКО-ПОЛІТИЧНІ Й ЕВОЛЮЦІЙНІ ЗАСАДИ КОНЦЕПЦІЇ МІСІОНЕРСТВА В ДЕРЖАВНИЦЬКІЙ ІДЕОЛОГІЇ Й ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІЙ СТРАТЕГІЇ США

Глобалістські підходи до реалізації зовнішньої політики США від початку постбіполярних часів сприймаються в сучасній політичній літературі як об'єктивне явище з урахуванням статусу Сполучених Штатів як єдиної від початку 1990-х рр. суперпотуги у світі, з одного боку, а з іншого – традиціями зовнішньої політики країни попередніх часів (принаймні, з другої половини ХХ ст.), коли США як найпотужніша держава західного світу по закінченні Другої світової війни перебрала на себе місію захисту західної демократії у протистоянні з комунізмом. Останнє забезпечувалося відповідними концептуальними розробками американського політикуму, що стверджували й виправдовували місіонерські функції державної політики США на світовій арені.

Втім, щодо ідеї місіонерства, то вона почала виявляти себе набагато раніше, формуючи у цьому відношенні невід'ємні складові державної ідеології і державної політики США. Так, в одній зі своїх початкових версій ідея всесвітньо-історичної «місії» США сформувалася ще в період підготовки та проведення Революції 1775-1783 рр., коли виникла думка про те, що США «покликані» стати

духовним натхненником та лідером усіх народів у їхній боротьбі проти феодально-деспотичних режимів, які ще панували тоді у більшості країн світу. «Місією» США вважалося пропагандистське або активно політичне поширення ідеалів Декларації про незалежність.

Водночас у міру того, як американський капіталізм набирав силу, у США виникає та отримує офіційне визнання дещо інша інтерпретація місіонерської ідеї. За нею окреслена ідея виражала оптимізм та самовпевненість американського капіталізму, що, активно розвиваючись, претендував на те, щоб бути прикладом для інших країн і народів світу. При цьому в межах даної версії «місіонерської» ідеології існували та часто-густо протидіяли два напрямки: один – «ізоляціоністський», який передбачав, що розвиток США сам по собі слугуватиме моделлю для інших країн, спонукаючи їх до наслідування [1, 33; 2]; інший – як орієнтація на активну зовнішню політику, що мала впливати на долю інших країн як з метою примушення їх до наслідування, так і заради забезпечення закордонних інтересів американського капіталізму [3, 4, 60-67; 5, 51-52].

Саме на таких засадах сформувалася доктрина «Manifest Destiny» («наперед визначеної долі» або «явленого призначення») як провідна конструкція імперської ідеології США [6; 7, 141-142], що, будучи доповненою після II світової війни ідеєю «світу по-американськи» (Pax-Americana), визначила гегемоністські орієнтації країни на світовій арені. Їх складовою стало «стримування комунізму» як головної загрози «християнській цивілізації», всьому «західному світу», а також національним інтересам США [7, 95-120].

Ідеологія, що виникла внаслідок переплетіння доктрин, глибоко вкорінилася в масову політичну свідомість США, обумовлюючи з другої половини XX століття зміст поняття «національні інтереси» та їх роль у формуванні зовнішньої політики країни паралельно з цілями реалізації цих інтересів у зовнішньому світі.

Геополітичні зміни початку 1990-х рр. виявили необхідність перегляду доктринальних засад зовнішньої і загалом державної політики США. Водночас підходи до їх формування не тільки не суперечили попереднім політичним розробкам, а відтворювали їх концептуальну сутність, набуваючи нових масштабів й форм реалізації. На порядок денний, поряд з ідеями захисту й ствердження демократії за американським зразком, висувались ідеї поліцейської

місії США щодо регіональних конфліктів, а після терористичної атаки 2001 р. проти Сполучених Штатів – ідеї відповідальності американської адміністрації за безпеку світового рівня. З погляду, зокрема, на доктрину Дж-Буша-молодшого (2002 р.) декларувалося право американської адміністрації на силове запобігання загрози ще до її визрівання із одностороннім (з боку США) окресленням регіону або міжнародного суб'єкту такої загрози [8].

На практиці це набуло форми війни США в Іраку (2003 р.) або широкої контртерористичної операції в Афганістані з такими наслідками зазначеного як дестабілізація ситуації в регіоні, загострення соціально-економічних протиріч, значні матеріальні і й людські втрати з боку Сполучених Штатів, зростання антиамериканських настроїв у світі і т.і. Щодо політичних й практичних вимірів американського місіонерства в цьому плані, то вони, поряд з деякими позитивними вимірами (зокрема, щодо підтримки демократії на посткомуністичному просторі) на етапі постбіполярних часів, почали набувати й відверто негативних проявів, зумовлюючи не тільки відверті провали американської зовнішньої політики, а й кризовість ідеї щодо особливої ролі (місії) США у світі. Додатковим чинником данного стала й світова економічна криза (2008-2010 рр.), що піддала сумніву неперевершену економічну потужність й стабільність Сполучених Штатів, а звідси – й їхню можливість реалізовувати місіонерські функції.

Зазначене стало історико-політичними передумовами чергової еволюції підходів щодо характеру лідерства в державницькій ідеології і зовнішньополітичній стратегії США. За часи першої каденції демократичної адміністрації Б. Обама це набуло переважно ліберального підґрунтя, де ідеї повернення до міжнародного авторитету США пов'язувалися з необхідністю розвитку союзницьких відносин та балансу інтересів провідних держав світу [9]. Останнє не відвертає збереження військової першості Сполучених Штатів або навіть протидії іншим можливим глобальним лідерам як відтворення попередньої лінії зовнішньополітичної поведінки [10]. Втім, з погляду на пошуки нових вимірів дієвої зовнішньої політики США як світового лідера вищеокреслене, як очікується, може вплинути позитивно й на характер міжнародних відносин з такими його ознаками, як передбачуваність, стабільність, збалансованість

підходів провідних країн щодо розв'язання світових проблем.

Використані джерела та література:

1. Kegley Ch.W. American Foreign Policy Pattern and Process. Fifth Edition / Ch.W. Kegley, Jr.E.R. Wittkoph. – New York: St.Martin's Press, 1996. – 658р. 2. Согрин В.В. Этапы американского консерватизма / В.В. Согрин // Новая и новейшая история. – 1991. - № 5. – С. 47-63. 3. Адамс Дж. Про природжену аристократичність // Консерватизм. Антологія / Джон Адамс. – Київ: Смолоскип, 1998. – с. 249-251. 4. Augelli E. America's Quest for Supremacy and the Third World / E.Augelli, Cr.Murphy – London: Pinter Publishers, 1988. – 207 р. 5. Мельвиль А. Ю. США – сдвиг вправо? Консерватизм в идейно-политической жизни США 80-х годов / Андрей Юрьевич Мельвиль. – М.: Наука, 1986. – 215 с. 6. США: политическая мысль и история / [ред. Яковлев Н.Н.]. – М.: Наука, 1976. – 619 с. 7. Современная внешняя политика США в двух томах. – М.: Наука, 1984. – Том первый. – 1984. – 458 с. 8. The National Security Strategy of the United States of America [Electronic resource]. – Regime of access: <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.html>. 9. National Security Strategy May 2010 [Electronic resource]. – Regime of access: http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf. 10. Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for 21st Century Defense Department of Defense. 05 January 2012. [Electronic resource]. – Regime of access: http://www.defense.gov/news/Defense_Strategic_Guidance.pdf

Зайцева З.І.

*доктор політичних наук, професор кафедри
політичної історії ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»*

(м. Київ, Україна)

АВСТРО-УГОРСЬКА ІМПЕРІЯ:

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО VERSUS НАЦІОНАЛЬНЕ

Громадянське суспільство належить до тих ідей, які не зникають назавжди: часом вони відходять на другий план суспільно-політичного дискурсу або реалізуються таким чином, що стають публічно малопомітною частиною процедурно-рутинної практики. Саме так трапилося з ідеєю громадянського суспільства.

Не вдаючись до визначень поняття громадянського суспільства, зазначимо, що, найперше воно структурується і виявляється як різ-

номанітні форми громадських об'єднань, що діють у легітимному полі правової держави. Співвідношення між громадянським суспільством і державою є складними і багаторівневими. Його можна розглядати у ракурсі функціональних залежностей (політологічний підхід), або в просторово-часовому вимірі (історичний аспект).

Будь-яка концепція громадянського суспільства має враховувати історичну емпірику, яка свідчить, по-перше, що, розвиваючись, воно інсталюється у рамках національної держави. По-друге, сфера цінностей, які створює громадянське суспільство охоплює національну культуру. Національність з її культурою, історією, традиціями і етноконфесійною включеністю створює базу ідентичності, яка формує спільний світогляд і групові інтереси у багатоетнічних політичних утвореннях. Відмінність у динаміці перебігу процесів, які в підсумку формували громадянське суспільство, окреслила лінію, що розрізняла з одного боку європейські народи і держави, що пройшли Реформацію, з іншого, тих, що не пройшли її, вдавшись до Контрреформації, або взагалі належали до православного світу. У цьому аспекті Австро-Угорщина типологічно (на додаток до багатонаціонального чинника) була близькою до імперської Росії.

Австрія і Росія почали модернізуватися з XVIII ст., тобто тоді, коли вже склалися основні територіальні комплекси, з притаманними їм регіонально-етнічним та історичним та ландшафтним різноманіттям. Однак на шлях формування правової державності, без чого не може йти мова про громадянське суспільство, Габсбурги сталим раніше, ніж Романови. Утвердження ліберальної ідеології в Австро-Угорській монархії припадає на 60-ті - 70-ті роки XIX століття. Саме в цей час ліберальна Конституційна партія була одним з основних чинників політичного життя в Дунайській імперії. Проте вже наприкінці 1870-х рр. спостерігається помітний спад ліберального руху, що пов'язано з відсутністю єдності серед його учасників і неоднозначністю сформульованих лібералізмом цілей. Більшість австрійських лібералів вважала, що їх рух знаходиться в пошуку своєї соціальної бази і припускали, що це питання може з'ясуватися в рамках куріальної виборчої системи.

Заміна на початку XX ст. куріальної системи виборів на пряму приборкала перепони розвитку нової конструкції соціуму, яку пол-

ьський дослідник Єжи Шацький (Jerzy Szacki) у її вузлових моментах метафорично окреслив стислою формулою: «не князь, не купець, а громадянин». Однак нова система не покращила невідгідне політичне становище національних меншин, зокрема галицьких та буковинських русинів.

В імперії Габсбургів наочно проявилася невизначеність взаємин раннього громадянського суспільства і етнічного націоналізму. Габсбурги, зазнавши поразки від Пруссії у спробах об'єднати навколо свого трону німецький народ (об'єднання Німеччини відбулося за «малогерманським сценарієм») та відчуваючи, яку небезпеку несе націоналізм для їх багатонаціональної держави, трималися подалі від нових віянь. Після перемоги Пруссії імператорський двір усе більш наполегливо декларував себе політичним чинником, що не належить виключно до німецької нації. Габсбурги «піднімали» себе над народами. Враховуючи різноманітний державно-історичний спадок та мовно-етнічний фактор, політична еліта Відня плекала імперську ментальність, державницьку ідеологію «багатонаціонального австрійства», зворотною стороною якого був один із різновидів австрофільства – австрославизм.

В межах державних кордонів монархія вдалася до низки «конституційних експериментів», які започаткували епоху неоабсолютизму, що асоціюється з постаттю імператора Франца Йосифа. Реформатори мали на меті утримати внутрішню консолідацію, зберегти державний універсалізм на основі монархічно-цісарського принципу. Народи, що втратили власну державність (серед них також українці), користувалися демократичними свободами, дарованими у неоабсолютистський період. Найбільше значення, на наш погляд, мав «Закон про товариства» (1867 р.), який регулював створення, права і діяльність практично усіх громадських спілок і об'єднань – літературно-культурних, освітніх, наукових, партійних, професійних, виробничо-кооперативних, банківських, економічних. Традиційно вони створювалися за національною ознакою. Закон дав поштовх новій, а саме організаційно-інституціональній хвилі національного руху. Особливо відчутно він сприяв збереженню і трансформації власних культурних ресурсів українців.

На австрійському лібералізмі негативно позначилася ізоляція німецьких і німецькомовних діячів від інтелектуальної еліти

слов'янських народів, свідченням чому була неефективність національної політики лібералів, які перебували при владі та практика «ручного» врегулювання численних національних питань (польського, чеського, українського, словінського) й після встановлення австро-угорського дуалізму. Поведінка підпорядкованих етнічних груп, у тому числі євреїв у історичних регіонах (Галичина, Буковина, Адріатичне узбережжя та ін.), свідчила про ситуативний характер компромісів у загалом дефрагментованому суспільстві. З огляду парадигми гомогенності громадянського суспільства як ідеалізованого концепту, ситуацію у хронотопі Дунайської імперії можна окреслити як «разом, але майже окремо», або «рівність нарізно», що й спроектувало розвиток подій на політичному полі після першої світової війни. Інакше кажучи, ліберальна демократія заснована принципі більшості в контексті імперського регіоналізму пропонувала такий варіант рівності який де-факто означав нерівність. Взаємне дистанціювання етнонаціональних спільнот усе ж не заперечувало цінності загальногромадянських, модернізаційних за спрямуванням рухів.

Отже, в Центральній Європі ідея громадянського суспільства отримувала інтенсивне національне забарвлення, відбувалося своєрідне нашарування громадянського суспільства на національне і навпаки.

Казакова О.М.

кандидат історичних наук,

доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Запорізького національного університету

(м. Запоріжжя, Україна)

ПОЛІТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В ІСПАНІЇ НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СПІВТОВАРИСТВА

Актуальність обраної теми обумовлена інтересом сучасної історичної науки до “особливого шляху” Іспанії, політичне керівництво якої після революційних потрясінь першої половини ХХ ст., громадянської війни і диктатури Франсиско Франко зуміло досить швидко інтегруватись до європейських та світових міжнародних організацій

та структур, у тому числі і до Європейського Співтовариства.

Після падіння режиму Ф. Франко політичне керівництво Іспанії взяло курс на мирну трансформацію політичних структур країни із авторитарних у демократичні, що підтримала переважна більшість іспанського суспільства. Цей процес відбувався в умовах тимчасового компромісу, якого досягли основні політичні сили країни у період розробки та прийняття нової конституції 1978 р. Звичайно, постфранкістське десятиріччя виявилось найскладнішим етапом для Іспанії. Це був період, коли держава відбудовувалася з основи, задля чого була прийнята низка законів, яка корегувала законодавчу, політичну, економічну, соціальну та інші сфери життя, а також оновлювався зовнішньополітичний курс країни. Одним з пріоритетів якого стало приєднання країни до європейської інтеграції. За влучним висловом О.П. Іваницької: “В Іспанії після смерті Ф. Франко фактично встановився консенсус щодо вступу країни до Співтовариства” [1, 382]. Для іспанців приєднання до європейських структур стало своєрідним каталізатором прискорення процесу внутрішніх економічних та політичних реформ.

Традиційні історичні, соціальні та культурні зв'язки Іспанії з Європою, а також схожість економічних структур позитивно впливали на проєвропейську орієнтацію іспанських громадських та ділових кіл. Національна буржуазія, яка прагнула до розширення своїх зовнішніх контактів, усвідомлювала, що широкі зв'язки з США і країнами інших континентів не дозволять їй вийти з політико-економічної ізоляції без тісної співпраці та взаємодії з Європейським економічним співтовариством (ЄЕС) [2, 44]. Прихильники “нової орієнтації” на Західну Європу, подолавши опір старої фалангістської гвардії, що продовжувала проповідувати політику автаркії в області економіки, приступили до конкретної реалізації плану інтеграції Іспанії до ЄЕС, почавши діалог із організацією [3, 82].

Перші переговори між Іспанією та співтовариством щодо приєднання країни до цієї організації на правах асоційованого члена були проведені в 1962-1966 рр., проте успіхом не увінчалися. У 1962 р. Іспанія направила в штаб-квартиру ЄЕС прохання про початок офіційних переговорів з метою вступу в до організації. Але ряд чле-

нів ЄЕС висловився проти прийняття Іспанії під приводом “політичних” міркувань [4, 125]. І лише у 1970 р. в Люксембурзі, після багаторічних переговорів був підписаний протокол про надання Іспанії режиму сприяння в області торгівлі з країнами-членами ЄЕС [4, 134-140].

Підготовка бази для приєднання Іспанії до ЄЕС, як вже зазначалося, проходила на різних рівнях. Окрім реформування економіки країни, проводилися політико-правові реформи, що сприяли виходу держави з політичної ізоляції та пошуку зовнішньополітичних орієнтирів. Таким чином, після початку переговорів між Іспанією та Співтовариством (який офіційно датується 1978 р.), відбулися перші зрушення всередині держави які наблизили її до норм, встановлених цією організацією [5, 198]. Законодавча перебудова відобразилася у Конституції країни, де були закріплені структурні елементи органів державної влади, позначені основні права та обов’язки громадян країни та інше. Кодифікація права на ліберальних засадах, а саме розробка та прийняття нового Цивільного та Карного кодексів, перетворила іспанську державу на провідну європейську демократичну країну та сприяла її подальшому вступу до ЄЕС

Період формування країни, відповідаючий вимогам організації тривав з 1978 по 1985 роки. Найбільш складними питаннями під час переговорного процесу між Іспанією та ЄЕС були: по-перше, сільське господарство країни та механізми його адаптації, по-друге, викликала занепокоєння перспектива еміграції іспанської робочої сили; по-третє, збереження балансу між великими та малими державами. Враховуючи складність переговорів, компроміс було досягнуто за рахунок прийняття “подвійної перехідної” моделі. ЄЕС запропонувало встановити десятирічний перехідний період, розрахований на два етапи. Під час першого етапу Іспанія мала прийняти в повній мірі комунітарні принципи в сфері торгівлі сільськогосподарською продукцією з третіми країнами. І лише на другому етапі передбачалось використання класичного перехідного механізму, який передбачав взаємне скорочення тарифів та квот на торгівлю. Однак, остерігаючись зростаючого невдоволення громадськості, уряд Іспанії відхилив запропоновані терміни, запропонувавши максимальний термін перехідного пе-

ріоду у сім років. Таким чином вже 12 червня 1985 р. у Мадрид був підписаний Договір про вступ Іспанії до ЄЕС. Участь країни в діяльності органів організації сприяла посиленню існуючих в Іспанії демократичних інститутів. Крім того, за минулі десять років країні вдалося просунути в число провідних країн Європейського Союзу і, в першу чергу, в області його політичної діяльності [4, 237-243]

Отже, Іспанія представляє собою яскравий приклад сучасної динамічної європейської держави, що інтенсивно розвивається у глобальному світі. Вона є важливим компонентом ЄС, оскільки активні політичні лідери країни завжди готові діяти у всезагальних інтересах, тим самим підвищуючи статус Іспанії на міжнародній арені. За незначний проміжок часу країна досягла успіхів, трансформувавши державу на демократичних принципах, розбудувавши економіку та відновивши зв'язки з майже усіма країнами світу.

Використані джерела та література:

1. Іваницька О. П. Зовнішня політика країн Західної Європи та Північної Америки у пост біполярний період (1990-і-2000-і роки) / О. П. Іваницька. / Навчальний посібник – К: Слово, 2012. – 720 с. 2. Кононин А.Н. Внешняя политика Испании в отношении стран Латинской Америки и Карибского бассейна в период демонтажа франкистских структур и становления буржуазной демократии : 1976 – 1982 гг. / А. Н. Кононин – М.: Прогресс, 1988. – 210 с. 3. Черкасова Е. Испания между атлантизмом и европеизмом (постфранкистский период) / Е. Черкасова // Мировая экономика и международные отношения. – 2009. – № 8. – С. 82–85. 4. Прохоренко И. Л. Национальный интерес во внешней политике государства: опыт Испании / И. Л. Прохоренко. – М.: Графика, 1995. – 278 с. 5. Волошин Ю. О. Досвід конституційних реформ в Іспанії у світлі процесів європейської міждержавної інтеграції: класична модель переходу від диктатури до демократії // Держава і право: Збірка наукових праць / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2008. – Вип. 39: юридичні і політичні науки. – С. 196-203.

Калінічева Г.І.
кандидат історичних наук, доцент
заступник директора з наукової роботи
Державної установи «Інститут всесвітньої історії
НАН України»
(м. Київ, Україна)

ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ ЯК СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ МОДЕРНІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Сучасний розвиток держав світу спирається на основні критерії суспільного прогресу – демократію і громадянське суспільство, соціальну і правову державу, національні інтереси і безпеку, свободу і самореалізацію особистості. Сучасний процес демократизації суспільно-політичного життя в Україні актуалізує проблему дослідження специфіки розбудови вітчизняного громадянського суспільства в цілому та чинників суспільно-політичної активності зокрема.

В ідеалі формування громадянського суспільства має проходити одразу у всіх сферах життєдіяльності суспільства – економічній, політичній, соціокультурній тощо. Однак, такий перебіг подій можливий лише на засадах демократичного устрою держави. Кожна країна, що обрала шлях демократичного розвитку, виробляє власну форму демократії, яка відповідає її особливостям та задовольняє її потреби.

Сутність, змістовне наповнення та концептуалізацію громадянського суспільства, як будь-якого соціального явища, можна дослідити на основі алгоритму: поняття – ідея громадянського суспільства – ідеал – практична реалізація ідеї на практиці. В Україні розвиток демократичних традицій тісно пов'язаний з її історичним поступом і має свою специфіку, яка полягає в тому, що громадянська ідея у нашій країні підпорядковувалась або соціальній, або національній ідеї, оскільки українці постійно виборювали власну незалежність. При цьому, багатовікова вітчизняна історія свідчить про те, що демократичні традиції в Україні реалізовувались з огляду на орієнтацію на різних стратегічних партнерів, в залежності від того, під владою якої держави перебували українські землі.

Вагомою складовою суспільно-політичної модернізації українського суспільства наприкінці ХХ століття стала поява численних політичних партій. Особливості становлення багатопартійності у незалежній Україні призвели до зниження довіри громадян як до влади в цілому, так і партій зокрема. Результати президентських і парламентських виборів в Україні у ХХІ столітті стали красномовним доказом того, що ейфорія з приводу можливостей багатопартійності, характерна для 1990-х рр., змінилася суспільним скепсисом. Упродовж 2001-2012 рр. довіра українського суспільства до політичних партій залишається стабільно низькою.

Діяльність громадських організацій охоплює сьогодні практично всі сфери суспільного життя України. Найбільше громадські організації опікуються проблемами дітей та молоді, громадянською освітою, правами людини та вирішенням соціальних питань [1, 7-9]. Не зважаючи на зростаючу кількість громадських організацій, за кількістю НУО на 10 тис. населення Україна значно відстає від країн ЄС та Македонії. За кількістю НУО на 10 тис. населення Україна більш, ніж на 15 років відстає від Чехії, в якій вже у 1996 р. на 10 тис. жителів було зареєстровано 30 організацій громадянського суспільства [2, 43]. При цьому, в Україні залишається недооціненим і соціально не вичеребуваним соціально-економічний аспект діяльності громадських організацій.

За даними дослідження Research&Branding Group (серпень 2011 року) лише 2 % українців є членами громадських організацій, а 82 % – взагалі не беруть участі у діяльності інститутів громадянського суспільства [3]. Винятком із ситуації можна вважати волонтерську діяльність молоді під час підготовки та проведення в Україні та Польщі футбольного чемпіонату «Євро – 2012». При потребі приблизно 5,5 тис. волонтерів, було отримано 24 тис. заявок від бажаючих стати волонтерами цього заходу, що зумовило конкурс у середньому по Україні 4 особи на місце, а в Києві навіть 6,5 осіб на місце [4]. Однак, на відміну від багатьох європейських країн, практика волонтерської роботи не набула широкого поширення в Україні.

Важливою складовою суспільно-політичної активізації є діяльність соціально-корпоративних організацій та рухів (об'єднань ветеранів, ліквідаторів аварії на ЧАЕС, підприємців, професійні

галузеві організації та інші організовані групи). На відміну від громадських організацій, соціально-корпоративні рухи дуже швидко створюються й так само швидко припиняють свою діяльність після досягнення мети.

Наростання почуття невпевненості та розчарування діями влади призвели до формування соціального радикалізму і виявилися у протестних рухах 2010-2012 рр. Серед причин протестних рухів варто вказати на консервацію соціально-економічного розвитку України, непопулярність ініційованих владою реформ, ситуацію невідповідності суспільних очікувань рівню соціального захисту громадян та їх матеріального становища.

Зниження довіри громадян до влади в цілому та зростання протестних настроїв у суспільстві підтверджується соціологічними дослідженнями, проведеними Українським центром економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова у грудні 2011 р. Так, кількість тих, хто вважає, що у разі значного погіршення умов життя потрібно вийти на вулицю з протестом, у грудні 2011 р. була помітно більшою (52%), аніж кількість тих, хто вважає, що слід терпіти матеріальні труднощі заради збереження в країні порядку (23,3%) [5].

Основними тенденціями протестних виступів 2010-2012 рр. були: домінування соціально-економічних вимог, розширення соціальної бази учасників, використання переважно методів тиску. Виступи громадян здебільшого були реакцією на звуження державних соціальних гарантій. Так, виступи чорнобильців та афганців на початку 2012 р., що масово відбулися у багатьох містах України, відрізнялись особливою напруженістю і гостротою [6].

Віддзеркаленням рівня розвитку демократії у конкретному соціальному середовищі є рівень свободи слова, журналістської діяльності і свободи ЗМІ як інституту громадянського суспільства. В Україні останнім часом набули загрозливих масштабів тенденції гальмування процесів демократизації інформаційної сфери. Напередодні парламентських виборів 2012 р. українські мас-медіа, як і раніше, займались інформаційними маніпуляціями або політичною пропагандою. Водночас помітно посилюється інформаційна закритість як самих органів влади, центральних і місцевих, так і провідних політичних сил, урядових і опозиційних, на що

вказують як журналісти, так і експерти у сфері свободи слова та засобів масової інформації.

На думку академіка М. Жулинського, українським медіа бракує власної, базованої на системі національних цінностей і пріоритетів позиції, високопрофесійного телерадіопродукту, конкурентноздатного, запитуваного не лише власним споживачем, але гідним піти на експорт, підготовлених за сучасними стандартами і потребами. За його баченням, головною проблемою українських медіа є те, що не вони виступають господарями в інформаційно-комунікативному просторі України [7].

Значимо, що сьогодні інститути вітчизняного громадянського суспільства ще не стали активними гравцями демократичного поля України. Серед причин – низький рівень соціальної витребуваності потенціалу інституцій громадянського суспільства, аполітичність та соціальна втома більшості українського населення, а також властиві українському соціальному середовищу неоднорідність, полікультурність, плюралістичність.

Таким чином, сучасний етап модернізації суспільно-політичного життя незалежної України ставить на порядок денний завдання ствердження демократії і громадянського суспільства, соціально-правової держави, інтересів суспільства та поглиблення його соціальної активності. Водночас варто враховувати, що демократія не гарантує рівності умов, вона гарантує лише рівність можливостей.

Вартими уваги, з огляду на це, видаються нам слова Вацлава Гавела: «Демократія перед тими, хто до неї ставиться серйозно, ставить майже недосяжні завдання, а для тих, хто її ненавидить, відкриває майже необмежені можливості».

За таких умов зростає роль держави у підтримці розвитку громадянського суспільства, оскільки його інститути потребують сильної державної влади, яка б створювала правові, політичні, організаційні умови для їх існування, виступаючи гарантом їх діяльності. Держава має залишити за собою лише основні регулюючі важелі через відповідні політичні, економічні та законодавчі механізми, завдяки яким забезпечуються рівні конкурентні умови для всіх учасників суспільно-політичного процесу.

Використані джерела та література:

1. Громадські організації в Україні у 2010 році: Статистичний бюлетень / Держкомстат України. – К.: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2011.
2. Красносільська А. Показники розвитку громадянського суспільства України у європейському контексті / Показники розвитку громадянського суспільства в Україні / О. Ю. Вінніков, А.О. Красносільська, М.В. Лациба; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. – К.: Агентство “Україна”, 2012. – 80 с.
3. Research&Branding Group. – Режим доступу: <http://www.rb.com.ua/upload/medialibrary/PRaktivUKR.pdf>.
4. Працювати на Євро – 2012 безплатно хоче рекордна кількість людей / УНІАН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.net/ukr/news/news-462928.html>.
5. Громадська думка про підсумки 2011 року / Соціологічне дослідження Українського центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, грудень 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://razumkov.org.ua/ukr/news.php?news_id=386/.
6. Центр дослідження суспільства презентував результати моніторингу протестів за 2011 та початок 2012 рр. 1 червня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://maidan.org.ua/201206/tsentr-doslidzhennya-suspilstva-prezentuvav-rezultaty-monitorynghi-protestiv-za-2011-ta-pochatok-2012-roku/>.
7. Жулинський М. Без незалежних медіа немислиме розвинуте громадянське суспільство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ptv.org.ua/uk/aktualno/mikola--zhulinskij-bez-nezaleznykh-media-nemislime-rozvinute-gromadyanske-suspilstvo.html>.

Клімов М.М.

*здобувач Запорізького національного університету
(м. Запоріжжя, Україна)*

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ СПІВПРАЦІ КАНАДИ ТА УКРАЇНИ

Міждержавне співробітництво є важливим елементом сучасної системи міжнародних відносин та визначає економічне, політичне, культурно-наукове співробітництво. Важливу роль у цьому відіграють принципи, що покладені в основу подібної співпраці та визначають напрями двосторонніх відносин. Тому дослідження основних принципів співробітництва Канади та України на нинішньому етапі набуває особливої актуальності та практичного значення, оскільки дає підстави для прогнозування напрямів та перспектив подальшої міждержавної співпраці.

Канада та Україна мають власні принципи ведення зовнішньої політики, але намагаються виробити спільні напрями співпраці. Проблеми міждержавних відносин Канади та України стали предметом наукового інтересу таких українських дослідників як В. Макар, І. Поліщук, І. Осташ та інших, але питання щодо особливостей формування та характеру основних принципів співпраці Канади та України залишається малодослідженим.

Тому, метою нашої наукової розвідки є визначення основних принципів співпраці між Канадою та Україною на сучасному етапі.

Канада визнала незалежність України 02 грудня 1991 р., а дипломатичні відносини між ними були встановлені 27 січня 1992 р. Основні принципи співпраці між Канадою та Україною викладено у ряді документів: «Спільній декларації про Особливе партнерство між Україною та Канадою» 1994 р., «Спільній декларації про подальший розвиток відносин Особливого партнерства між Україною і Канадою» 2001 р., та «Дорожній карті» від 24 вересня 2009 р.

Умовно, основні принципи співпраці між Канадою та Україною можна розділити на: загальнодержавні, військові та економічні.

До загальнодержавних принципів співпраці можна віднести ті, які стосуються питань суверенності та демократії. Зокрема, це – принципи взаєморозуміння та визнання демократії головною гарантією державної безпеки; процвітання і свобода; верховенства права; співробітництво у сфері оборони та безпеки як відповідь на проблеми сучасності; взаємна підтримка суверенітету, незалежності та територіальної цілісності, включаючи право кожної держави вільно обирати власну внутрішню та зовнішню політику; забезпечення процвітання, добробуту та безпеки євроатлантичної спільноти.

Принципи співпраці обох держав у військовій сфері повністю відображають принципи Статуту Організації Об'єднаних Націй. Найважливіші серед них: розвиток дружніх відносин між націями; суверенітет; поважання принципу рівноправності; непорушність кордонів; заохочування поваги до прав людини та особистої свободи; територіальна цілісність; міжнародна співпраця; невтручання у внутрішні справи; утримання від застосування сили або погрози силою як у двосторонніх, так і у багатосторонніх відносинах.

В економічній сфері (міжнародна торгівля, іноземні інвестиції тощо) сторони дотримуються принципів ринкової економіки, добросовісності та рівноправності, широкої співпраці між діловими та науковими колами.

В цілому, можна говорити про наявність комплексу принципів співробітництва між Канадою та Україною. Їх дотримання та реалізація забезпечують ефективну і динамічну співпрацю між державами у різних сферах, підвищують зацікавленість сторін у стабільному розвитку міждержавних відносин.

Використані джерела та література:

1. Макар В.Ю. Канадсько-українські відносини на сучасному етапі. – / В.Ю. Макар // Матеріали Першої міжнародної конференції з канадознавства, 26-28 лютого 2010 року. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2011. – С. 26-32.
2. Поліщук І. Україна–Канада: аналогії розвитку та контури співробітництва / Ігор Поліщук // Матеріали Першої міжнародної конференції з канадознавства, 26–28 лютого 2010 року. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2011. – С. 63–66.
3. Остах І. Україна–Канада: інвестиції в майбутнє / І. Остах // Зовнішні справи. – 2010. – №9. – С. 18-21.
4. Спільна Декларація про особливе партнерство між Україною і Канадою від 31.03.1994 [Електронний ресурс] // Посольство України в Канаді. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=124_002.
5. Спільна Декларація про подальший розвиток відносин особливого партнерства між Україною і Канадою від 05.12.2001 [Електронний ресурс] // Посольство України в Канаді. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=124_005.
6. Дорожня карта українсько-канадських відносин від 24.09.2009 р. [Електронний ресурс] // Посольство України в Канаді. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=124_005.
7. Charter of the United Nations [Electronic resource] // United Nations. – Mode of access: <http://www.un.org/en/documents/charter/chapter1.shtml>.
8. Угода між Урядом України та Урядом Канади про економічне співробітництво від 24.10.1994 р. [Електронний ресурс] // Посольство України в Канаді. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=124_009.

Козирева М.Е.

*кандидат історичних наук, доцент кафедри політології
Навчально-наукового інституту історії та права
Миколаївського національного університету
ім. В.О. Сухомлинського
(м. Миколаїв, Україна)*

НАЦІОНАЛЬНЕ РАЙОНУВАННЯ В УКРАЇНІ В 20-30-ТІ РОКИ XX СТОЛІТТЯ ЯК ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Загальна соціально-економічна та політична криза в Україні по завершенні громадянської війни наочно продемонструвала нестривкість радянської влади, незважаючи на військову перемогу. Із введенням у березні 1923 р. нового адміністративно-територіального поділу України з укрупненням волостей у райони, а повітів – в округи в республіці склалася чотирьохступенева система управління (центр-губернія-округа-район). Проведена поспіхом реформа не враховувала ані національний склад мешканців, ані історичні форми господарювання. Покращенню значно зіпсованих відносин влади з національними спільнотами та деякому задоволенню їх соціально-економічних та національно-культурних потреб мала сприяти розпочата у 1923 р. політика коренізації, одним з параметрів якої стало виділення національних адміністративно-територіальних одиниць.

Першими, створеними в Україні в 1924 р. національними районами стали німецькі. Невідкладність заходів щодо ліквідації системної кризи в німецьких поселеннях України та активний й цілеспрямований захист їхніми мешканцями, особливо менонітами, своїх прав змусили державу піти на екстрене здійснення національного районування разом із прискоренням землевпорядних робіт та одночасним проведенням переселенських заходів.

Політичним лідерам України необхідно було ув'язати адміністративну анархію «знизу» із запропонованою у 1921 р. московським Держпланом з ініціативи В. Леніна ідеєю економічного районування, що розглядався як основа не тільки господарської діяльності, але і адміністративного поділу всього радянського простору. Ще у процесі проведення адміністративно-територіальної

реформи 1923 р. висувалися пропозиції остаточно покінчити з до-революційним поділом, ліквідувавши губернії. У 1925 р. республіканське керівництво погодилося з ліквідацією губерній і в Україні встановилася трьохступенева система управління (центр-округа-район). Ліквідація губерній, як і попередні радянські адміністративно-територіальні зміни в Україні, пройшла успіхом і, попри сподівання республіканського керівництва, не сприяла здешевленню радянського апарату та призвела до нагромадження чергової адміністративно-територіальної реформи на проведення національного районування.

За спільності державних установлень в національному районуванні при практичній реалізації проглядається певна специфіка. Якщо активна позиція німецьких поселенців у справі захисту своєї самобутності і наявність значних масивів населення, що проживало компактно, сприяли першочерговому створенню в республіці саме німецьких національних районів, то серед деяких національних груп нерідкою була інша послідовність. Так, єврейське національне районування почалося з утворення не районів, а сільрад на базі старих єврейських колоній і містечок; райони, через дисперсність оселення, були виокремлені пізніше при реалізації неодноразової за наслідками програми переселення євреїв на землю. Своєрідність ситуації в національних районах полягала в тому, що при включенні до їх складу інонаціональних сільських і селищних рад по відношенню до них треба було здійснювати весь комплекс заходів, пов'язаних із запровадженням політики коренізації. Надзвичайною була проблема мовної підготовки кадрів, що вимагала знання мови більшості населення району на районному рівні, української мови для зносин з вищестоящими органами та відповідної мови при включенні до складу району інонаціональних адміністративно-територіальних одиниць.

За вимоги максимальної централізації управління вирішено було зміцнити районну ланку управління, яка відіграла особливу роль у кампанії суцільної колективізації. Постановою ВУЦВК та РНК УСРР від 2 вересня 1930 р. округи були ліквідовані, а райони перейшли під безпосереднє керівництво центру. Встановлення в Україні двоступеневої системи управління (район-центр), всупереч сподіванням радянського керівництва, відчутно ускладнило

оперативність управління. У лютому 1932 р. керівництво України отримало згоду Кремля на створення п'яти областей, які за територією майже вдвічі перевищували колишні губернії, що встановило в республіці трьохступеневу систему управління (центр-область-район). Значні розміри створених областей виявилися гальмом для ефективного налагодження управлінської вертикалі, що поставило питання про їхнє розукрупнення. Ці процеси торкнулися і національного районування із ліквідацією «небажаних» для влади районів за одночасного утворення при розукрупненні нових районів з національним статусом. Національні райони все активніше використовувалися владою як засіб політичного контролю та зручний плацдарм для масових репресій. А використання їхнього потенціалу опинилося малоефективним через перетинання двох напрямних: національного районування і розтягнутої у часі (з 1923 по 1939 рр.) реформи дореволюційного адміністративно-територіального поділу, проведеної у «найгіршому з усіх можливих її варіантів» за відвертої вторинності першої складової.

Використані джерела та література:

1. Айсфельд А. Российские немцы и самоуправление: планы и действительность: материалы 8-й междуна. науч. конф. (Москва, 2001 г.) / А. Айсфельд // Немцы России: социально-экономическое и духовное развитие 1871-1941 гг. – М.: ЗАО «МДЦ Холдинг», 2002. – С. 30-53. 2. ДАРФ. – Ф. Р-6892. – Оп. 1. – Справа 5. 10, 47, 48, 50. 3. Дмитрієнко М.Ф. Зміни в адміністративно-територіальному устрої України в 1919-1920 рр. / М.Ф. Дмитрієнко // УІЖ. – 2003. – № 6. – С. 68-78. 4. Кулинич І.М. Нариси з історії німецьких колоній в Україні / І.М. Кулинич, Н.В. Кривець; НАН України; Інститут історії України. – К., 1995. – 272 с. 5. Кульницький С.В. Голод 1932 р. в загінку голодомору-33 / С.В.Кульницький // УІЖ. – 2006. – № 6; 6. Кульницький С.В. Криза колгоспного ладу / С.В. Кульницький // УІЖ. – 2003. – № 5. – С.5-25. 7. ЦДАВО України. – Ф.413. – Оп.1. – Спр.66, 91, 130, 199, 252. 7. Чирко Б. Национальные немецкие районы и сельские советы / Б.В. Чирко // Материалы к энцикл. «Немцы России». – М., 2002. – С. 160–163. – (Серия: Немцы Украины. Пилот.сб.; вып. 7). 8. Якубова Л. Теоретичні аспекти дослідження історії етнічних меншин УСРР / Л. Якубова // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: міжвідом.зб.наук.пр. – Вип.15. – К.: Інститут історії України НАН України.

Кононенко С.В.

*кандидат політичних наук, старший науковий співробітник,
в. о. завідувача відділу історії і методології всесвітньої історії
Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН
України»
(м. Київ, Україна)*

ДЕРЖАВА У СВІТОВІЙ ПОЛІТИЦІ: ДЕРЖАВНІСТЬ, НАЦІОНАЛІЗМ, СУВЕРЕННІСТЬ

Держава – це суспільний (головно політичний) інститут з монополним правом на легітимне застосування насильства в певних територіальних межах. Таким чином, виокремлюються три ключові елементи державного механізму – система влади, легітимізаційний комплекс, державно-адміністративна територія. В світі націй відповідно й держава буде національною – національно організованою системою влади, що легітимована національними цінностями та локалізована на національній території.

Держава є абстрактним та анонімним інституційним механізмом, котрий потребує символічного вираження, яке було різним у різні епохи. Інакше кажучи, будь-яка інституція та інституційне облаштування повинно бути історично та політично конкретизованим – «мати титул». В світі націй інститут державності символічно виражатиметься через національні цінності, титулюючись атрибутом «національна».

Держава – це інструмент політики чи інструменталізована політика. Оскільки ж остання покликана діяти в загальносуспільних інтересах (інтересах «всіх»), то й державність може вважатися частиною, що покликана дбати про ціле — про «загальне благо». Держава є інструментом цього «блага», в рамках окремого суспільства підносячи державний інтерес над інтересами корпоративними – класовими, становими, професійними, партійними. В світі націй загальносуспільне артикулюється, формулюється, символізується ціннісно-концептуальним засобом «національного».

Держава – це унікальний витвір політичного мистецтва, історичної практики, цінностей культури. Безперечно, як і всі інші артефакти, різні держави мають різну культурну цінність. Тож в

сучасній політиці справді геніальні творіння державотворчого генію окремих націй співіснують поруч з підробками, пародіями та жалюгідними виплодами.

Міжнародні відносини формуються й структуруються відносинами міждержавними, які можуть мати різний ступінь інтенсивності, інтегрованості та взаємозалежності. Ущільнення відносин між державами зовсім не позбавляє їх структуротворчого значення у світовій політиці (особливо, коли йдеться про великі держави). В політичному житті роль держави може бути більшою або меншою, однак, вона завжди структурно вирішальна. Рівень та обсяг присутності держав у світовій політиці бувають різними, проте: по-перше, завжди залишається можливість підвищення рівня й збільшення обсягів втручання держав у міжнародно-політичні справи; по-друге, таке втручання неминуче матиме структурні наслідки.

Національна держава формується внаслідок історичної появи й розгорнення на міжнародній арені такої соціально-організуючої сили глобального масштабу як націоналізм. Від кінця XVIII ст. світ і міжнародні відносини вступили до нової історичної епохи, в якій вирішальне значення має саме ця сила. Оскільки державі належить ключова роль в націоналістичному поступові, то очевидними є наслідки для міжнародних відносин, адже націоналізм в процесі самореалізації неминуче порушуватиме інтереси вже існуючих держав та їх системи загалом. Тому доречним є запровадження категорії «міжнародно-системної еластичності», яка визначатиме спроможність певної системи міжнародних відносин інтегрувати більшу чи меншу кількість нових незалежних держав, не змінюючи при цьому базові властивості, адже прихід зavelикої кількості таких держав може призвести не лише до системних змін, а навіть до зміни систем.

Концепція «кризи національної держави» є породженням двох основних причин: хибного враження й гегемоністської пропаганди. Перше склалося внаслідок дії трьох властивостей сучасної системи міжнародних відносин: кількості держав, поляризації (вкрай нерівномірного розподілу владно-силових ресурсів), високого ступеня інтегрованості й взаємозалежності. Гегемоністській пропаганді домінуючих держав властиво поширювати концепції

та ідеологію «кризи національної держави», адже у такий спосіб нейтралізуються потенційні конкуренти та актуальний опір країн периферії й напів-периферії.

Взаємозалежність, як елемент і наслідок інтеграції, буває різною. В сучасному світі переважає взаємозалежність асиметрична, яка насправді є залежністю для більшості націй світу та їх національних держав. Асиметрична взаємозалежність – джерело влади для тих, хто домінує в міжнародних відносинах, а також «шлях до рабства» (чи навіть «форма рабства») для об'єктів домінування. Неминуча асиметрія взаємозалежних міжнародних відносин спричиняє до нових конфліктів, породжених прагненням або її позбутися, або поглибити. Асиметрична взаємозалежність є новітньою формою (чи відповідником) нерівномірного розподілу владно-силових ресурсів, який характеризував усі системи й форми міжнародних відносин.

Сучасна світова політика відзначається високим рівнем інтеграції та взаємозалежності, що неминуче проектується у сферу міжнародно-безпекових відносин, в яких начебто мають переважати колективно-безпекові форми. Проте, на сьогодні ще жодна країна не відмовилась від власних збройних сил, а учасниками систем колективної безпеки залишаються саме національні держави.

Міжнародні наднаціональні інституції, які доволі часто вважаються альтернативами та наступниками національної держави, можуть тлумачитися по-різному. Безперечно, їх можна витлумачувати як такі собі провісники «світового уряду» чи наддержавного регіонального утвору. Однак, існують ще дві інтерпретації, в рамках яких міжнародні наднаціональні інституції визначаються як інструменти домінування потужніших (переважно великих) держав та як багатосторонні форми міждержавної співпраці, покликані цю співпрацю полегшити.

Роль недержавних суб'єктів міжнародної політики зростає разом із інтенсифікацією міждержавної взаємодії, разом зі зростанням інтегрованості й взаємозалежності держав. Більш інтегровані й взаємозалежні відносини є водночас більш комплексними. Однак зростаюча комплексність світової політики не призводить до зменшення ролі держави в цій політиці – якраз навпаки. Комплексні міжнародно-політичні відносини – в яких присутня більша

кількість недержавних учасників і сфер недержавної взаємодії – потребують ще більшого державного контролю й втручання. Інша річ, що цей контроль і втручання мають бути настільки складними й витонченими, наскільки комплексною є міжнародна політика.

Єдиною альтернативою національним державам можуть вважатися регіональні інтеграційні об'єднання. Проте і в цьому випадку можна говорити лише про квазіальтернативи, адже на сьогодні винятково Євросоюз постає порівняно довершеним та історично перспективним регіональним інтеграційним об'єднанням, яке функціонує на засадах наднаціональності. Однак, навіть це об'єднання в своїй основі містить національні держави. Причому, розташування сил між ними мало чим відрізняється від попередньої (доінтеграційної) історичної доби.

У світовій політиці «все вже було». Державний суверенітет завжди обмежувався, оскаржувався, порушувався великими державами та їх альянсами, фінансово-економічними угрупованнями, релігійними та ідеологічними організаціями. Тому сучасне «розмивання» суверенітету національних держав під дією військово-технологічних, політико-ідеологічних, наднаціонально-інституційних і глобально-економічних факторів не є новиною для світової політики. Як і раніше, ерозії зазнає суверенітет слабких і недієздатних державних утворів.

Національні держави, виникнувши внаслідок реалізації національного суверенітету, все ще переважають в сучасних міжнародних відносинах. Вони перемогли й витіснили з міжнародної арени архаїчні авторитарні монархії й імперії XIX ст. та пережили ідеологічні й класові держави XX ст. Можливо, XXI ст. якраз і буде століттям національних держав. Націоналізм надалі залишається трансформуючою і живильною силою глобального масштабу, а міжнародні відносини у своєму структурному осерді – це все ще міждержавні відносини. Національна держава є історичним синтезом міждержавної чи державо-центричної природи світової політики з націоналізмом, як однією з провідних соціальних сил сучасності.

Космина В.Г.

*доктор історичних наук, доцент,
професор кафедри регіональних систем та європейської
інтеграції Дипломатичної академії України при МЗС України
(м. Київ, Україна)*

**ВЛАДА ЯК ЦІННІСТЬ І ВЛАДА ЯК КОМУНІКАЦІЯ:
СМИСЛОВІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНИХ ДЕРЖАВ У ЄВРОПІ**

Питання аксіології в державотворенні потребують теоретичних уточнень. Проблема цінностей всебічно осмислювалась європейськими філософами починаючи з другої половини XIX ст., зокрема, Ф.Г. Лотце, котрий вводив категорію цінностей ледь не в усіх своїх працях. На зламі XIX–XX століть ця категорія стала надбанням філософії історії. Філософи баденської школи неокантіанства В. Віндельбанд і Г. Ріккерт саме в ціннісному підході вбачали специфіку методології наук про культуру, себто історичних наук. Якщо методом природничих наук є метод номотетичний, або генералізуючий, то методом наук про культуру є метод ідіографічний, або індивідуалізуючий. Останній Г. Ріккерт трактував як метод «віднесення до цінності». Він полягав у встановленні, яка саме цінність криється за діями людей та створюваними ними «благами». Зазвичай – це все, що пов'язане з державою, правом, релігією, економічними організаціями, наукою і т.п., що є вартісним для всього суспільства чи окремих груп людей і що дозволяє розуміти дії людей минулого. На перший план виходила не суб'єктивність творців історії, а їхня «об'єктивна» діяльність у сфері культури, політики, економіки тощо, котра розглядалася як цілеспрямоване спільне творення ними тієї чи тієї цінності.

У дещо іншому контексті поняття цінностей було застосоване американським соціологом Т. Парсонсом. Згідно з його соціологічною теорією – теорією соціальної дії, до системи останньої входять чотири взаємопов'язані і взаємодіючі підсистеми: соціальна, культурна, особистісна та органічна («поведінковий організм»). Кожна підсистема пов'язана з іншими й «відображається» в їхньому змісті, їхній структурі. Так, у соціальній системі (власне в сус-

пільстві як такому) культурна система відображена як підсистема відтворення зразка, складниками якої є інституціоналізовані суспільні цінності, особистісна – як підсистема політики (колективи), органічна – як підсистема економіки (ролі), а сама соціальна система – як соціетальна спільнота (норми). Взаємозв'язок і взаємовпливи цих підсистем і їхніх структурних елементів, процесів розвитку та функцій проявляються, зокрема, в тому, що у зв'язку з підсистемою політики виокремлюється й генералізується деяка сукупність політичних цінностей. В історії Західної цивілізації це сприяло диференціюванню систем політики й економіки («промислова революція»), політики й соціетальної спільноти («демократична революція»), соціетальної спільноти і культурної системи («освітня революція»). Від-диференціація функціональної системи політики зовні вилілась у формування національних держав на базі власне політичних цінностей, пов'язаних з утвердженням вільної особистості та її політичних, економічних тощо прав.

У цьому напрямку, як і в розробці системної теорії взагалі, німецький соціолог Н. Луман просунувся набагато далі Т. Парсонса. Він інтерпретував суспільство лише як самореферентну (самозвернену) автопоетичну (самотворчу) систему комунікацій. Це дозволило йому вивести аналіз функціонування і розвитку суспільства з-під залежності від ступеня вивченості практично не досліджуваних систем свідомості суб'єктів історичного процесу. Тепер стало можливим досліджувати суспільство як систему комунікацій, спостерігаючи за її власними спостереженнями. Адже, спостерігаючи за віднесенням повідомлень до попередніх і наступних операцій, сама система реферує внутрішній, послідовний смисловий зв'язок своїх операцій, а спостерігаючи за віднесенням інформації до релевантних для неї подій у її навколишньому світі, вона реферує зовнішній, реактивний смисловий зв'язок своїх операцій із процесами в навколишньому світі.

Тут варто мати на увазі, що зазвичай характер комунікацій в різних функціональних сферах залежить від акцентування на діях (повідомленнях) чи на переживаннях (інформації про зовнішній світ). Так, у медіумах істини та цінностей комунікації будуються на тому, що переживання одних комунікантів викликають відповідні переживання інших. Зате у медіумі влади саме дії одних (накази) вима-

гають відповідних дій інших (виконання). [У медіумах мистецтва і власності дії одних ведуть до переживань інших, а в медіумі інтимних відносин навпаки – переживання вимагають і відповідь дій].

Кожна цивілізація, включаючи й європейське середньовіччя, характеризується ієрархізованою, побудованою навколо сакральних текстів і скеровуваною з багатофункціонального релігійно-владно-власницького центру системою комунікацій. Саме підсистема релігійних комунікацій, селекуючи певні смислові послідовності комунікацій, впливала на мораль як універсальний смисловий медіум комунікацій, а через неї – на характер комунікацій в усіх функціональних сферах життя суспільства: владній, правовій, господарсько-економічній, соціетальній, інтимних відносин, мистецтва, виховання, пошуку істини тощо.

Проте з появою книгодрукування в західному суспільстві почалося й постійно прискорювалось відособлення і самоконституювання як окремих систем комунікацій функціональних систем політики, економіки, права, науки, мистецтва, релігії, моралі, виробництва, виховання, медицини тощо. Вони формувалися на основі власних смислових кодів комунікацій: *влада, власність, істина, прекрасне, любов* та ін. Фактично це означало для Заходу поступову втрату статусу цивілізації і перехід до стану пост-цивілізації.

При цьому від-диференційована функціональна система політики, в комунікації якої тією чи іншою мірою втягувалась основна маса населення країни, в Європі нового часу поєднувалась із традицією поділу регіону на окремі сегменти – територіальні держави. Останні неминуче ставали національними, оскільки масові комунікації в них були інтенсивними якраз серед носіїв однієї національної мови.

Та чи ставала ця національна держава цінністю? Зауважимо, що унікальність цінностей полягає в тому, що вони не мають якогось смислокоду і, крім того, вводяться в комунікативний процес не через висловлювання (як істини), котрі завжди можна оспорити через «ні»-редакцію висловлювань, а через підстановки тих категорій, що уже мають власний позитивний зміст. У цьому сенсі будь-який смислокод у відповідній системі може розглядатися (і фактично постає) як її головна цінність. Такою головною цінністю в політичній системі (і тільки в ній!) є «влада». І саме влада,

до формування якої в національних новоєвропейських державах долучалась маса населення, була для нього цінністю, а не національна держава як така. Остання уособлює лише спостережуваний зовні стиль комунікацій, а не їх іманентні смисли.

Використані джерела та література:

1. Риккерт Г. Науки о природе и науки о культуре : сб. / Г. Риккерт ; пер. с нем. под ред. С.И. Гессена. – М. : Республика, 1998. – 413 с. – (Мыслители XX века). 2. Парсонс Т. Система современных обществ / Т. Парсонс ; пер. с англ. Л.А. Седова и А.Д. Ковалева ; под ред. М.С. Ковалевой. – М. : Аспект Пресс, 1998. – 270 с. 3. Луман Н. Медиа коммуникации / Н. Луман ; пер. с нем. А. Глухова, О. Никифорова. – М. : Логос, 2005(1). – 280 с. 4. Луман Н. Дифференциация / Н. Луман ; пер. с нем. Б. Скурадова. – М. : Логос, 2006. – 320 с. 5. Космина В. Г. Проблемы методологии цивилизационного анализа исторического процесса / В. Г. Космина. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2011. – 310 с.

Кос-Станішич Л.

ВЗАЄМВІДНОСИНИ МІЖ ХОРВАТІЄЮ ТА КРАЇНАМИ ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ

Kos-Stanišić Lidija

Professor, Doctor of Science

University of Zagreb, Faculty of political science, Croatia

RELATIONS BETWEEN CROATIA AND LATIN AMERICA

After the referendum held on June 26th, 1991, Croatia has declared independence from the Socialist Federal Republic of Yugoslavia¹. In order to maintain the Federation, the Yugoslav People's Army (JNA) and Serbian paramilitary units attacked the territory of Croatia. At the same time Croatia was defending from the aggressors, fighting for international recognition, creating a state and shaping its foreign policy. The objective of this paper is to present Croatia's foreign policy toward the countries of Latin America, i.e., bilateral relations in the period from 1991 to 2011.

Croatia's foreign policy is an organized activity of the Republic of Croatia that attempts to maximize its interests in the relations with other countries and subjects in the international community. Vukadinović cla-

ims that Croatia's foreign policy from the very beginning was being created as conscious, organized and politically coherent activity directed toward achieving a wide range of foreign affair objectives. In 1990s, Vukadinović differentiates three stages of Croatian foreign policy. The first stage is the formation of state when Croatia was forced to create foreign policy and foreign and diplomatic personnel at the same time. Recognition of the state and the fight against Serbian aggression and for the liberation of its territory were the most important tasks.

In the early 1990s Croatian diplomacy was very successful in Latin American countries with Croatian immigrants. Numerous formal and informal meetings took place with the Argentinean president Carlos Menem, and Argentina recognized Croatia as early as 16.01.1992. From the Croatian representative office in Buenos Aires, efforts were made for diplomatic recognition of Croatia by Uruguay, Paraguay, Peru, Bolivia, Ecuador and Venezuela and diplomatic and logistic humanitarian aid was being arranged. During January of 1992 Chile (16.01) and Brazil (24.01) recognized Croatia, as well. The United Nations (UN) in order to prevent the spreading of war in the territory of former Yugoslavia, declared embargo on weapons trade and Croatia was forced to acquire weapons illegally in order to defend itself. First two countries which recognized Croatia - Argentina and Chile - helped a lot². The Croatian public was silently in favour of the embargo breach since the illegal weapons were a must for the defence of Croatia. After the international recognition, in the second stage, Croatia used its presence in international institutions and initiated an action to end the war, liberate its territory and start peaceful reintegration. At the same time, relations with countries that had a friendly attitude toward Croatia and that became its allies in its fight for independence were strengthening. Even Latin America was friendly, it was not longer in sight. In the third stage, Croatia was able to focus on the development of relations with neighbours, finding the first relations with European institutions, developing economic relations with the world and at the same time strengthen its national security. At the end of the 1990s the fourth stage started and new priorities of Croatia's foreign policy were determined – accession to Euro Atlantic integrations (NATO and EU). On the webpage of the Croatian Ministry of Foreign Affairs and European Integration (now Croatian Ministry of Foreign and European Affairs – MFEA) some

basic information on Croatia's foreign policy and its main objectives could be found.

Croatia's basic foreign policy aims are the preservation and strengthening of peace and understanding between countries and nations, strengthening of Croatia's international position, creation of conditions for the realisation of basic strategic priorities by joining the European and transatlantic political, security and economic integrations, fulfilment of the assumed international obligations, solving of all open issues remaining after the break of former Yugoslavia, establishing good neighbourly relations and co-operation with neighbour countries based on the principles of equality and reciprocity, establishing friendly relations with the most important factors and countries in the world, strengthening Croatia's economic position, and promoting Croatia's general image. Basic foreign policy aims were: 1. EU membership; 2. enhancing relations with neighbour countries; 3. developing bilateral and multilateral international co-operation; 4. promotion of Croatia's economy; 5. overall promotion of Croatia; 6. Latin America is not mentioned, however, we can find it in objectives number 4, 5 and 6. Croatia's foreign policy objective is to develop political and economic relations with all democratic countries in the world and thus, with the democracies of Latin America. The objective of Croatia is to increase the export of Croatian products to all the markets of the world and thus, to the markets of Latin American countries, and to attract foreign investment especially of Croatian emigrants that are present in large number in Argentina and Chile. The overall positive image of Croatia should be primarily based on its cultural promotion worldwide, including Latin American countries.

To achieve certain goals MFEA applies different foreign policy techniques and instruments. In order to determine the degree of importance of certain countries of Latin America to Croatia, I will use qualitative comparative analysis, ie, the truth table. The dependent variable will be the number of Croatian immigrants in a country of Latin America, and I will try to explain the extent of their impact on the degree of a country's foreign policy importance. Independent variables will be the primary means of political - diplomatic activity which is the main form of government activity directed towards other countries (existence of Croatian diplomatic mission; existence of Croatian consulate general in

a particular Latin American country; existence of signed bilateral agreements and acts; existence of inter-parliamentary friendship groups between Croatia and a particular Latin American country). The source of information for the analysis were web pages of the Croatian MFEA, web pages of the Croatian Parliament, internal documents from the Department for Central and South America and the documents from the Department for North America.

If we analyze the stated indicators we can conclude that:

Croatia has diplomatic missions in Argentina, Chile and Brazil, and consulates in Argentina, Chile, Brazil, Bolivia, Peru, Venezuela, Uruguay and Mexico;

Chile and Cuba have 16, Argentina 11, Brazil 8, Uruguay 4, Costa Rica 3, Mexico 2, Peru and Paraguay 2 signed bilateral agreements and acts with the Republic of Croatia while other Latin American countries only have agreements on established diplomatic relations;

Inter-parliamentary friendship groups have been established between Croatia and Brazil, Croatia and Chile, Croatia and Cuba, Croatia and Argentina and Croatia and Mexico.

Around 250 000 Croatian emigrants live in Argentina, 200 000 in Chile, 25 000 in Brazil, 5 000 in Peru, 4 000 in Bolivia, 5 000 in Paraguay, 5 000 in Venezuela, 3 000 in Colombia and 3 000 in Uruguay.

Depending on how many indicators are present in a certain Latin American country, I classified them in four categories. The first category has a high degree of importance (four yes), second category is of medium importance (three yes), third category is of little importance (two yes), and the fourth category has almost no relevance (1 yes).

High degree of importance in the region of Latin America Croatia sees in Brazil, Chile and Argentina. Apart from the fact that Argentina, Brazil and Chile are the most important and influential countries in South America and that it is wise to have good relations with them, the interest for Chile and Argentina is increased due to a fact that large number of Croatians is living there.

Croatia gives medium importance to Mexico.

Croatia gives little importance to countries with (Bolivia, Peru, Uruguay and Venezuela), or without (Cuba) Croatian immigrants.

The countries with which Croatia has established only diplomatic relations or has just one agreement are seen as irrelevant, even some of

them has Croatian immigrants - Colombia (3.000), Paraguay (5.000) and Costa Rica (small but very influential community), as well as Dominican Republic, Ecuador, Guatemala, Haiti⁴, Honduras, El Salvador, Nicaragua and Panama. With the mentioned countries, Croatia has relations of very low intensity and they are mainly conducted by means of UN permanent missions.

After the declaration of independence, the main objectives of the Croatian foreign policy have been to gain international recognition from as many as possible countries, and to obtain weapons necessary for the defence of the attacked territory. Under the influence of Croatian emigrants, Croatia was especially successful in achieving these foreign political aims in Argentina, Chile, Brazil and Uruguay that recognized Croatia in January 1992. The most of Latin American countries recognized Croatia during 1992 as well. From that period to today, there is no particular reference to Latin America in the documents of the Ministry of Foreign Affairs and it can be easily concluded that this distant region of the world does not represent a foreign policy priority for Croatia.

By analyzing the elements of Croatian diplomatic activity in particular Latin American country it is possible to determine its political relevance factors for Croatia. Conclusion is that Croatia's attention and efforts for developing bilateral relations depend on the perception of relevance of the country, not the number of "Croats" living there. Today bilateral relations between Croatia and Latin American countries are good but not developed. The reason is geographical distance of Latin America and perception of not sufficient importance of majority countries. It can be easily concluded that this distant region of the world, even when Croatia enters EU, will remain on the margins of Croatia's foreign policy.

¹ SFRY was a federation of socialist republics of Slovenia, Croatia, Bosnia and Herzegovina, Serbia, Montenegro, Macedonia. Former Yugoslavia, did not have a specially formed policy toward the countries of Latin America, rather it held to attitudes and policy of the Non-Aligned Movement, i.e., peaceful co-existence.

² In December 1991, 11 tones of weapons intended for Croatia were confiscated at the airport in Budapest (Hungary). The sender was a Chilean military company FAMAE. In 2006 evidence was collected that Pinochet himself authorized the selling of weapons to Croatia. Bolivian. The most well known

case was Argentina's breach of embargo for which, the former Argentinean president Carlos Menem was sued (and 2012 found not guilty), under the allegation that in the period 1991-1995 he illegally sold 6500 tones of weapons to Croatia and Ecuador.

³ Since, first and second goals are achieved, Croatian foreign policy aim is to have very good and friendly relationship with EU and NATO members.

⁴ It is interesting to mention that from the very establishment of the UN stabilization mission on Haiti, Croatia has participated with several officers.

Кривонос Р.А.

*кандидат політичних наук, доцент кафедри країнознавства
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКО-НІДЕРЛАНДСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ВІДНОСИН НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

В українській науці об'єктом досліджень зазвичай стають великі держави. Таку ситуацію певною мірою можна пояснити радянською спадщиною, адже зовнішню політику Радянського Союзу наші науковці традиційно аналізували у порівнянні із зовнішньою політикою провідних західних держав. Сьогодні незалежна Україна є великою регіональною державою, проте її важко порівняти за масштабом із Радянським Союзом, США чи іншою великою державою. Тому для української зовнішньої політики інтерес становить зовнішньополітичний досвід як великих держав, так і малих країн Європи.

Прикладом такої держави є Королівство Нідерландів. Розвиток українсько-голландських політичних відносин після проголошення незалежності України був достатньо стрімким, але не дуже стабільним. Королівство Нідерландів визнало Україну 31 грудня 1991 р. Дипломатичні відносини між нашими державами були встановлені 1 квітня 1992 р. Поступово співпраця обох країн набула інституалізованих форм. Політичний діалог на високому рівні було започатковано у період правління в Україні президента Л.Д. Кучми офіційним візитом в Україну прем'єр-міністра Нідер-

ландів В. Кока у березні 1996 р. У грудні 1997 р. відбувся офіційний візит до Нідерландів українського президента. Після тривалої паузи, пов'язаної, на нашу думку, з „касетним” та „кольчужним” скандалами, двосторонні політичні контакти відновилися лише у 2002 р. Важливим кроком у відновленні процесу обміну візитами на найвищому рівні став офіційний візит до України прем'єр-міністра Нідерландів Я.П. Балкененде (18-19 квітня 2004 р.). У липні 2004 р. президент України Л.Д. Кучма здійснив візит до Нідерландів на чолі делегації нашої держави, яка взяла участь у саміті Україна-ЄС, що відбувся в Гаазі [1, 422].

Розвиток політичних взаємин продовжився у період каденції президента В.А. Ющенка. У січні 2005 р. прем'єр-міністр Нідерландів Я.П. Балкененде здійснив візит в Україну для участі в інавгурації президента В.А. Ющенка. У ході візиту відбулися його зустрічі з В.А. Ющенком та тогочасним прем'єр-міністром Ю.В. Тимошенко. Під час проведення заходів із вшанування 60-річчя визволення в'язнів концтабору Аушвіц-Біркенау в Овенцімі 27 січня 2005 р. президент України В.А. Ющенко мав зустрічі з королевою Нідерландів Беатрікс та прем'єр-міністром Я.П. Балкененде [1, 422]. На запрошення королеви Нідерландів Беатрікс президент України В.А. Ющенко здійснив офіційний візит до Нідерландів 7-8 червня 2006 р. У ході візиту була підписана низка двосторонніх угод. Остання офіційна зустріч В.А. Ющенка з прем'єр-міністром Нідерландів Я.П. Балкененде відбулася 7 травня 2009 р. у рамках Інавгураційного саміту „Східного партнерства” у Празі [1, 422].

Далі, з огляду на зміну влади в Україні та формування у жовтні 2010 р. нового уряду Нідерландів на чолі з прем'єр-міністром М. Рютте політична співпраця між двома державами уповільнилася, й двосторонній діалог перейшов, в основному, на рівень міністрів закордонних справ. Проте, 1 грудня 2010 р. відбулася зустріч президента України В.Ф. Януковича з прем'єр-міністром Нідерландів М. Рютте в рамках саміту ОБСЄ в Астані.

Нині договірно-правова база українсько-нідерландських відносин складається із 33 договорів та угод, 2 з яких є міждержавними, 12 – міжурядовими і 19 – міжвідомчими [2; 3]. Цікаво зазначити, що піки укладення двосторонніх угод припадали на 1992 р. (4 угоди), 1995 р., 1996 р., 1998 р. (по 3 угоди щороку) та 2006 р.

(відразу 6 угод). Тобто, угоди укладалися переважно в роки, які йшли за роком президентських виборів в Україні.

Аналіз розвитку українсько-нідерландських відносин дозволяє зробити висновок про те, що визначальною у розбудові двосторонніх відносин на політичному рівні є позиція не української, а нідерландської сторони, й остання після приходу до влади в Україні чергового президента кожного разу робила свого роду крок назустріч українським партнерам у їхніх євроінтеграційних прагненнях, узгоджуючи терміни офіційних візитів президентів Л.Д. Кучми та В.А. Ющенко до Нідерландів й відкриваючи шлях до підписання чергової порції двосторонніх угод. Але, оскільки жоден із цих президентів не здійснив фундаментальних політичних і ринкових економічних реформ, які б відкрили шлях до створення сприятливого бізнес-клімату й правових гарантій для ширшого залучення в Україну голландських інвестицій, збільшення експорту, а також сприятливих умов для співпраці нідерландських громадських організацій із українськими партнерами, то уряд Нідерландів швидко втрачав інтерес, а політична співпраця уповільнювалася.

Хоча Нідерланди й не підтримують стрімкої інтеграції України до Європейського Союзу, проте вони активно сприяють розбудові його співпраці з Україною в рамках політики сусідства ЄС та «Східного партнерства». Україна розглядається голландським керівництвом як проблемна країна-сусід Євросоюзу, яка є джерелом нелегальної трудової міграції, організованої злочинності й пов'язаних із нею наркотрафіку і торгівлі людьми. У той же час у збереженні незалежності й територіальної цілісності нашої держави голландці вбачають надійну запоруку міжнародної стабільності, недопущення відновлення російської гегемонії в Центральній та Східній Європі.

Використані джерела та література:

1. Кривонос Р.А. Стан і перспективи співпраці України з країнами Бенілюксу // Україна в Європі: контекст міжнародних відносин: колективна монографія / За ред. А.І. Кудряченка. – К.: Фенікс, 2011. – С. 419 – 439.
2. Перелік чинних міжнародних угод між Україною та Королівством Нідерландів. – Режим доступу: http://ukrexport.gov.ua/ukr/ugodi_z_ukrain/net/2118.html.
3. Україна – Нідерланди. – Режим доступу: <http://svit.ukrinform.ua/Niderlands/niderlands.php?menu=attitudes>.

Кудряченко А.І.
*доктор історичних наук, професор,
директор Державної установи
«Інститут всесвітньої історії НАН України»*

ЄВРОПЕЙСЬКІ ДЕМОКРАТИЧНІ ЦІННОСТІ ЯК ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВ МОЛОДОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Поняття демократії формувалося історично і з кожним етапом розвитку людства воно постійно змінюється. Нових вимірів та значного географічного поширення демократія набуває на зламі ХХ – ХХІ століть. Поступальний розвиток західноєвропейських держав та Північної Америки ґрунтується на засадах свободи і демократії, приватної власності і вільного ринку, тут сповідують принципи правової та соціальної держави.

Суспільно-політична практика останніх десятиліть дає підстави стверджувати про доволі успішне поширення засад демократичного розвитку у відчутно ширших географічних межах. Так, започатковані на рубежі 1990-х рр. трансформаційні зрушення у країнах Східної Європи уможливили поширення демократії на континентальному обширі.

Нині демократія постає, по-перше, формою держави; по-друге, вона є формою плюралістичної організації громадянського суспільства, яке репрезентує його інтереси; по-третє, демократія виступає як політичний світогляд і відповідний суспільно-політичний рух, що мають соціальну і суспільно-політичну цінність. На практиці ціннісні підходи та орієнтації виявляються в тих оцінках, які людина застосовує до обставин, політичних подій та до самої себе. Демократія, будучи політичним світоглядом, постає відображенням у свідомості громадян самого її змісту, насамперед ідей свободи та рівності прав. Формуючись на ґрунті суспільних відносин, демократія завжди знаходила своє теоретичне обґрунтування в цих ідеях і уявленнях про них.

Формування усталеної демократії в державах Західної Європи та Північної Америки мало тривалу історію. Аналіз підтверджує слушність застереження щодо різних періодів у даних країн, зокрема й відхилення від демократичних принципів, а в окремих із них – знач-

них. Розробку проблематики демократії у її соціально-ціннісному значенні започаткував німецький дослідник Ю. Хабермас, ціннісні аспекти демократії розвинули інші представники західної політичної науки – Дж. Шумпетер, Ж. Бурдо, Дж. Мараніні та інші.

Утвердження демократичних цінностей в державах Західної Європи та Північної Америки набули особливої ваги та актуального звучання у період після Другої світової війни, у 1960-ті та наступні десятиліття. Вони були спричинені як викликами внутрішнього розвитку, так і проблематикою, що виходила із міжнародних відносин. Це були етапи, що пов'язувалися з повоєнними пошуками мирних альтернатив розвитку, з загостренням блокового протистояння, з широким студентським протестним рухом, а також з посиленням ініціатив по збереженню навколишнього середовища тощо. За цей період до числа найбільших досягнень, якими пишаються держави усталеної демократії, сьогодні належать особиста свобода громадян, свобода думки, рівність громадян перед законом, ідеологічний плюралізм, пропорційне оподаткування всіх громадян, чітка ув'язка державних органів з конституцією.

Для держав Центрально – Східної Європи, в тому числі й для України, утвердження демократичних цінностей означає цивілізаційну спрямованість та перспективу подальшого суспільного розвитку. На тлі різноманіття відтінків змісту демократії у ціннісних настановах політико-правової думки особливе значення для держав, які стали на шлях утвердження засад демократії, має політична та правова цінність і світоглядний ідеал, що стали невід'ємним елементом політичної свідомості мільйонів громадян. Це вельми важливо враховувати тоді, коли аналізуються глибинні витоки досягнення «демократичного консенсусу» у країнах розвиненої демократії, які також часто зазнають тиску соціальних конфліктів і гострої політичної боротьби.

Демократичних цінностей дотримується у своїй практиці Парламентська Рада Європи та Європейський Союз. Україна з 9 листопада 1995 р. є членом Ради Європи й на сьогодні вона приєдналася до понад 60 договорів та конвенцій РЄ. Серед них Європейська конвенція про захист прав людини, Європейська угода в галузі культури, Рамкова угода про захист національних меншин та інші. Нині лише Білорусь, Косово та Ватикан не належать до Ради Європи.

В останнє десятиліття ХХ ст., в час глибоких трансформаційних зрушень у Європі відбулися зміни самої конфігурації континентального розвитку. Зник традиційний поділ, що існував десятиліттями, на капіталістичні та соціалістичні держави. Після кардинальних змін країни ЦСЄ, підписавши договори про асоціацію з Євросоюзом, взяли курс на інтеграцію до ЄС. Цьому покликані були сприяти широкі суспільні реформи у даних державах. В числі взятих зобов'язань країнами-претендентами на вступ до Євросоюзу були не лише ті, що носили соціально-економічні виміри, але й такі, що мали ціннісний характер: дотримання засад демократії, прав і свобод громадян. В цю площину лягали вимоги Євросоюзу від претендентів щодо досягнення низки так званих Копенгагенських критеріїв. Крім того, кандидати зобов'язувалися прийняти та застосовувати вже існуюче право спільноти ЄС, так званий «acquis communautaire». З розширенням числа до 27 держав-членів Європейський Союз став однією із найважливіших домінант загальноконтинентального масштабу де сповінують демократичні цінності.

Всі ці підходи та практику дотримання європейських демократичних ціннісних засад вкрай важливо враховувати і в нашій державі молодій демократії. Адже проголошений стратегічний європейський курс має підкріплюватися конкретними заходами, ціннісні засади повинні не лише визнаватися на словах, артикулюватися очільниками владних інституцій, але й стати повсякденною політичною практикою в Україні.

Кульчицька О.В.

*кандидат історичних наук, доцент кафедри історії
Чорноморського державного університету імені Петра Могили
(м. Миколаїв, Україна)*

ВСТУП УКРАЇНСЬКОЇ РСР ДО ООН ЯК КРОК ДО ВИЗНАННЯ МІЖНАРОДНОЮ СПІЛЬНОТОЮ

Втілюючи у життя самостійний зовнішньополітичний курс, сучасна Україна продовжує залишатися активним учасником багатьох міжнародних організацій. Її перебування у складі Організації Об'єднаних Націй переконливо доводить необхідність продовження рів-

ноправного діалогу незалежної України з представниками міжнародної спільноти, членами ООН. Проте вступ УРСР до високоповажної міжнародної організації сприймається неоднозначно.

Звертаючись до праць дослідників, можна побачити два підходи: критичний та прагматичний. Прихильники першого стверджують, що вступ Української РСР до ООН не відповідав нормам міжнародного права [1], а прибічники другого наголошують, що вступ України до міжнародної організації цілковито відповідав усім принципам, поняттям і формальностям існуючого міжнародного права [2].

Отже, дана проблема є актуальною, однак недостатньо дослідженою. Тому, здійснення історичного огляду вступу УРСР до ООН дозволяє показати складний процес визнання республіки міжнародною спільнотою.

Слід наголосити, що попередні домовленості щодо вступу в ООН Української та Білоруської РСР велися ще на Міжнародній конференції в Думбартон-Оксі. Пропозиція голови радянської делегації А. Громико про включення усіх радянських республік не викликала схвалення, оскільки на думку Президента США Ф. Рузвельта могла розцінюватися, як набуття аналогічного права для всіх американських штатів. Проте невдовзі він звернувся до Сталіна з посланням, в якому закликав його не порушувати питання про членство радянських республік в утворюваній міжнародній організації безпеки до часу її остаточного заснування.

У відповіді Ф. Рузвельту 7 вересня 1944 р. Й. Сталін підкреслив намір пояснити важливість цього питання ще раз.

Наступним кроком до вирішення даної проблеми стала Кримська (Ялтинська) конференція трьох союзних держав, що проходила з 4 до 11 лютого 1945 р. 7 лютого 1945 р. від імені радянської делегації виступив В. Молотов, який обстоював право входженні трьох республік – України, Білорусі, Литви, як таких, що понесли у війні найбільші втрати.

Така пропозиція сприймалася, як бажання СРСР мати 3 голоси і ставила під сумнів питання про право кожної держави на один голос, проте дана проблема передавалася на розгляд міністрам іноземних справ. Останні погодились на компроміс і 11 лютого 1945 р. підписали протокол, в якому підтримали пропозицію про допуск до членства лише Української та Білоруської РСР.

Однак різноголосиця щодо даної проблеми зберігалася майже до початку конференції, тобто до 25 квітня 1945 р. На п'ятому пленарному засіданні 30 квітня 1945 р. було прийнято резолюцію з приводу запрошення України та Білорусії як первинних членів міжнародної організації.

Українська делегація прибула до Сан – Франциско (США) 6 травня 1945 р., однак за словами її голови, Дмитра Мануїльського, країни-учасниці до питання вступу УРСР до ООН поставилися неоднозначно. По-перше, бельгійці, голанці, мексиканці, делегати Куби і Колумбії, та Аргентини були досить ворожо налаштовані до СРСР. По-друге, окреслилася група, що намагалась заправати з радянською делегацією (новозеландці, австралійці, канадці, сирійці, представники Гондураса, Панами та делегації латиноамериканських країн). По-третє, визначилася група, яку віднесли до тих, хто коливався. До них приєдналися греки, датчани, норвежці, частково чилійці, делегації Південної Африки, Абіссинії, Іраку, Лівії, Екватору, Венесуели, Бразилії та ін. Нарешті, четверту групу складала прорадянськи налаштована учасники конференції, які окрім трьох радянських делегацій включали югославів і чехів [3, арк. 27]. Таким чином, така напружена обстановка свідчила про різнобічні погляди світової спільноти щодо вступу радянської України до міжнародної організації.

З метою стримання дискусій щодо неправомірності вступу УРСР до ООН, серед делегатів конференції було розповсюджено брошуру “Україна” з інформаційними матеріалами уряду УРСР, яку було видано в Сан-Франциско російською та англійською мовами. У ній містилася загальна інформація про Україну, та робився наголос на значних втратах, які зазнала УРСР під час II світової війни [4, арк. 19-24].

У брошурі підкреслювалось, що УРСР має свою власну Конституцію, а також зазначалось, що у відповідності із законом, прийнятим Верховною Радою Союзу РСР 1 лютого 1944 р. Україна, як союзна республіка отримувала право вступати в безпосередні зносини з іноземними державами, укладаючи з ними угоди та обмінюватися дипломатичними та консульськими представниками, а також мати свої республіканські військові формування. У такий спосіб давалось пояснення присутнім, що українські делегати можуть самостійно представляти УРСР на міжнародній арені.

Представники УРСР займалися розробкою положень, що увійшли до Статуту Організації Об'єднаних Націй, а сам документ був підписаний УРСР у Сан-Франциско 26 червня 1945 р. та ратифікований Указом Президії Верховної Ради УРСР 22 серпня 1945 р. за підписами Голови Президії Верховної Ради УРСР М. Гречухи та секретаря Президії Верховної Ради УРСР О. Межжеріна [5, арк. 2].

Отже, підсумовуючи наведені вище факти, можна дійти висновку, що не зважаючи на складний процес входження до ООН, Україна стала однією з країн-учасниць міжнародної організації, що сприяло її визнанню міжнародною спільнотою.

Використані джерела та література:

1. Кремнев П.П. Первоначальное членство в ООН и советские союзные республики / П.П. Кремнев // Вестник Московского университета. – 2005. – № 1. – С. 3-26.
2. Бруз В. Украина в ООН: вопросы национальной и международной безопасности / В.Бруз // Політична думка. – 1994. – № 4. – С.80-84.
3. ЦДАГО, ф. 1, оп. 23, спр. 1447, арк. 27.
4. ЦДАВО, ф. 1, оп. 16, спр. 32, т.1, арк. 19-24.
5. ЦДАВО, ф.1, оп.16, спр. 33, т.1, арк. 2.

Лоссовський І.Є.

кандидат фізико-математичних наук,

*Надзвичайний і Повноважний посланник України 2-го класу,
заступник начальника Управління Третього територіального
департаменту Міністерства закордонних справ України
(м. Київ, Україна)*

ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ МАЛАЙЗІЇ ЯК ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВНОГО БУДІВНИЦТВА У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ ПРОЦЕСІВ У ПІВДЕННО-СХІДНІЙ АЗІЇ

Лоссовский И.Е.

ФОРМИРОВАНИЕ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ МАЛАЙЗИИ КАК ФУНКЦИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО СТРОИТЕЛЬСТВА В КОНТЕКСТЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ПРОЦЕССОВ В ЮГО-ВОСТОЧНОЙ АЗИИ

В первые годы Малайя не проявляла активности на внешнеполитической арене, пребывая в фарватере политики бывшей мет-

рополии. Главным приоритетом Малайи было развитие отношений со странами Британского Содружества. Прозападная антикоммунистическая политика первого Премьер-министра А. Рахманом (1957-1969 гг.) сменилась политикой неприсоединения и мирного сосуществования. В конце 1960-х гг. были установлены отношения с СССР и странами «социалистического лагеря». При втором Премьере А. Разаке (1970-1976 гг.) Малайзия позиционирует себя мусульманской страной, дистанцируется от «великих держав», делает акцент на регионализме, углубляет контакты с «коммунистическим блоком». В этот период одним из краеугольных камней внешней политики страны была идея создания зоны нейтралитета в ЮВА.

Во время американо-вьетнамской войны Малайзия поддерживала контакты с режимом Южного Вьетнама, однако в 1973 г. были установлены дипломатические отношения с СРВ, а в 1975 г. она приветствовала прекращение войны и воссоединение Вьетнама. Происходило переосмысление отношений с КНР, вызванное как общими изменениями геополитической ситуации в Азии, так и активными встречными инициативами Китая. На эти процессы положительно влияло завершение в конце 1960-х гг. конфронтации с коммунистическим движением, участниками которого были представители китайской этнической группы. В годы каденции третьего Премьера Х. Онна (1976-1981 гг.) начался период политической и экономической консолидации, в процессе реализации которой главным приоритетом было сотрудничество в рамках ASEAN.

Наибольшие изменения во внешней политике страны произошли при четвертом Премьере М. Мохаммаде (1981-2003 гг.). Малайзия стала более прагматичной, ее политика характеризовалась усилиями по защите прав и интересов развивающихся стран. Главный акцент во внешнеполитической стратегии - развитие связей с партнерами по ASEAN и укрепление отношений с мусульманскими странами. Проявились новые инициативы: «лицом к Востоку»; лидерство среди развивающихся стран; активный подход к решению проблем Палестины и апартеида; политика Исламского единства; участие в миротворческой деятельности; борьба с международным терроризмом.

Инициативы пятого Премьера А. Бадави (2003 – март 2009 гг.):

прагматизация политики; научный подход к формулированию позиций по международным вопросам; позиционирование региональным лидером; углубление внешней политики; «цивилизованный» Ислам Хадхари, позиционирование прогрессивным и успешным мусульманским государством.

Внешнеполитическим приоритетом нынешнего руководства Малайзии – шестого Премьера Наджиба Разака (с апреля 2009 г.) стало углубление контактов с руководством стран ASEAN. Его двусторонние визиты, активное участие в мероприятиях в рамках многосторонних форумов ASEAN и APEC свидетельствуют о приоритетности регионального вектора внешней политики. Важные шаги сделаны для активизации сотрудничества с Китаем. Заметна активизация малазийско-американского диалога.

Главный внешнеполитический приоритет Малайзии – развитие отношений с соседними странами. Перспективы малазийско-сингапурских отношений значительны, хотя эмоциональная составляющая, связанная с отдельными страницами общей истории, вносит определенные сложности. Большое значение для Малайзии имеют отношения с Индонезией, часто складывающиеся непросто. Для преодоления напряженности стороны задействуют высокие правительственные механизмы – обмены визитами руководителей двух стран, в ходе которых решаются проблемы торгово-экономического, инвестиционного сотрудничества, трудовой миграции, защиты прав индонезийцев в Малайзии. Страна поддержала стратегию Таиланда по развитию доверия и безопасности в южных провинциях, однако, по вопросу будущего политического статуса южных провинций Таиланда – сохраняются расхождения.

Внешняя политика Малайзии, как продолжение внутренней политики, формируется и осуществляется с целью продвижения и защиты национальных интересов государства, прежде всего в политической, безопасностной и экономической сферах. Основными ее целями являются: обеспечение добрососедских отношений со всеми странами независимо от политической системы; отстаивания независимой позиции в международной политике; приоритетное развитие взаимовыгодного сотрудничества со странами ASEAN; обеспечение мира и стабильности в регионе ЮВА; активное участие в ООН; демонстрация примера прогрессивного,

толерантного и успешного мусульманского государства.

Главными критериями внешней политики Малайзии являются: обеспечение доверия других государств; исповедование международно-признанных норм и принципов; защита интересов граждан; последовательность, предсказуемость, благоприятный имидж страны.

Исторический анализ малазийской внешней политики со времени обретения страной независимости свидетельствует о ее динамическом характере и последовательной эволюции, которая характеризуется значительными изменениями акцентов и приоритетов.

Внешняя политика Малайзии и ее главные приоритеты эволюционируют в виде функции от ряда независимых, изменяемых факторов, среди которых: смена лидерства и внутреннее развитие страны, глобальные геополитические изменения, региональные инициативы, развитие системы безопасности в ЮВА, изменения экономической системы, развитие информационных технологий, фактор глобализации.

Вместе с периодическими изменениями, исторически присущими международной политике Малайзии, ее характерными особенностями являются преемственность, непрерывность и последовательность, что вместе взятое свидетельствует о высоком уровне самодостаточности и зрелости самого государства и его внешней политики.

В отдельных вопросах международной политики, представляющих значительный интерес для развивающихся стран и государств Исламского мира, лидерство Малайзии сегодня можно считать общепризнанным.

Современными приоритетами внешней политики страны являются: многостороннее взаимодействие в рамках глобальных и региональных международных структур; развитие добрососедских отношений со странами ASEAN; обеспечение элементов лидерства среди стран Исламского мира, региона ЮВА и развивающихся стран.

Лукач І.Б.
викладач Дипломатичної академії України при МЗС України
(м. Київ, Україна)

ВИТОКИ ТА ХАРАКТЕР ДОКТРИНИ МОНРО ЯК ЗАСОБУ ЗДІЙСНЕННЯ ДИПЛОМАТІЇ США В ЛАТИНСЬКІЙ АМЕРИЦІ У ХІХ СТОЛІТТІ

Доктрина Монро, проголошена п'ятим президентом Сполучених Штатів Джеймсом Монро у 1823 р., задекларувала протидію європейській колонізації в Західній півкулі та стала наріжним каменем американської зовнішньої політики ХІХ – початку ХХ століття. Доктрина засвідчила антиколоніальні принципи, але незабаром перетворилася на засіб експансіоністської політики американських політиків. Поворотні моменти американської історії, як-то розширення території на захід, дипломатія Громадянської війни, війна з Іспанією 1898 р., вступ у Першу світову війну, утворення Ліги Націй, відбувалися під впливом доктрини, що стала втіленням прагнень та страхів Американської імперії. Доктрина Монро належить до ключових у комплексі фундаментальних основ діяльності США на міжнародній арені [4, 33].

Дослідження історії проголошення та характеру доктрини Монро представляє великий інтерес не тільки для розуміння латиноамериканської політики США, але й дозволяє глибше зрозуміти традиції, що відносяться до взаємовідносин Сполучених Штатів з системою європейських країн [1, 5]. Прийнято вважати, що поштовхом до прийняття доктрини слугували дві пов'язаних серії подій: переможні війни американських колоній за незалежність від Іспанії та ознаки бажання деяких європейських держав – перш за все Франції та Росії – колонізувати, або реколонізувати, їх [7, 12]. Британія запропонувала Сполученим Штатам виступити зі спільною декларацією проти інтервенції, але державний секретар в уряді президента Монро Дж. К. Адамс висунув власне бачення позиції США в питанні присутності як Священного Союзу, так і решти європейських країн на континенті. Було вирішено не поширювати заяву дипломатичними каналами, а представити її світові у вигляді щорічного послання президента Конгресу.

Доктрину Монро проголосила, що «обидва Американських континенти в силу прийнятих та підтриманих тут умов свободи і незалежності, тим самим не можуть розглядатися в якості суб'єктів можливої колонізації з боку будь-якої з європейських держав» [3]. Ідея просторового розподілу, викладена в доктрині Монро, включала в себе принцип специфічного географічного правопорядку, однобічно встановленого США у своєму «Великому просторі». Цей правопорядок не був наслідком багатосторонніх угод та визнавав державно-правовий суверенітет лише США. Секрет доктрини Монро полягав у її здатності перетворювати міжнародне право на новий світоустрій, повністю підкорений зазіханням та могутності Сполучених Штатів [6].

Разом з тим, існує ряд інших факторів, які є ключовими в розумінні походження доктрини Монро. По-перше, після Англо-американської війни 1812-1815 рр., що підтвердила суверенітет Штатів, в країні розгорнулася хвиля націоналізму. Попри це, існувала суттєва напруженість між промисловою Північчю країни та роботодавницьким Півднем, і єдність союзу (до 1861 р.) була зумовлена серйозною зовнішньою загрозою. Ідеальним плацдармом як для економічного тиску, так і для військових атак на США, на початку ХІХ ст. могли стати Іспанська Флорида та Куба. Для багатьох поколінь наступників Монро будь-яка частина Латиноамериканського регіону виглядала як Флорида – малопривабливий шматок землі, що суперники зі Східної півкулі можуть використати для наступу на Сполучені Штати [8, 3].

Важливим чинником, що вплинув на рішення президента Монро оприлюднити своє послання, безсумнівно, був майбутній Панамський конгрес, скликаний у 1826 р. за ініціативою С. Болівара, який прагнув об'єднати всю Іспанську Америку в одну конфедерацію або федеративну республіку. Своїм посланням Монро хотів зміцнити в Латинській Америці позиції тих діячів, які воліли орієнтуватися на Вашингтон [2].

Лейтмотивом ранньої історії американської зовнішньої політики є постійна боротьба з могутністю Британії та забезпечення першості в іспанських колоніях Америки. Аналіз доктрини Монро також дозволяє говорити про те, що, не зважаючи на існуючу економічну та політичну залежність від Великої Британії, Штати

прагнули замінити британську світову систему власною [9, 15-16].

Доктрина Монро перетворювала океан, що розділяв Сполучені Штати Америки та Європу, на середньовічний замковий рів. До того часу кардинальним правилом американської зовнішньої політики було не допустити втручання Сполучених Штатів у європейську боротьбу за владу. Доктрина Монро зробила ще один крок в цьому напрямі, оголосивши, що Європа не повинна втручатися в американські справи. А уявлення Монро про те, що таке американські справи, були насправді всеохоплюючими, оскільки включали в себе всю Західну півкулю [5, 26].

Таким чином, вже майже два століття доктрина Монро залишається основоположним принципом політики та дипломатії США в Латинській Америці та світі.

Використані джерела та література:

1. Болховитинов Н.Н. Доктрина Монро (происхождение и характер) / Н. Болховитинов. – М.: Издательство института международных отношений, 1959. – 336 с.
2. Глинкин А.Н. Дипломатия Симона Боливара. – Режим доступу: <http://lib.rus.ec/b/246341>.
3. Доктрина Монро. – Режим доступу: <http://www.hrono.ru/dokum/1800dok/1823monro.php>.
4. Камінський Є. Політика США щодо України. Витоки. Концептуальні основи. Практична еволюція / Є. Камінський, А. Дашкевич. – К.: Політична думка, 1998. – 547 с.
5. Киссинджер Г. Дипломатия. – М., Ладомир, 1997. – С. 26.
6. Фон Крейтор Н. Столетие нового мира: плюрализм против универсализма. – Режим доступу: <http://www.politics.in.ua/index.php?go=News&in=view&id=5357>.
7. Holden, R. H. Latin America and the United States: A Documentary History / Robert H. Holden, Eric Zolov. - New York: Oxford University Press, 2000. – 363 p.
8. Schoultz, L. Beneath the United States: A History of U.S. Policy toward Latin America / Lars Schoultz. – Cambridge: Harvard University Press, 1998/ – 476 p.
9. Sexton, J. The Monroe Doctrine: Empire and Nation in Nineteenth-Century America / Jay Sexton. – New York: Hill and Wang, 2011. – 290 p.

Маклюк О.М.

*кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин
Запорізького національного університету
(м. Запоріжжя, Україна)*

ПАМ'ЯТЬ У ПРОСТОРІ СУСПІЛЬСТВА ЗА МОРІСОМ ХАЛЬБВАКСОМ

Новою тенденцією розвитку сучасної науки є її інтеграція та, як наслідок, поява великої кількості міждисциплінарних досліджень. Такі соціально-гуманітарні дисципліни, як: історія, соціологія, психологія вже давно і успішно корелюють, один з одним. Одним із комплексів проблем, що вже декілька десятиків років розглядається науковцями в рамках різних гуманітарних досліджень пов'язано з проблемами пам'яті – психічного процесу, що полягає в закріпленні, збереженні та наступному відтворенні минулого досвіду, дослідники визнають, що саме проблеми пам'яті сьогодні є одним з найскладніших феноменів суспільної свідомості. Доктор філологічних наук, російський лінгвіст, психолог Ревекка Фрумкіна справедливо ставить питання, які намагаються вирішити представники різних дисциплін. “Чому ми пам'ятаємо саме те, що пам'ятаємо? Чому саме в цих “формах”, а не в інших? Яким чином індивід знаходить пам'ять сім'ї, предків, країни, культури? Як соціум культивує різні типи пам'яті?” Пам'ять стала предметом уваги не тільки психології, звернули увагу на науковий зміст цього процесу та можливість використовувати для пояснення цілого ряду явищ суспільного життя – соціологи, політологи, історики, філософи.

Слід відмітити, що дослідження проблем пам'яті активно розвиваються не тільки в західноєвропейських та американських студіях, популярними вони стали і на території пострадянського простору та практично кожен дослідник посилається на роботи французького соціолога, філософа Моріса Хальбвакса (1877-1945) – “Соціальні рамки пам'яті”(1925), “Колективна пам'ять” (1950), які сьогодні вважаються вже класичними.

Метою дослідження, результати якого представлені у даній публікації, є спроба проаналізувати витоки та зміст теоретичних по-

ложень концепції М. Хальбвакса щодо пам'яті у просторі суспільства та характер їх придатності для історичних досліджень.

Моріс Хальбвас (*Maurice Halbwachs*) народився у м. Реймс у сім'ї викладача німецької мови у 1877 р, освіту отримав в одному із найпрестижніших навчальних закладів Франції – *École normale supérieure*. Починаючи з 1918 р. М. Хальбвас викладав соціологію, соціальну психологію у навчальних закладах Франції, а у 1935 р. отримав кафедру в Сорбонні, через декілька років став президентом Французького соціологічного товариства. Будучи активним противником антисемітизму, М. Хальбвас був арештований гестапо у підозрі у допомозі учасникам руху Опору на території окупованої Франції. Помер вчений у 1945 р. у Бухенвальді. Як представника французької соціологічної школи, М. Хальбвакса вважають послідовником Еміля Дюркгейма. Його роботи довгий час були мало відомі, їх вважали своєрідним додатком до соціології Дюркгейма, а праця “Колективна пам'ять”, яка була опублікована вже після смерті дослідника у 1950 р., здобула широку популярність в гуманітарних науках та великий суспільний резонанс тільки в останні десятиліття.

Роботи М. Хальбвакса присвячені, по-перше, теоретичним питанням з такої проблематики, як індивідуальна пам'ять окремої людини, а по-друге, в них розглядаються питання колективної пам'яті різних соціальних інститутів. Перш, аніж досліджувати пам'ять, М. Хальбвас чітко розмежовує пам'ять кожної окремої людини від так званої історичної пам'яті, тобто “історії”, яка нав'язується людині суспільством.

Головна ідея робіт М. Хальбвакса полягає в тому, що пам'ять індивідів нерозривно пов'язана з соціумом, саме для аналізу цієї суспільної складової автор вводить поняття “рамки пам'яті”. Характеризуючи індивідуальну пам'ять, дослідник підкреслював: “Щоб воскресити у пам'яті власне минуле, людині часто доводиться звертатися до чужих спогадів. Він покладається на опорні точки, що існують поза ним і встановлені суспільством. Більш того, функціонування індивідуальної пам'яті неможливе без цих інструментів – слів і ідей, не придуманих індивідом, а запозичених ім з його середовища”. Крім того, М. Хальбвас першим вводить до наукового обігу поняття “колективна пам'ять”, яка, на його

думку, виступає, як елемент само-ідентифікації кожного індивіда у його відносинах з іншими в межах певної спільноти.

Роботи М. Хальбвакса дали повштох цілому ряду наукових розробок, пов'язаних з теоретичними аспектами такого соціокультурного феномену, як історична пам'ять. При цьому, саме історики, звернули увагу на науковий зміст поняття та можливість використовувати його для пояснення цілого ряду процесів та явищ суспільного життя. Завдяки роботам М. Хальбвакса на межі ряду соціогуманітарних дисциплін поступово сформувався новий напрям досліджень, присвячений проблематиці історичної пам'яті. В останні роки з'явилося багато наукових розробок щодо теоретичного осмислення таких понять як “колективна пам'ять”, “національна пам'ять”, “соціальна пам'ять”, “культурна пам'ять”, “комунікативна пам'ять”, “суспільна пам'ять”, “політика пам'яті”, а також “історична амнезія”, “травматичний досвід”, які стали розроблятися не тільки в рамках соціології, але й в історії, спираючись на конкретні приклади.

Використані джерела та література:

1. Фрумкіна Р. Актуальність Мориса Хальбвакса / Ревекка Фрумкіна [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://polit.ru/article/2008/01/18/memoгу>.
2. Хальбвакс М. Соціальні рамки пам'яті / Морис Хальбвакс / Пер. с фр. и вступ. статья С.Н. Зенкина. М.: Новое издательство, 2007. – 348 с.; Halbwachs M. La Mémoire collective. / Maurice Halbwachs La – Paris: P.U.F.– 1950.
3. Хальбвакс М. Коллективная и историческая память / Морис Хальбвакс. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://magazines.russ.ru/nz/2005/2/na2.html>.
4. Осипова Н.Г. Хальбвакс (halbwachs) Морис / Социологический словарь / Н. Осипова [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://enc-dic.com/sociology/Halbvaks--Moris-9929.html>.
5. Романовская Е.В. Морис Хальбвакс: культурные контексты памяти / Е. Романовская [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.sgu.ru/files/nodes/60043/2010-3-9.pdf>.

Мальшина К.В.

*кандидат історичних наук, доцент,
докторант Інституту української археографії та
джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України
(м. Київ, Україна)*

СЛОВЕНСЬКА ПОЛІТИЧНА ДУМКА ПРО ТЕОРЕТИЧНИЙ ІДЕАЛ ПОЛІТИЧНОГО ВПОРЯДКУВАННЯ СЛОВЕНІЇ В РАМКАХ ПЕРШОЇ ЮГОСЛАВІЇ (1918-1929 рр.)

Шлях словенців до власної національної державності почався в співтоваристві з хорватами та сербами наприкінці I світової війни, у складі Держави СХС, яка була заснована після відділення від Австро-Угорщини 29 жовтня 1918 р. та існувала до 1 грудня 1918 р., коли об'єдналася з Королівством Сербії до Королівства сербів, хорватів і словенців (Королівство СХС). Після входження у Королівство СХС словенці не змогли утримати власної національної державності та здобутків національно-політичного звільнення, досягнутих протягом перебування у Державі СХС. У так званій Першій Югославії (Королівство СХС, а з 1929 р. – Королівство Югославія), словенці опинилися в умовах, які, на відміну від Держави СХС, гальмували подальший словенський національний розвиток.

Питання про політичну роль, цілі, функції та характер нової державної організації в цілому стали темою суспільно-політичного обговорення на сторінках партійної преси. Партійна боротьба в пресі формувала словенську соціально-політичну думку, яка, в свою чергу, впливала на практичні рішення словенських політиків.

Вся досить строката суспільно-політична думка Словенії вже з сер. XIX ст. була зосереджена на вирішенні головного питання – яким чином улаштувати Словенію після здобуття незалежності від Австро-Угорської імперії: чи будувати свою власну, повністю незалежну державу (так зване “словенство”), здійснивши своє право на самовизначення, або погодитися на союз з іншими південними слов'янами (для чого використовували термін “югославізм”). Термін “югославізм” має декілька значень, одне з них – це ідея об'єднання південних слов'ян в єдину державу, і в різні часи різні народи мислилися союзниками у рамках цієї уявленої майбутньої

держави; на початку ХХ ст. болгари, які перебували під королюванням германської династії та були її союзниками, не вступили у процес південно-слов'янської конгломерації. Тому наприкінці I світової війни югославізм слугував зв'язком саме між габзбурзькими південними слов'янами, з метою створення крупнішої національної сукупності, яка б надавала більш надійні гарантії здійснення національних програм. Але з ходом часу ідея об'єднання всіх балканських слов'ян в цілісну державну спільноту виникає знов, як у 1920-ті роки, так і пізніше, у 1947-1948 рр.

Щодо національно-державотворчих проблем у словенській політиці в 1918-1929 рр. сформувалося дві протилежні точки зору: унітарно-централістська та автономістсько-федералістська.

Прихильники першого табору підтримували югославський державний централізм, та національний унітаризм, де створення єдиної югославської нації було б логічним та історично необхідним результатом розвитку окремих південнослов'янських етносів, до того не пов'язаних між собою, урівнювало би всі етнічні, культурні, економічні та державно-правові відмінності між ними та збирано їх у нову, вищу і політично потужнішу югославську національну сукупність. Найбільш схильною до ідей югославізму була словенська ліберальна партія, а також словенські групи Національної радикальної партії (НРС), Соціалістичної партії Югославії (СПЮ) та Комуністичної партії Югославії (КПЮ).

У підсумку – основні ліберальні ідейні положення щодо словенських національних проблем та югославської держави рішуче відкидали будь-який федералізм. Основною метою лібералів було вирішити прихильно для словенців „проблему малого народу”, для чого було треба перевести в „югославізм“ “словенську частину нації”, прямувати в напрямку максимального злиття, щоб вирости в цілісну югославську спільноту.

Автономістсько-федералістські погляди поділяли селянська Словенська Республіканська партія (СРП) та Словенська Народна партія (СНП). Їхні погляди щодо перетворення Королівства СХС в Федеративну Республіку Югославію (ФРЮ) були сформовані у ході підготовки до парламентських виборів у березні 1923 р.

За задумкою республіканців, у склад ФРЮ входили б Словенія, Хорватія, Сербія та Болгарія як окремі особливі державно-правові

одиниці. Словенія, як незалежна держава, мала б своє власне державне управління (Національні збори, жандармерію, фінансову, судову та податкову адміністрацію). Спільними справами, які би входили у сферу управління ФРЮ, були військо (при чому словенці несли би військову службу в Словенії), закордонні справи (у міністерстві було б певна кількість словенців і хорватів за належною угодою), фінанси (це було б спільним тільки у сумісних справах), валюта (це стосувалося тільки єдиного малюнку, а текст на банкнотах був би або тільки словенський, або тільки хорватський чи сербський чи болгарський), комерційні контракти із зарубіжними країнами, митна служба і тарифи. Єдиним був би також президент ФРЮ, при чому один мандатний термін - 3 або 4 роки — президентом був би словенець, другий термін - хорват, серб третій і четвертий болгарин.

Програма народників була більш розробленою в деталях, які стосувалися прав та обов'язків центру та автономних провінційних урядів. Автономна Словенія мала уряд, обраний словенським парламентом, який мав визначати відносини між церквою і державою, права і обов'язки церкви, шкільне, судове і правоохоронне законодавство, організацію політичного та фінансового управління. Крім того, під відповідальністю словенського парламенту були б надзор за індустріальним виробництвом та митницею, створення професійних селянських, робітничих і ремісничих шкіл, охорона здоров'я, соціальна політика та соціальне забезпечення.

Таким чином, у 1918-1929 рр. у словенській політичній думці постійно йшла теоретична боротьба між югославистською та національно-словенською традицією, які розглядали майбутню словенську державу с протилежних точок зору. Теоретичні уявлення про ідеал політичного впорядкування словенської держави в обох політичних таборах на даному етапі не виходили за рамки включення Словенії в більш широке, полінаціональне державне утворення. Базові принципи держави (етичний принцип, ідея порядку) та державотворення (принцип цілісності, існування, місця розвитку, соціальності) більш мислилися не як суто словенські, але як загальнопіденнослов'янські, в цьому сенсі загальнобалканські; різниця у позиціях щодо державного впорядкування словенських територій зводилася к різниці в соціально-класових поглядах на

форму та режим правління. Однак найсуттєвішим фактором теоретичного розмежування стало ставлення до проблеми національного самовизначення, в чому ліберальний (централістський) та республіканський (автономістський) табори мали діаметрально протилежні погляди. Якщо ліберали були схильні до ідеї «злиття націй», то республіканці рішуче прагнули до збереження словенської національної ідентитети та формування економічних та соціально-політичних умов для переростання автономії у державну незалежність.

Мартинов А.Ю.

*доктор історичних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник відділу історії міжнародних
відносин і зовнішньої політики України
Інституту історії України НАН України
(м. Київ, Україна)*

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ: МІЖ ФЕДЕРАЛІЗМОМ І РЕГІОНАЛЬНИМ САМОВИЗНАЧЕННЯМ

Французький президент Шарль де Голль після підписання 27 березня 1957 р. Римського договору про створення Європейського економічного співтовариства поставив сакраментальне питання: яку Європу будемо. Він пропонував створити «Європу націй». Альтернативний проект презентував інший француз Жан Монне, який віддавав перевагу ідеї «Сполучених штатів Європи» як своєрідної федерації західноєвропейських держав.

Маастрихтський договір посприяв чіткішій нормативно-правовій концептуалізації ідеї субсидіарності як універсального інструменту розв'язання колізій між різними рівнями влади в Євросоюзі. Проблеми в ідеалі мають вирішуватися на рівні, де вони виникають. Але й маастрихтське бачення взаємодії між федералізмом і регіоналізмом піддається критиці з боку тих європейських політиків, які захищають національну ідентичність та орієнтуються на національні, а не наднаціональні цінності так званої «постнаціональної демократії».

Визначальними факторами, які вплинули на цю дискусію, стало запровадження 1 липня 2002 р. у готівковий обіг спільної європейської грошової одиниці та досі найбільше в історії європейської інтеграції розширення ЄС, яке відбулося 1 травня 2004 р. На хвилі оптимізму європейські еліти приступили до розробки проєкту першої спільної Конституції ЄС. Цей документ було урочисто підписано 29 жовтня 2004 р. Але на референдумі у Франції та Нідерландах у травні – червні 2005 р. цей документ було відхилено. На заміну йому у грудні 2007 р. прийшов Лісабонський договір реформ. Але вже восени 2008 р. світова економічна криза особливо загострила протиріччя між прихильниками ідеї наднаціональної демократії та національного суверенітету, а також між ідеологами «централізованого федералізму», або децентралізації владних структур і наділення громадянського суспільства максимальними повноваженнями.

Фінансові проблеми, які нині переживає економіка Європейського Союзу, знову актуалізували ці дебати. Досить синхронно пожвавилися прихильники регіоналізму у багатьох країнах Євро-союзу. Цей процес відбувається навіть у відносно стабільній Німеччині, де баварські традиціоналісти дедалі жорсткіше критикують нинішнього лідера Християнсько-соціального союзу Хорста Зеехофера, який цілком підтримує європейський курс бундесканцлера Ангели Меркель. Але, звичайно, найбільшої популярності ідеї посилення регіоналізму, який прихильники уніонізму називають сепаратизмом, набувають у проблемних країнах зони євро.

Прем'єр-міністр Каталонії Артур Мас висловився на користь незалежності Каталонії від Мадрида. Ця іспанська провінція є найбільш економічно розвинутою й не хоче, аби проблеми іспанської економіки вирішувалися за рахунок схуднення каталонських гаманців. Натомість прем'єр-міністр Іспанії Маріано Рахой назвав ці прагнення регіональним егоїзмом та закликав до загальнонаціональної солідарності.

Неспокійно й на Корсиці. За два роки має відбутися референдум щодо незалежності Шотландії. В Італії також активізувалися прихильники створення на більш розвиненій півночі країни «Республіки Паданія».

На зазначені тенденції звернули увагу й за межами нинішнього

Європейського Союзу. Зокрема, президент Сербії, яка наразі має статус кандидата на вступ до Євросоюзу, Томіслав Ніколіч звинуватив європейських політиків у подвійних стандартах. Адже вони проти сепаратизму у себе вдома, але за «самовизначення» албанців. Приводом до такої реакції президента Сербії стало скасування міжнародного контролю за незалежністю Косово. Тому Белград вкотре наголосив, що не вважає сербське визнання незалежності Косово запорукою остаточного вступу до Євросоюзу, адже, на відміну від Німеччини, Великої Британії, Франції та Італії, які чотири роки тому визнали незалежність Косово, Іспанія, Словаччина, Кіпр, Греція, Румунія досі цього не зробили.

Отже, конкуренцію європейських «уніоністів» та «регіоналістів» не можна вважати вичерпаною, навпаки, можна очікувати, що по мірі заглиблення фінансово-економічної кризи регіоналісти здобуватимуть дедалі більшу суспільно-політичну підтримку.

Мудрієвська І.І.

аспірантка Державної установи

«Інститут всесвітньої історії» НАН України

(м. Київ, Україна)

ПОЛІТИЧНИЙ ВИМІР СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ ІЗ СЛОВАЦЬКОЮ РЕСПУБЛІКОЮ У 1993-2011 РР.

Актуальність дослідження проблеми детермінована зміною геополітичної ситуації в Європі на початку ХХІ століття. Розширення трансатлантичних і загальноєвропейських структур на Схід (згідно з рішеннями Празького саміту НАТО у листопаді 2002 р. та Копенгагенського саміту Європейського Союзу у грудні 2002 р.), вступ Словачької Республіки у 2004 р. до НАТО і ЄС, потребує серйозного переосмислення стану і перспектив відносин між Україною і Словаччиною. Саме тому дедалі більшої актуальності набуває узагальнення досвіду українсько-словацького міждержавного співробітництва в контексті формування цивілізованої європейської моделі добросусідських відносин, з метою збереження і розвитку найбільш ефективних його напрямів, видів і форм та адаптації українсько-словацьких контактів до нової системи взає-

модії України з Вишеградською групою та Європейським Союзом.

Дослідженню відносин України із Словаччиною присвятили свої роботи вчені: В. Андрійко, Н. Бокало, О. Сурніна-Далекокорей, М. Васильченко, С. Віднянський, М. Кріль, В. Литвин, А. Матвійчук, С. Мітряєва та ін.

1 січня 1993 р. Україна визнала державну незалежність Словацької Республіки. 29 червня 1993 р. президент СР М. Ковач здійснив офіційний візит до України, під час якого було підписано Договір про добросусідство, дружні відносини та співробітництво між Україною та СР. Станом на 29 грудня 2011 р. договірно-правова база між Україною та СР складає 83 угоди.

У 90-ті рр. XX ст. українсько-словацькі політичні відносини характеризуються відсутністю належної динамічності та цілеспрямованості, чіткої стратегії відносин та координації в реалізації зовнішньополітичних пріоритетів. Доказом цього стала відсутність упродовж 1996-1999 рр. посла СР у Києві, суперництво обох країн на виборах Голови 52-ої сесії ГА ООН у 1997 р. та непостійного члена РБ ООН у 1999 р., запровадження двостороннього візового режиму, прийняття урядом України 4 жовтня 2000 р. рішення про денонсацію Україною міждержавної Угоди про передавання та приймання осіб через спільний державний кордон, суперечки з приводу плану будівництва газопроводу Ямал-2 тощо.

Пожвавлення у розвитку українсько-словацьких відносин розпочалося на початку XXI ст., коли стало очевидним, що взаємодія із сусідом забезпечить реалізацію передусім власних інтересів та створить умови для стабільного розвитку партнерських відносин. У грудні 2000 р. прем'єр-міністр України В. Ющенко здійснив офіційний візит до СР, який був першим візитом глави уряду після січня 1993 р. У ході візиту було підписано декілька угод, відповідно до яких було внесено зміни щодо організації візового режиму між двома сторонами, було припинено Україною дію денонсації договору із СР про реадмісію, передбачалося транспортування нафти з каспійського басейну до Європи через територію України та СР. З 2001 р. візити президентів, прем'єр-міністрів, голів зовнішньополітичних відомств стають систематичними.

Після вступу Словаччини до ЄС у 2004 р. характер українсько-словацького співробітництва дещо змінився. СР активізувала про-

цес надання допомоги Україні у реалізації її євроінтеграційного курсу з позиції членства в Євросоюзі, свідченням чого стало підписання двосторонніх документів: «План допомоги СР Україні у виконанні Плану дій ЄС – Україна» (26 жовтня 2005 р.), «Українсько-словацьке співробітництво в 2006 р. з виконання Плану дій Україна – ЄС» (продовжено на 2007 р.), «Заходи українсько-словацького співробітництва у 2008 р. з метою наближення України до ЄС» (продовжено на 2009 р.).

Про підтримку євроінтеграційного курсу України Словаччиною свідчить Програма уряду СР, ухвалена 10 серпня 2010 р. Національною Радою. Одним із ключових зовнішньополітичних пріоритетів на 2010-2014 рр. урядом СР визначено активну підтримку інтеграційних та модернізаційних намірів України. Було також визнано на державному рівні необхідність співпраці Вишеградської групи та України – у форматі «В4 + Україна». Очевидною стала зацікавленість словацької сторони (особливо для східної частини СР) в ефективності функціонування українського внутрішнього ринку та піднесенні економічного розвитку обох країн, що давало поштовх для активізації транскордонного співробітництва.

Співробітництво України із СР відбувається також в рамках взаємодії України і В4. Так, 8-9 липня 2002 р. в м. Кошице словацькою стороною було організовано зустріч міністрів закордонних справ країн В4 і України. Головну увагу в процесі обговорення було приділено питанням візового режиму та транскордонної взаємодії. 5 вересня 2006 р. міністр закордонних справ України Б. Тарасюк на запрошення свого словацького колеги Я. Кубіша відвідав СР з метою участі у Саміті глав зовнішньополітичних відомств В4, під час якого були обговорені актуальні питання співробітництва України та країн В4. У 2010 р. двічі (2 березня у м. Будапешт і 24 травня у м. Сопот) відбулася двостороння зустріч міністрів закордонних справ України та СР – П. Порошенка та М. Лайчака в рамках зустрічі голів зовнішньополітичних відомств В4, Іспанії, Бельгії, країн «Східного партнерства», Балтії. Очільниками зовнішньополітичних відомств було досягнуто домовленості щодо активізації українсько-словацької співпраці у рамках «Східного партнерства» та перетворення її в один з пріоритетів головування СР у Вишеградській групі у 2010-2011 рр. 15 лютого 2011 р. прем'єр міністр України М. Азаров, пе-

ребуваючи з робочим візитом у СР, взяв участь у засіданні Саміту глав урядів держав В4, присвяченого 20-й річниці створення Вишеградської групи, на якому державами В4 була зроблена заява щодо підтримки євроінтеграційних устремлінь України.

Варто зауважити, що із чотирьох держав Вишеградської групи – Словаччина, найактивніше підтримує Україну в її євроінтеграційних прагненнях. Про це свідчить, серед іншого, підтримка Словаччиною питання щодо приєднання України до ПДЧ на Бухарестському саміті НАТО у квітні 2008 р.; виконання Посольством СР в Україні ролі контактного посольства НАТО (з січня 2007 р.) тощо.

Отже, у 90-х рр. ХХ ст. українсько-словацькі відносини характеризувалися відсутністю активної взаємодії на політичному рівні та наявністю низки спірних, невирішених питань. З 2001 р. спостерігається прогрес у реалізації процесу двостороннього співробітництва, вже із 2004 р. відбулися якісні зміни у політичному діалозі України із СР, що було зумовлене вступом Словаччини до ЄС. На сучасному етапі Словаччина активно підтримує євроінтеграційні прагнення України, сприяє залученню її до співробітництва із Вишеградською групою.

Підберезних І.Є.

*кандидат історичних наук, доцент Чорноморського державного університету імені Петра Могили
(м. Миколаїв, Україна)*

ВІДНОСИНИ США З КРАЇНАМИ ПІВДЕННО-СХІДНОЇ АЗІЇ ЗА ЧАСІВ ПРЕЗИДЕНТА Б. ОБАМИ

Важливими чинниками міжнародних відносин початку ХХІ ст. є зростання ролі Східної Азії в глобальній економіці й політиці, її перетворення на двигун розвитку світової економіки. З огляду на нові регіональні й глобальні тенденції зазнала суттєвих змін політика США щодо країн ПСА.

Міжнародні відносини США з країнами Південно-Східної Азії склалися протягом багатьох років. Ще з часів «холодної війни» американський уряд надавав допомогу цьому регіону, виходячи із

стратегічного завдання не допустити тут комуністичного режиму. Також посилення Китаю сприймалося обома регіонами як загроза, і це вимагало від країн ПСА посилення військового співробітництва із США.

Приводом для зближення було й те, що і США, і країни ПСА були зацікавлені в економічній присутності США в регіоні. Проте внаслідок Азійської фінансово-економічної кризи 1997-1998 рр. інтерес до АТЕС значно ослаб. З точки зору східноазійських країн криза була використана США за допомогою МВФ для поширення американської моделі капіталізму на Східну Азію та відкриття специфічних регіональних ринків для американських компаній.

Проте під час правління адміністрації Дж. Буша дещо посилилась активність американського уряду щодо відновлення американсько-азіатських відносин. Причиною тому було посилення впливу Китаю у країнах ПСА та швидкий розвиток торгівельно-економічних відносин між КНР та АСЕАН.

Через кілька років адміністрація президента Б. Обама не тільки продовжила розпочате попередником, а й удосконалила свою зовнішню політику. А саме, 30 жовтня 2010 р. відбувся з'їзд Східноазійського саміту (САС) на якому США подала заявку до вступу. За рік до цього, у 2009 р. Х. Клінтон підписала Договір про дружбу і співробітництво з ПСА (ТАС) - базовий документ АСЕАН, який обов'язково передувє вступові до САС.

Заявка про вступ до САС свідчить про активні заходи адміністрації Б.Обама щодо відновлення лідерства США в АТР. Якщо адміністрація Буша не приділяла достатньої уваги ПСА через надмірну зосередженість на Іраку і боротьбі з тероризмом, то адміністрація Обама чітко демонструє своє прагнення повернути повномасштабне залучення США до Південно-Східної Азії. Однією з причин повернення була глобальна фінансово-економічна криза 2008-2010 рр., та переміщення центру глобального економічного розвитку до Східної Азії.

Адміністрація президента розгорнула активні дії у напрямку АТР (в тому числі й ПСА). Хіларі Клінтон у 2011 р. за підсумками тривалого, зробленого спочатку нею, а потім і президентом Б. Обамою, широкого турне країнами Азії, опублікувала статтю «Тихоокеанське століття Америки» в журналі "Foreign Policy". У своєму

есе вона вказала на те, що нова американська стратегічна активність буде поширена від західних берегів США до Індостанського субконтиненту, назвала три основні принципи адміністрації Б. Обама, якими керуються при сучасній зовнішній політиці в ПСА. По-перше, це підтримка політичного консенсусу в основних цілях з альянсами. По-друге, гарантія того, що альянси США є достатньо адаптивними для використання нових можливостей і вирішування нових задач. І, по-третє, США повинні гарантувати, що обороноздатність та комунікаційна інфраструктура альянсів є спроможними стримати провокації державних та недержавних суб'єктів. Держсекретар відзначила, що вже було зроблено та які спільні цілі стоять перед країнами ПСА та США. Сполучені Штати оновлюють і зберігають партнерські відносини з Філіппінами й Таїландом, збільшуючи кількість кораблів і робітників для успішного завершення підготовки філіппінських військ у боротьбі з тероризмом. У Таїланді, давньому партнерові США, планується створити центр гуманітарної допомоги при надзвичайних ситуаціях. З іншими країнами Південно-Східної Азії передбачається встановлення більш тісних партнерських відносин, ніж раніше. Це такі країни як, Китай, Індія, Індонезія, Сінгапур, Нова Зеландія, Малайзія, Монголія, В'єтнам, Бруней та тихоокеанські острівні країни. Звісно ж, основна увага приділялась відносинам з Китаєм, їх проблемам, та вирішенням цих питань, адже це партнерство важливе як і для США, так і для Китаю. Найближчим часом розглядається й формування нового партнерства з Індонезією. Була проведена спільна підготовка індонезійських підрозділів спеціального призначення та підписано ряд угод в області охорони здоров'я, освітніх обмінів, науки і техніки, оборони.

До того ж, варто прийняти до уваги той факт, що збільшення уваги до ASEAN з боку Сполучених Штатів, після попереднього штилю у відносинах із цією міжнародною організацією, має під собою як глобальні, так і регіональні підстави. З точки зору глобальних змін, це є продовженням впливу на ті кризові процеси, котрі мають перебіг по всьому світу (включно із Західною Європою та Сполученими Штатами), і котрі, звісно, відбиваються у регіоні Південно-Східної Азії, але є ще й регіональні причини, і, можливо, вони більш різко виявлені на сьогоднішній день. Ос-

кільки в Південно-Східній Азії є і дуже потужні гравці, передусім Китай, який на сьогодні все більш чітко робить заяви про своє домінування в регіоні. Навіть під час візиту президента США Барака Обами на саміт ASEAN представник Китаю чітко дав зрозуміти, що це проблема, в котру Сполучені Штати не мають втручатися. Але окрім Китаю, є й інші міжнародні актори, такі як Індія, Росія, які теж намагаються посилити свій вплив у цьому регіоні. І тому США, як світовий лідер, має приділяти увагу тій ситуації, що склалася у Південно-Східній Азії.

Отже, на сучасному етапі США проклали шлях для взаємодії у Азійсько - Тихоокеанському регіоні, і втім, варто зазначити, що вони й надалі сповнені рішучості проводити політику партнерства, адже це одне з найбільш важливих завдань для сучасної Америки.

Пількевич В.О.

*кандидат історичних наук, асистент кафедри нової та
новітньої історії зарубіжних країн*

*Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(м. Київ, Україна)*

ВПЛИВ ЮНЕСКО НА ДЕРЖАВОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ

ЮНЕСКО (Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури) має велике миротворче значення у сучасному світі. ЮНЕСКО здійснює такі основні функції: перспективні дослідження щодо форм освіти, науки, культури та комунікації, які необхідні в завтрашньому світі; просування, передача і обмін знаннями; нормативна діяльність: підготовка і прийняття міжнародних актів і обов'язкових до виконання рекомендацій; надання послуг експертів; обмін спеціалізованою інформацією. Головна ідея діяльності Організації записана в її Статуті: "...Думки про війну виникають в розумах людей, тому в свідомості людей потрібно укорінити ідею захисту миру" [1].

Варто зазначити, що ЮНЕСКО була створена одразу після закінчення Другої світової війни. Будучи однією зі спеціалізованих установ ООН, вона почала активну діяльність щодо поширення освітніх, культурних і наукових зв'язків між країнами світу з

метою збереження миру в світі.

Україна стала членом ЮНЕСКО ще в 1954 р.. Але з прийняттям незалежності в 1991 р. взаємовідносини нашої держави з Організацією з питань освіти, науки і культури трансформуються, так як тепер Україна починає проводити власну зовнішню політику. Україна приймає активну участь у співпраці з ЮНЕСКО в сфері культури. Зі здобуттям Україною державної незалежності її участь в ЮНЕСКО набула принципово нового змісту. Вона стала здійснювати свій власний зовнішньополітичний курс, відстоюючи власні національні інтереси [2, 159]. Співробітництво з ЮНЕСКО є, на наш погляд, надзвичайно важливим аспектом розвитку зовнішньої і внутрішньої політики України, сприяє державотворчим процесам в нашій державі. ЮНЕСКО допомагає зберегти унікальні пам'ятки культури, історичне минуле. А це, звичайно, впливає на розвиток державності. Без культури, мови, історії не буде нації і держави. Тому можна відзначити особливу роль ЮНЕСКО у збереженні і розвитку державності України. Україна, увійшовши в світове співтовариство, не бачить себе поза межами діяльності ЮНЕСКО [3, 21].

В 1972 р. ЮНЕСКО була прийнята Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини. 8 червня 2000 р. Верховна Рада України ухвалила Закон «Про охорону культурної спадщини». В цьому документі під терміном «культурна спадщина» зазначається: сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини [4, 17].

У Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО Україна представлена наспуними пам'ятками: Софійський собор з прилеглими монастирськими будівлями, Києво-Печерська Лавра, історичний центр міста Львова, геодезична дуга Струве, букові праліси Карпат та резиденція буковинських і далматинських метрополитів. До речі, остання пам'ятка була внесена нещодавно. В тексті Конвенції не вказано на кількісні обмеження [5, 101]. Україна має безліч культурних пам'яток, які мають універсальну цінність, які потребують охорони. Окрім того, в своїй діяльності ЮНЕСКО велику увагу надає збереженню нематеріальної культурної спадщини. Якщо матеріальна культурна спадщина – це твори культури, живопису, визначні місця, які мають видатну універсальну цінність, то «нематеріальна культурна спадщина» означає звичаї, форми

уявлення і вираження, знання і навички, – а також пов’язані з ними інструменти, предмети, артефакти і культурні простори, – визнані співтовариствами, групами і, в деяких випадках, окремими особами в якості частини їх культурної спадщини” [6, 60]. Для України охорона нематеріальної культури має велике значення, адже наша держава має велике історичне минуле, яке потрібно зберегти в пам’яті народу. В період глобалізаційних змін шедеври нематеріальної культурної спадщини опинилися в небезпеці. Важливе місце в охороні, популяризації і захисті нематеріальної культури належить мові як носію інформації, засобу комунікації і передачі традицій з покоління в покоління. А в діяльності ЮНЕСКО збереження мов – це одне з важливих питань.

В нормах Конвенції 1972 р. дуже вдало збалансовані повага до суверенітету держав та їх права на свою культурну спадщину і, з іншого боку, принцип спільної відповідальності людства за збереження всесвітньої спадщини [7,10].

Але все ж існує багато проблем, пов’язаних з охороною культурної спадщини країн пострадянського простору: руйнування пам’яток відбувається швидше, ніж їхня реставрація, брак коштів, недостатня увага з боку урядів країн. В першу чергу, країна сама повинна піклуватися про збереження своїх пам’яток, а не перекладати цю відповідальність на інші організації.

ЮНЕСКО розробляє і приймає міжнародно-правові акти, конвенції, резолюції в сфері культури. На конференціях семінарах, круглих столах ЮНЕСКО піднімаються актуальні проблеми сучасного світу: збереження культурної спадщини людства, міжкультурний діалог, включення об’єктів до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, заохочення до спільних дій щодо охорони та популяризації пам’яток культури та інше.

Використані джерела та література:

1. Руководство Генеральной конференции. Устав. – 2002 – С. 7. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт ЮНЕСКО. – Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001255/125590r.pdf>; 2. Костенко О. Ю. Політика України щодо ЮНЕСКО / О. Ю. Костенко // Дніпро. – 1994. – № 9–10. – С. 159; 3. Костенко О. Ю. Діяльність України в ЮНЕСКО (80-і–поч. 90-х рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.03 / О. Ю. Костенко. – К., 1994. – С. 21; 4. Закон

України «Про охорону культурної спадщини» від 8 червня 2000 р. // Культурна спадщина України. Правові засади збереження, відтворення та охорони культурно-історичного середовища: Зб. офіц. док. – К., 2002. – С. 17; 5. Каткова Т. Г. Діяльність ЮНЕСКО у сфері збереження культурної спадщини: правові аспекти / Т. Г. Каткова – Х., 2007. – С. 101; 6. ЮНЕСКО. Генеральна конференція. Сесія (32; 2003; Париж). Акты Генеральной конференции: 32-я сессия: 29 сентября – 17 октября 2003 г., Париж. – Париж: ЮНЕСКО, 2004. – С. 60; 7. Максимов В. В. Права охорона культурних цінностей у конвенціях ЮНЕСКО; Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.11 / НАН України; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 1997. – С. 10.

Погорелова І.С.

*кандидат історичних наук, доцент кафедри
політичної історії ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»
(м. Київ, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Європейська цивілізація складалася упродовж тисячоліть, вона має свої особливості у політичній системі, соціальній організації, матеріальній і духовній культурі.

Розпад Радянського Союзу і падіння комуністичних режимів у країнах ЦСЄ призвело до об'єднання європейського континенту та розширення ЄС на схід. Результатом інтеграції стало створення в Європі потужного політичного і економічного центру, що є одним з глобальних гравців на міжнародній арені. У ЄС входять 27 держав з населенням 502,5 млн. чол. (2011 р.), що виробляють чверть світового валового внутрішнього продукту [1].

Євросоюз має унікальну політичну систему: не є єдиною державою, проте діє фактично як така і володіє багатьма характерними ознаками держави. Так, Євросоюз має єдину територію, кордон, вільний і митний режим, внутрішній ринок, загальноєвропейську валюту – євро, існує Європейський центральний банк тощо. У своїй діяльності ЄС спирається і на уряди країн-членів, і на власну орга-

нізаційну структуру. Рада Міністрів, Європарламент, Суд, Комісія ЄС наділені повноваженнями щодо прийняття з ряду питань ухвал, підзаконних актів – європейські закони, що мають обов'язкову силу для країн-учасниць. У той же час, ЄС не збирає податки, а його члени мають право вето у вирішенні питання про участь, зокрема, у військових діях. В ЄС сформована унікальна інституціональна система, особливістю якої є наднаціональний і міждержавний характер. Держави ЄС не розчиняються в інтеграційному угрупованні і не поступаються своїми національними інтересами. Адже ЄС приймає рішення на основі переговорів і демократичних цінностей, враховуючи інтереси усіх країн-партнерів.

Одним із вагомих здобутків західної політичної системи є демократія, ліберально-демократичні цінності: верховенство закону, парламентська демократія, плюралізм, ринкова економіка. У європейських державах природним вважається пріоритет прав особистості, повага і визнання прав меншин, наявність конструктивної опозиції, підконтрольної виборцям влади тощо. У ст.2 Лісабонського договору до цінностей ЄС належать: людська гідність, свобода, демократія, рівність, правова держава, права людини.

Щодо економічної складової, то ЄС є світовим полюсом економічної потужності, з високорозвинутою ринковою економікою, високими технологіями (не дивлячись на певні внутрішні кризи). У 2011 р. ВВП Євросоюзу становив 15 390 млрд. дол. [2], частка ЄС у світовому валовому продукті стабільно складає приблизно 1/5, ЄС є одним з найбільших експортерів і імпортерів у світі.

Європейська цивілізація є техногенною, Європа була і залишається центром економічних та соціальних інновацій, впровадження нових технологій. Досягнення науки і техніки у поєднанні з високим рівнем політичних, економічних та соціальних інститутів уможливили вихід розвинутих країн Європи на високий рівень економічного розвитку і задоволення потреб переважної частини населення. Постіндустріальні країни Заходу випереджають інші держави за обсягом споживання та якістю життя, і ця тенденція зростає.

Економічно-соціальний чинник європейської цивілізації необхідно розглядати через призму становлення постіндустріального суспільства, однією із характерних рис якого є інтернаціоналізація економіки. Особливістю економік країн ЄС є їх тісна взаємодія у про-

цесі інтернаціоналізації, глобалізації і регіональної інтеграції. Разом з тим, процес інтернаціоналізації і концентрації капіталу не призвів до ліквідації у ЄС малого і середнього підприємництва. Такий бізнес у багатьох європейських країнах виробляє більше половини валового національного продукту, забезпечуючи робочі місця, відрізняючись при цьому здатністю до гнучкої реакції на інновації.

Триває відтік робочої сили з виробничих галузей до сфери послуг, у якій зайнято понад 2/3 робочої сили, а частка сфери послуг у ВВП вже досягла 70%. Основною тенденцією у структурі зайнятості ЄС є зростання управлінських кадрів, науковців, інженерно-технічного персоналу, зайнятого у сфері інформаційних послуг і технологій. Одночасно збільшується чисельність працівників низької кваліфікації і скорочується кількість осіб, що мали середню кваліфікацію (традиційні заводські професії). Ці тенденції стали результатом структурної перебудови економіки та розширення автоматизації, комп'ютеризації, проникнення нових технологій в усі сфери суспільного виробництва і управління. Поляризація структури зайнятості призвела до збільшення розриву в доходах між працівниками. Окрім того, впровадження нових технологій супроводжувалося скороченням кількості робочих місць. Проблема безробіття залишається однією з найгостріших у розвинутих країнах Європи, на вирішення якої країни Євросоюзу виділяють значні фінансові ресурси, адже для держав ЄС покращення якості життя є однією з головних цілей. Саме пріоритет загальнолюдських цінностей сприяє наповненню національних економічних систем європейських країн соціальним змістом.

Поряд із потужним економічним фундаментом, важливим елементом європейської цивілізації є його культурний і культурно-політичний вплив, масштаби якого зберігають світовий характер. Так, євро-американська цивілізація, основою якої є демократичні цінності, громадянське суспільство, принцип приватної власності та ринкова економіка внаслідок переконливої технологічної переваги практично нав'язує світові своє бачення цивілізаційного існування. Тривалий час саме західні цінності вважаються кращими для організації світового співтовариства; засобом досягнення загального добробуту.

Основою для переходу до суспільства постіндустріального

типу є не тільки нові технології і знання (це необхідна умова), скільки зміна самої людини, набуття нею якісно нової мотивації. У Європі успіхи постіндустріального господарства і зростання добробуту населення призвели до того, що європейці прагнуть підвищувати не стільки рівень, а якість життя. Саме підвищення якості життя стає сучасною парадигмою сьогодення і майбутнього розвитку європейської цивілізації.

Використані джерела та література:

1. Штратеншульге Е.Д. Европейский Союз – просто и понятно факты и связи // www.kas.de/wf/doc/kas_29374-1522-1-30.pdf?111110160408.
2. Вся статистика: ЕС / <http://www.ereport.ru/stat.php?razdel=country&count=eu&table=гrecia>

Подасько Ю.Л.

*кандидат політичних наук, старший викладач
Чорноморського державного університету
імені Петра Могили
(м. Миколаїв, Україна)*

КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ «М'ЯКОГО» ВЛИВУ: АМЕРИКАНСЬКИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Тенденції посилення і прискорення глобалізаційних процесів спричиняють нині необхідність переосмислення базових стратегій розбудови національних держав. У даному контексті, внаслідок підвищення рівня взаємозалежності та відповідальності усіх акторів світової політики, в суспільно-політичному дискурсі зростає увага до концепцій «розмивання» суверенітету та «кризи» національної держави. Національні держави, втративши частину свого суверенітету, мусять нині пристосовуватись до існування в умовах поліцентричного і багаторівневого світового політичного простору. Окреслені процеси, зокрема, супроводжуються зростанням значимості так званих «м'яких» інструментів сили та впливу у світовій політиці в постбіполярну добу, а також підвищенням ролі культурного фактора у дипломатії окремих держав та посиленням його

впливу на світові соціально-політичні та економічні процеси.

Невід'ємною складовою політики національної держави у сучасну добу є так звана культурна дипломатія, яка формується з метою створення позитивного культурного іміджу країни у світі. Водночас, відповідно до специфіки державних пріоритетів, кожна країна розробляє власну національну стратегію здійснення культурної дипломатії, за допомогою якої вона здатна не лише підвищити ефективність зовнішньої політики, а й підняти престиж власної країни, уряду або політики в міжнародному політичному середовищі; подолати упередженість стосовно своєї держави, зменшити вплив негативних тенденцій історичного та політико-ідеологічного походження, зміцнити міжнародний авторитет; створити позитивний економічний клімат для іноземних інвестицій, тощо. Зазвичай, це досягається саме шляхом представлення культури як складової формування державного бренду.

Незважаючи на існування численних дефініцій, культурна дипломатія здебільшого визначається як наукова субстанція, і, водночас, як реальність політики міжкультурного співробітництва, має національні особливості і технології реалізації, застосовується як інструмент міждержавного співробітництва або «м'якого впливу» задля забезпечення національних інтересів на глобальному, регіональному та національному рівнях. Так, згідно з визначенням М. Каммінгса, культурна дипломатія виступає як обмін ідеями, інформацією, цінностями, традиціями, переконаннями і іншими аспектами культури з метою сприяння розвитку взаєморозуміння та зниженню ступеню стереотипного сприйняття [1].

Сформульований відомим американським політологом Дж. Наєм постулат про значимість та ефективність «м'якої сили» у зовнішній політиці держав стає все більш актуальним, прикладом активного застосування якої нині виступають Сполучені Штати Америки [2]. В даний час важко заперечити той факт, що реалізація культурної дипломатії США та власне впливовість американської культури прослідковуються майже в кожному регіоні світу. Починаючи з другої половини ХХ століття, американська культура як «неофіційний» ідеологічний інструмент зовнішньої політики США, продовжує своє розповсюдження, виявляючись у різних аспектах і на різних рівнях суспільно-політичної життєдіяльності,

завдяки стрімкому розвитку науки, техніки, новітніх технологій, тощо. У даному випадку Сполучені Штати Америки досить вдало використовують здобутки глобалізації як інструменти для здійснення «м'якого» впливу. Цієї ж точки зору дотримується С. Шнайдер, яка також характеризує культурну дипломатію як приклад «м'якої сили», що дає змогу переконати через культуру, цінності та ідеї на противагу «жорсткій силі», яка завойовує або примушує за допомогою військового тиску. Саме культурна дипломатія, на думку автора, перемогла у «холодній війні» [3].

Поряд із цим, помітно, що ступінь сприйняття культурної дипломатії Сполучених Штатів Америки різниться у світових масштабах. Так, наприклад, Європейський Союз, відчуваючи ідеологічно-культурну конкуренцію з США, активно розвиває можливості застосування власного «м'якого» впливу на континенті. Адже, так званий «експорт» американської культури в даному регіоні представляє собою деякий виклик культурній ідентичності західноєвропейських держав та народів, їх історичному та етнокультурному розмаїттю та унікальності, а також політичній та економічній незалежності. Культурна дипломатія Франції характеризується жорсткою централізацією і прямим державним контролем (політика міжкультурної співпраці реалізується через урядові структури (Міністерство закордонних справ, Міністерство культури та комунікацій)). Британська модель базується на принципі опосередкованого контролю (міжкультурне співробітництво фінансується повністю або частково урядом, у той час як адміністративна та координуюча відповідальність за реалізацію делегована неурядовим інститутам (Британська Рада)). Своєрідним середнім варіантом між французькою та британською моделями є німецька децентралізована організаційна модель, яка ґрунтується, з одного боку, на відносному контролі з боку держави та певною мірою на централізації міжнародної культурної діяльності, з іншого – на принципі дистанціювання від влади, характерного для федеративного державного устрою Німеччини.

Культурна дипломатія, таким чином, має різний статус у кожній державі з огляду на пріоритети її зовнішньої політики та полікультурність внутрішньої спільноти. Однак, фактично, всі держави-суб'єкти міжнародних відносин більшою або меншою мірою

зацікавлені у використанні культурної дипломатії задля утвердження позитивного і привабливого образу своєї країни на світовому політичному просторі. Адже, культурна дипломатія, за умов її вдалої реалізації, здатна слугувати досить потужним ідеологічним важелем, створюючи міцний фундамент, що дозволяє державі не лише захищати та просувати свої національні інтереси на світовій арені, але й чинити безпосередній вплив на різноманітні політичні, економічні, соціальні процеси у світі.

Використані джерела та література:

1. Cummings M.C. Cultural Diplomacy and the United States Government: a Survey. Center for Arts and Culture, 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.culturalpolicy.org/pdf/MCCpaper.pdf>. 2. Nye J. Soft Power: the means to success in World Politics. – N.Y.: Perseus Publishing, 2004 – 191 p. 3. Schneider O. P. Culture Communicates: US Diplomacy that Works. Discussion Papers in Diplomacy [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.clingendael.nl/publications/2004/20040300_cli_paper_dip_issue94.pdf.

Полич М.І.

*викладач Тернопільського національного економічного університету
(м. Тернопіль, Україна)*

ЛОНГИН ЦЕГЕЛЬСЬКИЙ: ДИПЛОМАТИЧНА, ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ТА НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

У розвитку будь-яких історичних подій чи явищ чільне місце займають конкретні особистості, їхні ідеї та вчинки. Через аналіз їх життя та діяльності можна реконструювати правдиву, ідеологічно незашорену картину суспільного життя. Лонгин Михайлович Цегельський (1875-1950 рр.) як активний учасник національно-визвольного руху кінця XIX – першої половини XX століття і видатний науковець та публіцист мав значний вплив на громадсько-політичну діяльність українських громад, формування державної політики українських урядів у сфері міжнародних від-

носин. Разом з тим, відсутність в українській історичній науці спеціального дослідження про Л. Цегельського, актуалізує поглиблене вивчення його громадсько-політичної та дипломатичної діяльності, відтворення повної наукової біографії вченого, осмислення його місця і ролі в українській історії. При цьому суттєвим є введення до наукового обігу нових джерел як необхідної умови об'єктивного і всебічного висвітлення біографії визначного історичного діяча. Нарешті, надзвичайно важливим є ознайомлення громадського загалу з літературно-публіцистичною спадщиною вченого, вивчення та популяризації його праць. Дослідження має важливе значення не лише для всебічної оцінки творчості ученого, але й для рельєфнішого відтворення динаміки українського історичного процесу цього періоду.

Лонгин Цегельський народився 29 серпня 1875 р. в містечку Камінка-Струмилова на Львівщині. Був нащадком давніх священицьких родів Цегельських і Дзеровичів. Початкову освіту він здобув у Камінці. Потім навчався в Першій державній академічній гімназії у Львові, після закінчення якої вступив до Львівського університету ім. Франца Йосифа на правничий факультет. У 1898 р. його скерували до Відня на дипломатичну практику при МЗС, звідки незабаром його делегували до австрійського посольства в Стокгольмі. Після повернення назад до Львова Лонгин Цегельський захистив докторську дисертацію з міжнародного права [1, 1031].

Ще в студентські роки, організаторські здібності, ґрунтовні знання та патріотичні почуття ввели Л. Цегельського до середовища найбільш активних молодих діячів, і він завжди намагався брати активну участь в різних акціях. Так, у 1896 р., ще студентом у складі австрійської делегації він брав участь у Студентському конгресі в Англії [2, 307].

В особі Л. Цегельського успішно поєднувався талант юриста, письменника, публіциста і дипломата, який проводив активну парламентську діяльність. У 1908 р., він стає послом до австрійського парламенту, а вже із 1911 р., обіймає посаду секретаря австрійського парламенту. Л. Цегельський був членом комісії закордонних справ, тому нерідко виїжджав за дорученням цієї комісії в інші країни з дипломатичними місіями. Доречно згадати, що у 1914 р. він разом із С. Бараном у складі австро-угорської дипломатичної

місії побував на Балканському півострові, а також у Стамбулі, Бухаресті. Також брав участь у дипломатичних поїздках до Берліна й Стокгольма [3, 43].

Будучи депутатом австрійського парламенту й одночасно Галицького сейму, Л. Цегельський організував Всеслов'янський з'їзд послів у 1913 р. Ініціаторами заходу були чеські політики, з якими доктор Л. Цегельський мав добрі стосунки. На з'їзді йшлося про реформу устрою Австро-Угорської імперії, про надання більших прав слов'янським народам.

Після підписання Берестського миру 9 лютого 1918 р., Л. Цегельський часто їздив із дипломатичними місіями в Київ. Він був добре знайомий із провідними діячами Наддніпрянської України, мав приятельні стосунки із гетьманом П. Скоропадським. Л. Цегельський брав активну участь у підготовці й організації Листопадового чину в 1918 р. У момент утворення першого галицького уряду 9 листопада 1918 р. Л. Цегельський став державним секретарем внутрішніх справ ЗУНР. Згодом Л. Цегельський обіймав посаду керівника Секретаріату закордонних справ ЗУНР. Відтак він брав участь у перемовинах у Фастові, унаслідок яких 3 січня 1919 р. було підписано попередню угоду про злуку УНР і ЗУНР [4].

Л. Цегельський був у складі галицької делегації на чолі з Л. Бачинським, що їздила в Київ на святкове проголошення злуки українських земель і для роботи на Трудовому конгресу. Після проголошення Акта злуки українських земель Л. Цегельський став одночасно заступником міністра закордонних справ УНР у Києві [5]. Завдяки своїм знанням іноземних мов і досвіду дипломатичної діяльності, Л. Цегельський очолював переговори з усіма закордонними Надзвичайними дипломатичними місіями [2, 320].

13 лютого 1919 р. Л. Цегельський подав у відставку і деякий час жив у Відні. Весною 1920 р. Л. Цегельський за дорученням Є. Петрушевича виїжджає з дипломатичною місією у США. З 1920 по 1921 рр. він очолює посольство ЗУНР у Вашингтоні.

Використовуючи свої особисті знайомства, Л. Цегельський мав завдання домогтися визнання ЗУНР Сполученими Штатами Америки, а також мусив організувати постачання в Галичину медикаментів і боєприпасів. У Нью-Йорку Л. Цегельський створив Тимчасовий головний український рятунковий комітет «Поміч рідному

красві» і став його головою. Взимку 1921 р. Є. Петрушевич ви-кликав Л. Цегельського до Відня, де дав йому спеціальне дипло-матичне доручення поїхати в Японію [4].

Повернувшись з Японії до США, Л. Цегельський подав у від-ставку з посади посла, заявивши про свою незгоду з прорадянсь-ким курсом, який обрав Є. Петрушевич. Деякий час Л. Цегель-ський працював викладачем українознавчих предметів в українському відділі протестантської теологічної семінарії у Блу-фільді, штат Нью-Джерсі. У Нью-Йорку Л. Цегельський редагу-вав часопис “Український вісник”, працював редактором часопису “Шлях”. Із 1943 р. і до самої смерті був редактором популярного часопису “Америка” [1, 1031].

Помер д-р Лонгин Цегельський 13 грудня 1950 р. у Філадельфії, у своєму робочому кабінеті, що було, з одного боку, досить загад-ково, а з другого, символізувало його активне й невтомне життя. По-хований на українському цвинтарі на Факс Чейс біля Філадельфії.

Л. Цегельський був одним із небагатьох українських диплома-тів і політичних діячів, особа якого була широковідома поза меж-ами України і користувалася повагою серед державних і гро-мадських діячів у різних країнах. Його діяльність була визначним вкладом у дипломатію України, сприяла її утвердженню на між-народній арені.

Використані джерела та література:

1. Довідник з історії України. – К.: Генеза, 2001. – 1136 с. 2. Західно-Українська Народна Республіка. 1918-1923. Уряди. Постаті / Ін-т украї-нознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів, 2009. – 350 с. 3. Ку-чабський В. Вага й завдання Західно-Української Держави серед сил Східної Європи на переломі 1918–1919 року / Кучабський В. // Дзвони. – Львів, 1932. – 45 с. 4. Купчик В. Лонгин Цегельський – речник Українсь-кої держави [Електронний ресурс] / Володимир Купчик. – Режим доступу по статті : http://postup.brama.com/010828/130_8_1.html. 5. Купчик В. Лон-гин Цегельський – речник Української Держави (життєпис) [Електрон-ний ресурс] / Володимир Купчик. – Режим доступу до статті : <http://kurs-huk.lviv.ua/index.php?no=21>

Солошенко В.В.

*кандидат історичних наук, доцент
старший науковий співробітник*

*Державної установи «Інститут всесвітньої історії»
(м. Київ, Україна)*

НІМЕЦЬКІ ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Західному демократичному суспільству притаманні як високий рівень соціально-економічного поступу, так і зрілість та висока відповідальність громадян за розвиток культурних і моральних відносин, дотримання норм правового простору.

Особливості становлення громадянського суспільства у ФРН, основні складові та сучасний стан проблеми висвітлюється в окремих роботах як українських, так і німецьких дослідників: А. Кудряченка, П. Шляхтуна, Л. Галла, Г. Зойберта, Ф. Ланга, К. Муланські, Т. Муланські, Л. Нітхаммера, С. Раймера, М. Ріделя, Ф. Шпранга, Е. Шрадера та ін.

Поняття «громадянське суспільство» сягає своїм корінням давнього Риму, де «civilis societas» означало об'єднання вільних людей у державу, яка підкоряється встановленим законам і має своєю метою захист спільних інтересів своїх громадян. Примітно, що між державою і суспільством римляни не бачили жодної різниці. У Новий час поняття «громадянського суспільства» набуває нового значення – це штучне утворення, це такий стан міжлюдських відносин, який не є наслідком природи, а є результатом свідомого втручання у міжлюдські відносини. Внаслідок цієї «суспільної угоди» виникає громадянське суспільство у широкому значенні цього поняття: суспільство громадян, до складу якого входить і держава. Але, у Новий час існує також й інше розуміння громадянського суспільства та того, яку роль у ньому має відігравати держава, адже створення громадянського суспільства у багатьох європейських країнах було можливе лише завдяки революційному розриву з суспільними і політичними відносинами минулого. Для цього було потрібно створити нову сильну державну владу, яка своїми енергійними діями розчистить шлях для розвитку громадянського суспільства. Тому на єв-

ропейському континенті державі надається значно більше значення у житті громадянського суспільства, аніж це можна побачити у американських мислителів і політичних діячів.

З часу виникнення держави – політичного інституту суспільства – з'являються особливі зв'язки і відносини між нею та суспільством. Причому, ці зв'язки і відносини постійно змінюються.

Концептуально теорія правової держави (нім. Rechtsstaat) була вперше обґрунтована німецькими вченими на початку XIX століття (К. Т. Велькером – у 1813 р., І. Х. Фрайхером фон Аретіним – у 1824 р., Р. фон Модем – у 1832 р.), а теорія соціальної держави – також у Німеччині, але майже через сто років (Х. Хеллером – у 1929 р.). Втілення цих ідей у практику державотворення мало місце не тільки у Німеччині, а й у деяких інших країнах Західної Європи. Вже наприкінці XIX століття державність правового характеру була чітко визначена у конституціях та інших законодавчих актах Німеччини, Великобританії, Франції. Юридичне закріплення соціального характеру державності вперше знайшло своє втілення в ст. 20 Конституції ФРН 1949 р., проте ідеалу такої державності у повному обсязі до сих пір не досягнуто. Так, у країнах західної демократії першим почав формуватись правовий аспект державності, що уособлював результат прогресивного розвитку суспільства, врівноваження його відносин з державою і зменшення її тиску на суспільство як умова і гарантія забезпечення так званого першого покоління прав людини: громадянських і політичних (права на індивідуальну свободу, життя, особисту безпеку, власність, свободу совісті, участь у державних справах, рівність перед законом, на невтручання в особисте життя).

Громадянське суспільство об'єднаної Німеччини відіграє важливу роль у контексті розвитку та утвердження демократії. Основу стійкої демократії становить правова держава, ринкові відносини та відповідальність громадян як кожного окремо, так і їх різноманітних об'єднань. Непростим є процес модернізації вітчизняного традиційного суспільства й формування сутнісних принципів, інституцій громадянського суспільства. Він потребує врахування багатьох особливостей як самої західної демократії й складових поступу громадянського суспільства, так і раціональної еволюції вітчизняного суспільства з його відчутними колективістськими засадами. Саме

тому з'ясування практики громадянського суспільства західних держав, зокрема об'єднаної Німеччини, є досить важливим.

Як свідчить багаторічна практика ФРН, федералізм тут сприяє зміцненню демократії. Він забезпечує демократизм і політичну активність громадян на місцях, а також на відповідних державно-управлінських та партійно-політичних щаблях. Аналізуючи практику діяльності бундестагу, зазначимо, що вона для країн молодшої демократії доволі повчальна. За традицією найсильніша фракція бундестагу має право запропонувати свого кандидата не лише на посаду федерального канцлера, а й на посаду голови парламенту, який після цього обирається депутатами таємним голосуванням. Суспільно-політичний устрій Федеративної Республіки Німеччина постає типовим прикладом представницької демократії, парламентської республіки.

У Федеративній Республіці Німеччини існує численна кількість різноманітних діючих організацій та осіб, які представляють «не державу й не ринок», а належать до третього сектора, громадянського суспільства. Це – профспівки, церква, вільні групи виборців, об'єднання захисту прав споживачів, а також спілка охорони прав квартиронаймачів, природоохоронні групи, організації сусідської взаємодопомоги, спортивні об'єднання, добровільна протипожежна служба, жіночі організації, тощо. Завдяки комплексній взаємодії держави, приватних, орієнтованих на прибуток діючих осіб і представників громадянського суспільства формується, проростає консенсус і стабільність. При цьому, важливу роль відіграє вільна преса як посередник, без якої не можуть обійтися ані держава, ані економіка, ані третій сектор. Громадянське суспільство – живильне середовище демократії.

У Федеративній Республіці Німеччина склалася і розвивається система інформаційного забезпечення функціонування не лише державних органів влади, а й недержавних соціальних інститутів. Вільна преса та інші ЗМІ представляють головну складову цієї системи. Основний Закон ФРН визначає, що кожен має право вільно висловлювати та розповсюджувати свою думку, усно, письмово, візуально та безперешкодно, так само отримувати інформацію із загальнодоступних джерел. Гарантується свобода друку і свобода розповсюдження інформації через ЗМІ: радіо, телебачення і кіно як атрибути громадянського суспільства.

Німецькі засоби масової інформації висвітлюють діяльність німецького уряду, політичних структур, державних та недержавних установ. Однак ані уряд, ані інші відомства не мають жодного права впливати на форму чи зміст цих повідомлень. До послуг громадянського суспільства Німеччини представлений широкий журнальний ринок. Він складається із 10 000 найменувань різних часописів. Всесвітньовідомими є популярні німецькі періодичні видання – «Шпігель» та «Штерн», що виходять тиражем понад 1 млн. Тижневик «Фокус» є третім найбільшим та найпопулярнішим німецьким тижневиком після «Шпігель» та «Штерн». Так, протягом останнього кварталу 2012 р. видавництвом «Бурда» було надруковано та реалізовано 55 0737 екземплярів цього популярного видання.

Важливою складовою громадянського суспільства ФРН є публічно-правові телерадіостанції. Наприкінці ХХ ст. у Німеччині діяли 11 земельних телерадіостанцій, одна телекомпанія федерального значення – Друге німецьке телебачення (ЦДФ). Найбільша студія – «Westdeutscher Rundfunk» (ВДР Кельн), де працюють 4,4 тис. співробітників. Найменша студія працює у Бремені – «Радіо Бремен» з 620 працівниками. З середини 1990-х років «Deutschlandradio» виходить в ефір з двома програмами, в яких відсутня реклама [10, 400]. В останні 10-15 років отримали розвиток і приватні телерадіокомпанії, контроль за якими здійснюють відповідні земельні відомства, а також Союз добровільного самоконтролю на телебаченні. Тим самим, нові можливості цього інституту набирають більшої ваги і значення як інститут громадянського суспільства.

Виходячи із потреб створення системи державного інформування в умовах вільного суспільства, було створено «Відомство преси та інформації Федерального уряду» (БПА). Воно має статус вищого федерального органу. Наголосимо, що в рамках Федерального уряду на БПА покладені завдання координації політичної роботи з громадськістю, яку проводять федеральні міністерства. У ФРН діє також об'єднання під назвою «Федеральна прес-конференція», членами якої є 750 кореспондентів німецьких ЗМІ. Підкреслимо, що представники уряду беруть участь у прес-конференціях як запрошені, а влаштовує їх, власне, ця організація. Як правило, такі регулярні заходи відбуваються тричі на тиждень або

окремо з важливого приводу, тієї чи іншої «гарячої» політичної події. Понад 350 кореспондентів зарубіжних ЗМІ, які працюють у Німеччині, об'єднанні в «Спільку іноземної преси у ФРН», яка розміщується у Бонні. У Берліні функціонують відділення цього об'єднання. В останні роки на Відомство преси та інформації покладається й завдання «вивчення і врахування громадської думки як допоміжного засобу при прийнятті рішення в сфері політичної діяльності федерального уряду».

Таким чином, проведений нами аналіз особливостей розвитку та функціонування інституцій громадянського суспільства ФРН і ролі німецьких ЗМІ, зокрема, дає підстави стверджувати, що свідоме та потужне громадянське суспільство цієї країни виступає яскравим прикладом для багатьох країн, а також для України.

Використані джерела та література:

1. Кудряченко А.І. Партиїно-політична система і громадянське суспільство сучасної Німеччини // Політична система та інститути громадянського суспільства в сучасній Україні / Навч. посібник / Ф.М Рудич, Р.В. Балабан, Ю.С. Ганжуров та ін. – К.: Либідь, 2008.– 440с.; Шляхтун П.П. Політологія (теорія та історія політичної науки). Політичні вчення в Німеччині. – К.: Либідь. – 2002. – 576с.; Lothar Gall Gebunden von der ständischen zur bürgerlichen Gesellschaft. – Muenchen, Oldenbourg Verlag, 1993. – 167S.; Fritz Lang, Katja Mulansky, Thomas Mulansky Die Gesellschaft bürgerlichen Rechts. Recht, Besteuerung, Gestaltungspraxis. – Schäffer-Poeschel Verlag, 2010 – 393S.; Lutz Niethammer Bürgerliche Gesellschaft in Deutschland. Historische Einblicke, Fragen, Perspektiven. – Frankfurt, Fischer Taschenbuch Verlag, 1990. – 718 S.; S. Reimer Die Stärke der Zivilgesellschaft in Deutschland. Eine Analyse im Rahmen des Civicus Civil Society Index Projektes. – Berlin: Maecenata Verlag, 2006 – 223 S.; M.Riedel, H. Seubert, F.Sprang Bürgerliche Gesellschaft. Eine Kategorie der klassischen Politik und des modernen Naturrechts. – Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2011.– 380 S.; E.Schrader Die Formierung der bürgerlichen Gesellschaft 1550–1850. – Frankfurt, Fischer Taschenbuch Verlag, 1996.–160S. 2. Громадянин – Держава – Громадянське виховання. Антологія / Упор. М.П. Рагозін, О.В. Сухомлинські. – Донецьк: Видавництво «Донбас», 2001. – 262 с. 3. Кудряченко А.І. Політичні режими і форми державного устрою у державах розвинутої демократії (на прикладі Західної Європи) / Політичний режим і народовладдя в Україні: політологічний аналіз. Монографія. За ред. проф. Ф.М. Рудича. – К.: ІПіЕНД ім. І.Ф.Кураса НАН

України, 2011. – 399 – 422. 4. Spiegel online-Nachrichten. – [Electronic resource]. – Regime of access: // <http://www.spiegel.de>. 5. Stern. [Electronic resource]. – Regime of access: // <http://www.stern.de/>; 6. Bundesrsresse Analyse. [Electronic resource]. – Regime of access: <http://www.sedoparking.com/bundesrsresse.de>. 7. Населення Німеччини: національний склад, мови, релігії. – Режим доступу. <http://www.geograf.com.ua/germany/565-germany-population-languages-religion>. 8. Ислам в Германии // История Германии Западносиб. центр герм. исслед. / под общ. ред. Б. Бонвеча, Ю.В. Галактионова. – Т.3: Документи и материалы. – Кемерово: Кузбасс-вузиздат, 2005. – 544 с.

Степанчук О.П.

аспірантка Державної установи

«Інститут всесвітньої історії НАН України»

(м. Київ, Україна)

**ВПЛИВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ПОЛЬСЬКОГО УРЯДУ
ЩОДО УКРАЇНЦІВ ХОЛМЩИНИ НА ПРОЦЕСИ
ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ ПОЛЬСЬКОЇ
У 20-30-Х РОКАХ ХХ ст.**

Холмщина – українська етнічна земля, яка після завершення більшовицько-польської війни і підписання Ризького мирного договору 1921 року, увійшла до складу відновленої Другої Речі Посполитої Польської [1, 18]. Українці, які споконвічно проживали на цій території, опинилися у межах чужої держави з іншою мовою, релігією та менталітетом. Давня неприязнь значної частини польського суспільства до українського народу, під впливом антиукраїнської пропаганди переросла у відкрите цькування і гоніння, навіть етнонім «українці» було замінено на «русини». Таке ставлення до українців усіяло заохочувалось центральною, а особливо місцевою владою, тому політику польського уряду відносно національних меншин, зокрема української, назвати толерантною дуже важко. Весь міжвоєнний період активно проводилась політика полонізації й окатоличення українського населення та нищення його духовності.

Як слушно зауважив один з польських дослідників процесу ста-

новлення Польської держави міжвоєнного періоду С. Хорак, на початку 1920-х рр. в Середній Європі склалась сприятлива ситуація для створення другої Швейцарії: етнічні поляки, як державотворчий народ, що становив приблизно 68% населення держави, мав би консолідувати на федеративних началах український та німецький народи, які становили значну частину національних меншин (відповідно приблизно 18% та приблизно 7%) [2, 54]. На жаль, серед польського суспільства домінували шовіністичні переконання і такий варіант держави навіть не розглядався.

Нововідтворена Польща розбудовувалась на засадах буржуазної парламентської демократії. У Конституції Речі Посполитої, прийнятій у березні 1921 р., проголошувалося, що кожен громадянин має право зберігати свою національність, мову і народні особливості. Польський уряд зобов'язується забезпечити національним меншинам, які проживають на території Польщі, вільний розвиток їхніх народних звичаїв з допомогою громадських організацій. На жаль, це були лише декларації. Дуже скоро ідеї провідних діячів Народової демократії (С. Грабський, Р. Дмовський) щодо національної асиміляції меншин були взяті на озброєння діячами Польської Соціалістичної партії (Т. Холовко, Л. Василевський). Відкинувши свою програму державної асиміляції, вони прийняли ендекську ідеологію стосовно національної політики держави [3, 24; 4, 46]. Поступово, але неухильно відбувався процес еволюції влади в бік тоталітаризму, який досяг свого апогею в 1935 р. з прийняттям нової «квітневої» Конституції. Цей процес закономірно призвів до змін у багатьох сферах життя держави. Гасло «солідарність суспільства» перетворилось на гасло «консолідація народу», а замість поняття «примат держави» найвищої вартості набуло поняття «народ польський», як головна сила, відповідальна за долю держав [5, 250]. Таким чином, ідейними рушіями правлячого табору стали націоналізм, католицизм і тоталітаризм. Все це призвело до змін і в національній політиці держави: переважаючими стала концепція національної асиміляції меншин і погляди, що держава повинна дбати, аби чужорідні етнічні групи не почали себе усвідомлювати нацією.

Денационалізація українського населення Холмщини почалася з освітньо-культурної сфери. Починаючи з середини 1920-х рр. чисельність українських шкіл поступово зменшувалась. У процесі

реформування шкільництва у 1924 р. був прийнятий так званий «закон Грабського», за яким вводились двомовні (утраквістичні) школи [6, 112-113]. Такі школи, на думку польської влади, були б зручні і українцям і полякам, які проживали на змішаних територіях, зокрема на Холмщині. Але на практиці, двомовні школи стали фактично польськомовними, а українською, в кращому випадку, викладалася лише релігія [7, 71].

Тільки-но молода Польська держава утвердилась в нових кордонах, почалась масова «полонізаційно-ревіндикаційна акція», тобто примусове навернення православних на католицизм, конфіскація на користь Католицької церкви православних святинь та іншого майна, або їх знищення. Вже у 1920-х рр. польський уряд розпочав закриття приміщень православних церков, забороняв відкривати нові церкви, навіть за кошти, зібрані з пожертв самих православних парафій, а пік ревіндикаційної акції припав на 1938 р., коли на Холмщині знищувались православні храми за вказівками місцевої польської адміністрації [8, 108].

Одним із напрямів соціально-економічної політики польської держави у регіоні стала програма «внутрішнього рільничого осадництва» та цивільної колонізації. Ця програма поглибила прірву між двома народами та створила вибухонебезпечну ситуацію в краї. Шляхом підтримки колоністів-осадників влада створювала собі міцну опору на тих землях, де компактно великими групами проживали українці, намагаючись змінити на свою користь національний склад населення краю та отримати союзників в боротьбі з національно-визвольним рухом [9, 174].

Недалекоглядна, половинчата політика польського уряду щодо національних меншин, зокрема української, яка втілювалась в життя брутальними методами, навіть на шкоду зовнішній безпеці держави, в найменш відповідний час, призвела тільки до радикалізації міжетнічних польсько-українських відносин.

Використані джерела та література:

1. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО), Ф. 4, оп. 1, спр. 29, Арк.18. 2. Horak S. Poland and her national minorities. / S. Horak – N.-Y., 1961 – 259s. 3. Dmowski R. Polityka narodowa w odbudowanym panstwie / R. Dmowski. – W., 1939. – 119s. 4. Ho-

lowko T. Kwestia narodowosciowa w Polsce / T. Holowko. – W., 1924. – 89s.
5. Paruch W. Od konsolidacji państwowej do konsolidacji narodowej. Mniejszości narodowe w myśli politycznej obozu pilsudczykowskiego (1926–1939) / W. Paruch. – Lublin, 1997. – 326s. 6. Юхимюк О. Становище дошкільного виховання та освіти на західноукраїнських теренах у 20-х роках / О. Юхимюк // Україна і Польща у ХХ ст.: проблеми і перспективи взаємовідносин. – К., 2000. – С. 112–115. 7. Центральний Державний Архів Громадських Об'єднань України (ЦДАГО України) - Ф.233, оп.1, спр.171, Арк. 71. 8. Курпранець О. Православна Церква в міжвоєнній Польщі 1918-1939рр./ О. Курпранець – Рим, 1974 – 235с. 9. Madojczyk Cz. Burżuazyjno-obszarnicza forma rolna w Polsce 1918-1939. / Cz. Madojczyk / W., 1956 – 204 s.

Ткаченко І.В.

*кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник Державної установи
«Інститут всесвітньої історії НАН України»
(м. Київ, Україна)*

НАЦІОНАЛЬНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ: АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ

Проблема пошуку свого місця в світі й до сьогодні є однією з найважливіших у міжнародній політиці України. Саме тому тема європейської інтеграції української держави викликає посилений інтерес як з боку простих громадян, так і наукової спільноти.

Українські дослідники проблем інтеграції України у міжнародні політичні й економічні об'єднання віддають перевагу євроінтеграції як такій, що становить мінімальну загрозу збереженню національного суверенітету української держави.

У зв'язку з безпосереднім наближенням кордонів Євросоюзу до України виникає неминуча потреба в узгоджених та скоординованих діях сторін щодо подолання спільних загроз (нелегальна міграція, транскордонна злочинність, тероризм, торгівля людьми та наркотиками).

При реалізації Україною своїх європейських амбіцій слід зважати на важливе практичне протиріччя – дотримання збереження балансу між передачею об'єднанню частини суверенних прав дер-

жави та національними інтересами.

Незважаючи на можливі ризики, перспектива членства в ЄС є оптимальною та відповідає законним очікуванням для багатьох сусідніх держав Центральної та Східної Європи, а також Середземномор'я. Ключовими для держав-членів ЄС є переваги Внутрішнього ринку ЄС, що базується на чотирьох ринкових свободах – свободі руху товарів, осіб, послуг та капіталу.

Кожен наступний етап поглиблення європейських інтеграційних процесів потребує досягнення згоди держав-членів у питаннях, які дедалі більше стосуються суверенних прав держав.

У відносинах між Україною та ЄС проблема суверенітету набуває специфічних ознак через особливий характер відносин, що визначаються чинними двосторонніми документами. Фактор національного суверенітету України в них свідомо обмежується. Це частково відбувається через добровільне виконання українською державою ряду зобов'язань.

Розширення моніторингу внутрішніх процесів в Україні з боку ЄС закріплено в ряді двосторонніх документів та пов'язаних з ними угод. На дотримання й виконання зобов'язань за численними міжнародними договорами направлений і Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» (2411-17 від 01.07.2010 р).

Здійснюючи кроки у руслі євроінтеграції з позиції збереження та гарантування національного суверенітету, українська держава у зовнішній політиці має зважати на те, що для забезпечення переходу до сталого розвитку Україна у XXI столітті має використовувати, в першу чергу, досвід стабільних європейських демократій.

Для реалізації поставлених цілей необхідні консолідовані зусилля політичних еліт України та всього українського суспільства. Це стосується вміння захищати державні інтереси і прагнення забезпечити Україні достойну роль у міжнародному поділі праці.

Основою розбудови реалістичної, прагматичної зовнішньополітичної стратегії України має стати відмова від утриманства, інтеграціоністських міфів, від входження до нових імперій.

Відносини з Європейським Союзом виглядають наступним чином.

Статус української держави у відносинах з ЄС побудований на свідомому частковому зреченні частини повноважень і прерогатив, притаманних державному суверенітету.

Відносини між Україною і Європейським Союзом можна умовно поділити на ті, що стосуються: питань і аспектів, які мають увійти до тексту Угоди про асоціацію, передбачених в «Порядку денному асоціації Україна – ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію», а також тих положень угоди про асоціацію, які ще залишаться нез'ясованими.

Підконтрольний статус України не варто перебільшувати. Підставами для цього є положення про «спільне оцінювання» розвитку відносин, яке було свого часу запропоновано українською стороною для виконання Плану дій Україна – ЄС (2005 – 2008 рр.).

У відносинах Україна – ЄС завжди була присутня маніпулятивна складова. З метою захисту прерогатив та функцій, притаманних національному суверенітету, важливо активізувати внутрішньополітичну дискусію про шляхи й напрямки демократичного розвитку України.

В якості методу зближення з ЄС українська сторона обрала для себе «транзитологічний підхід», відповідно до якого Україна прагне розширити співпрацю з ЄС та бере на себе все зростаючі зобов'язання щодо відповідності цілям, цінностям і стандартам ЄС.

Орієнтуючись на отримання перспективи членства в ЄС та закріплення такої перспективи в майбутній Угоді про асоціацію, потрібно уникати надмірного акцентування на цьому. Попри певне обмеження економічного суверенітету держави, формування спільного з ЄС ринку є стратегічною метою України.

Фактор суверенітету України повинен підкріплюватися й супроводжуватися висловленням у бік ЄС публічних запевнень з боку Києва у готовності до максимально широкого співробітництва у сфері зовнішньої політики та політики безпеки.

Таким чином, уміння відстоювати національні інтереси – економічні, культурні, мовні, релігійно-церковні та інші, ефективні перетворення в державі та її наближення до європейських стандартів на практиці може надати Україні реальну перспективу входження до ЄС, максимально поєднуючи інтеграційні переваги і можливості з реальним збереженням і розширенням суверенних прав української держави.

Використані джерела та література:

1. Європейський проект та Україна: монографія / А. В. Єрмолаєв, Б. О. Парахонський, Г.М. Яворська, О. О. Резнікова [та ін.]. – К.: НІСД, 2012. – 192 с.
2. Національний суверенітет України в умовах глобалізації: Національна доповідь. – К.: Парламентське вид-во, 2011. – 112 с.
3. Новий курс: реформи в Україні. 2010-2015. Національна доповідь – за заг ред. В.М. Гейця [та ін.]. – К.: НВЦ НБУВ, 2010. – 232 с.
4. Яворська Г.М. Відносини Україна – ЄС у новому геополітичному контексті // Стратегічна панорама. – 2009. – № 2. – С. 72-77.
5. Яворська Г.М. Проблема обмеження державного суверенітету в умовах інтеграції України до ЄС. Аналітична записка // <http://www.niss.gov.ua/articles/376/>

Устаєв Н.Ф.

*здобувач Дипломатичної академії при МЗС України
(м. Київ, Україна)*

ДИПЛОМАТІЯ ПЕРШОЇ ДЕРЖАВИ МУСУЛЬМАН: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Устаєв Н.Ф.

ДИПЛОМАТІЯ ПЕРВОГО ГОСУДАРСТВА МУСУЛЬМАН: ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ

История исламской цивилизации является одной из важнейших составных частей мировой истории. Уже через несколько лет после первой проповеди пророка Мухаммада, в Аравии появилась новая политическая сила, быстро завоевавшая симпатии своих современников. При этом основным инструментом распространения религии выступала политическая и религиозно-просветительская деятельность. Мухаммад и его сторонники понимали, что силой оружия им не победить многочисленные арабские племена и не сохранить свое государство, которое было создано после переезда пророка и его мекканских последователей в Медину в сентябре 622 г.

Раскрывая сущность исламской дипломатии в целом, следует отметить, что, во-первых, она базируется на постулатах ислама как религии; во-вторых, ислам – это система норм, регулирующих образ жизни мусульманина во всех ее аспектах, в том числе и меж-

дународных. При этом, если в религии разрешено только то, что предписано, то в дипломатии, разрешено все то, что прямо не запрещено. Это и определило становление и развитие дипломатии первого государства мусульман.

Рассматривая непосредственно дипломатические отношения, следует отметить, что в Коране вполне определенно говорится о делении мира, его национальной мозаичности: «О люди! Воистину, Мы создали вас мужчинами и женщинами и сотворили вас народами и племенами, чтобы вы уважали друг друга, и самый почитаемый перед Богом среди вас - наиболее богобоязненный. Воистину, Аллах - Знающий, Ведающий» (сура «Комнаты», аят 13) [2, 530].

Пророк Мухаммад собственной дипломатической ad hoc практикой заложил основы исламской дипломатии. Так, Абу Рафия сказал: «Курайшиты отправили меня к посланнику Аллаха, да благословит его Аллах и да приветствует. Когда же я увидел его, в моем сердце зародилась любовь к исламу. Я сказал: «О, посланник Аллаха, поистине, я клянусь Аллахом, не вернусь к ним (курайшитам) никогда. На что Мухаммад ответил: «Поистине, я не нарушаю договор и не удерживаю посланцев. Возвращайся. Если в твоей душе действительно есть то, что ты почувствовал сейчас, то возвратись». Абу Рафия сказал: «И я ушел, после чего вернулся к посланнику Аллаха и принял ислам» [3, 105].

Мухаммад исходил из того, что ислам – послание, адресованное всему человечеству, и мусульмане обязаны донести призыв до всех людей. Так, отправляя Али с миссией к немусульманам, Мухаммад сказал: «Клянусь Аллахом, если Аллах выведет посредством тебя на прямой путь хотя бы одного человека, то это будет лучше, нежели то, над чем встает и садится солнце» [3, 111]. В Коране также имеются положения о миссионерской составляющей дипломатии ислама: «Направили Мы тебя ко всем людям без исключения добрым вестником и увещевателем, но большинство людей не может постичь этого» (сура «Саба», аят 28) [2, 444].

Решив ряд политических и социально-экономических вопросов в самой мусульманской общине – умме, и заключив перемирие с курайшитами в аль-Худайбийе, Мухаммад счел возможным начать распространение исламского призыва на соседние страны. Для этого он направил послов, из числа своих сподвижников, с

письмами ко многим правителям того времени. Такие послания были направлены негусу Эфиопии, мукаукису Египта, царю Ирана, императору Византии, правителям Бахрейна и Омана, наместнику Дамаска. Мухаммад специально завел себе серебряный перстень с надписью «Мухаммад посланник Аллаха», которым запечатывал письма. Часть из них приняла ислам, некоторые отказались от этого, но в целом была решена большая задача – исламское государство вышло на внешнеполитическую арену [1, 442].

Миссия посла была почетна и ответственна, выбор того или иного человека был обусловлен целью посольства, которое имело определенные сроки своей деятельности и выполняло следующие функции: призыв к Исламу; представительство исламского государства; передача писем и посланий; проведение переговоров относительно заключения договора амана, перемирия и иных соглашений, а также относительно сроков их действий; освобождение военнопленных; сбор и предоставление информации.

Согласно исламскому законодательству, послы и посольства имеют право на привилегии, предусматривающие неприкосновенность членов их семей и имущества. При этом приводится встреча пророка с послем Мусейимой, который затронул вопрос, не относящийся к сфере его компетенции. Мухаммад ответил ему: «Не будь ты посланцем, я убил бы тебя». Исходя из этого, мусульманские юристы говорят о таком объеме привилегий и иммунитетов, которые отвечают требованиям миссии посла.

Ислам признает такие институты дипломатических привилегий и иммунитетов: привилегии безопасности послов и членов их семей; привилегии неприкосновенности имущества послов; привилегии, освобождающие послов от уплаты налогов; привилегии, связанные с личными правами послов; пролонгация посольских привилегий и иммунитетов; окончание действия привилегий; правила обращения с послем по окончании срока его миссии.

Современные мусульманские государства заимствовала определенные принципы из западной модели дипломатии, тем не менее, многие теоретические положения, заложенные Мухаммадом, остаются актуальными и надежно интегрированы в их сферу внешней политики и дипломатии. Это объясняется тем, что с самого начала исламская дипломатия решала как религиозные, так и

светские задачи. В тоже время, не представляется возможным говорить о специфической исламской модели дипломатии. В мусульманском мире сильны групповые, зачастую полярные и деструктивные интересы, которые не считают должным следовать примеру дипломатии пророка. Свидетельство тому трагические события этого года, которые имели место в Ливии. Даже беглый анализ дипломатической практики пророка Мухаммада позволяет сделать вывод о недопустимости насилия по отношению к послу иностранного государства.

Использованные источники и литература:

1. Аль-Мубаракфури, Сафи ар-Рахман. Жизнь пророка, да благословит его Аллах и приветствует / Пер. с арабского А. Нирша. – М.: Умма, 2008. – 656 с. 2. Коран / Перев. с араб. М.-Н. О.Османова; Комментар. М.-Н.О.Османова и В.Д. Ушакова / Отв.ред. В.Д.Ушаков; Редкол.: Б.Б. Булатов, М.А.Велитов, Р.И., Гайнутдинов и др. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Ладомир, 1999. – С. 530. 3. فيريمض عمج لبا نامثع. عيلودلا تاقالعلا. قدحتمل(ةيبرعلا تارامالا، ققراشللا عمج مالسالاي ف ص 111 – 2007 (Усман ибн-Джума Дамирий. Международные отношения в исламе. Университет Шарджа, ОАЭ, 2007. – 221 с.)

Фрольцов В.В.

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин
Білоруського державного університету
(м. Мінськ, Республіка Білорусь)*

ПОСТРАДЯНСЬКІ ДЕРЖАВИ У ПРОГРАМНИХ ДОКУМЕНТАХ УРЯДУ Г. ШРЬОДЕРА (1998-2005 рр.)

Фрольцов В.В.

ПОСТСОВЕТСКИЕ ГОСУДАРСТВА В ПРОГРАММНЫХ ДОКУМЕНТАХ ПРАВИТЕЛЬСТВА Г. ШРЁДЕРА (1998-2005 гг.)

Характерной особенностью наиболее важных документов программного характера, которые появились после смены правительства ФРГ в конце октября 1998 г. и затрагивали ключевые направ-

ления ее внешней политики, в том числе применительно к постсоветскому пространству, стало еще большее по сравнению с первой половиной 1990-х годов внимание к развитию отношений с Россией. Стратегическое сотрудничество с этой страной с приходом к власти в ФРГ правительства Г. Шрёдера окончательно превратилось в доминирующий вектор внешнеполитического курса Германии в постсоветском регионе, оттеснив взаимодействие со всеми остальными его странами на второй план. Исключение составляла лишь Украина, игнорировать которую в силу политического и экономического потенциала этого государства руководство ФРГ не могло.

Так, в коалиционном соглашении между СДПГ и «Союзом-90 – Зелёных» под названием «Прорыв и обновление – путь Германии в XXI в.», которое было обнародовано 20 октября 1998 г., речь шла о необходимости развивать и укреплять партнерство с Российской Федерацией. В этой связи упоминался Совет Россия – НАТО. Говорилось и о важности расширения сотрудничества с Украиной и другими государствами – участниками программы «Партнерство ради мира». При этом декларировалось, что «двери» НАТО оставались открытыми для «новых демократий». В разделе, посвященном отношениям Германии с соседями и ее исторической ответственности, наряду с Францией, Польшей, Чехией и Израилем упоминались также Россия и Украина. С ними новое правительство ФРГ обещало развивать хорошие отношения на широкой основе с целью обеспечить стабильность в этом регионе путем поддержки демократических, правовых, социальных и экономических реформ [1, 38, 40-41].

Во втором коалиционном соглашении, которое было подписано СДПГ и «Союзом-90 – Зелёными» 16 октября 2002 г., правительство Г. Шрёдера декларировало намерение использовать расширение ЕС и НАТО для интенсификации сотрудничества с соседями на Востоке. Отмечалось, что ФРГ в рамках этих структур и «большой восьмерки» стремилась к развитию прочного и долгосрочного партнерства с Россией в области безопасности, а также к поддержанию сотрудничества с этим государством в политической, экономической и общественной сферах с целью содействия проводимым там демократическим, правовым и социальным реформам.

Обещались также развитие отношений с независимой Украиной на основе общих ценностей и поддержка ее политики реформ, формирования гражданского общества и укрепления демократии [2, 73-74].

В конце мая 2003 г. были обнародованы новые «Директивы оборонной политики». В отличие от аналогичного документа министерства обороны ФРГ 1992 г. в них уже не упоминалось постсоветское пространство как потенциально угрожавший безопасности Германии из-за своей нестабильности регион. В новых директивах говорилось (трижды) лишь о Российской Федерации. Отмечалось, что партнерские отношения с ней открывали принципиально новые возможности для совместного обеспечения безопасности стран Европы. Сотрудничество представлялось необходимым для коллективных действий по предотвращению различных угроз и разрешению международных конфликтов. Подчеркивалось, что такая возможность у ФРГ появилась благодаря новой внешнеполитической ориентации России. В связи с этим было упомянуто ее включение в «большую восьмерку» в качестве полноправного члена на саммите в Кананаскисе в июне 2002 г., активизация диалога в рамках Совета Россия – НАТО и совместные мероприятия в борьбе с международным терроризмом, которые создавали основу для более тесного долгосрочного сотрудничества в сфере безопасности. Характерно, что прибалтийские государства не назывались в документе даже в связи с предстоящим расширением ЕС и НАТО [3, 8, 21].

В итоговом отчете МИД ФРГ за 2003 г. двухсторонним отношениям с Российской Федерацией был посвящен отдельный параграф. Такой же подход присутствовал в рассмотрении сотрудничества со странами Центральной Азии и Закавказья, что объяснялось авторами отчета и повышенным вниманием Германии к Казахстану и республикам Средней Азии после событий 11 сентября 2001 г., и «чувствительным» положением государств Закавказья между Россией, Турцией и Ираном. Говорилось и об их большом политическом и экономическом значении благодаря соседству с богатыми нефтяными и газовыми месторождениями бассейна Каспийского моря. Отношения с Украиной, Беларусью и Молдовой, в свою очередь, рассматривались в рамках взаимодей-

ствия расширявшегося ЕС с будущими восточными соседями. А страны Прибалтики были упомянуты лишь в связи с очередными четырехсторонними консультациями министров иностранных дел Германии и этих государств, которые состоялись в Вильнюсе 6 мая 2003 г. [4, 83-84, 105, 108-112]. Авторы же итогового отчета МИД ФРГ за 2004 г. предпочли вообще не останавливаться на рассмотрении отношений с постсоветскими странами. Даже взаимодействию с Россией был посвящен только небольшой параграф о германо-российских культурных встречах, которые проходили в этом году [5, 187-189].

Такой подход был во многом обусловлен и целым рядом серьезных проблем, с которыми, по оценке германского руководства, сталкивались все три страны между ЕС и Россией, то есть Украина, Беларусь и Молдова, о чем, к примеру, упомянул в мемуарах, изданных в 2005 г., глава МИД ФРГ Й. Фишер [6, 185]. С учетом этого тесное сотрудничество с Российской Федерацией представлялось правительству Германии в начале 2000-х годов наиболее эффективным способом обезопасить восточные границы ЕС и НАТО от потенциальных рисков и угроз, которые могли исходить с территории бывшего СССР. Активизация внешней политики самой России в этот период также не осталась незамеченной правительством Г. Шрёдера, которое еще более усилило внешнеполитический «крен» в сторону интенсивного взаимодействия с этим государством, доставшийся ему в наследство от прежней правящей коалиции ФРГ во главе с Г. Колем.

В заключение следует отметить, что упоминание постсоветских стран в программных документах правительства Г. Шрёдера, безусловно, не может являться единственным критерием определения их значимости для политики Германии. Вместе с тем, рассмотрение их содержания представляется весьма необходимым для более полного и всестороннего изучения постсоветского направления внешнеполитического курса ФРГ в конце 1990-х – начале 2000-х годов.

Использованные источники и литература:

1. Aufbruch und Erneuerung – Deutschlands Weg ins 21. Jahrhundert. Koalitionsvereinbarung zwischen der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands

und Buendnis 90/Die Gruenen. Bonn, 20. Oktober 1998. – Bonn, 1998. – 42 S. **2.** Koalitionsvertrag 2002 – 2006: Erneuerung – Gerechtigkeit – Nachhaltigkeit. Fuer ein wirtschaftlich starkes, soziales und oekologisches Deutschland. Fuer eine lebendige Demokratie. Berlin, den 16. Oktober 2002. – Berlin, 2002. – 88 S. **3.** Verteidigungspolitischen Richtlinien fuer den Geschaeftsbereich des Bundesministers der Verteidigung / Bundesministerium der Verteidigung; Berlin, 21. Mai 2003. – Berlin: Bundesministerium der Verteidigung, 2003. – 32 S. **4.** Deutsche Aussenpolitik 2003/2004 – Berlin: Auswaertiges Amt, 2004. – 291 S. **5.** Deutsche Aussenpolitik 2004/2005. – Berlin: Auswaertiges Amt, 2005. – 227 S. **6.** Fischer, J. Die Rueckkehr der Geschichte. Die Welt nach dem 11. September und die Erneuerung des Westens / J. Fischer. – Koeln: Verlag Kiepenheuer& Witsch, 2005. – 304 S.

Ціватий В.Г.

*кандидат історичних наук, доцент,
Заслужений працівник освіти України,
Перший проректор Дипломатичної академії України
при МЗС України
(м. Київ, Україна)*

ДИПЛОМАТІЯ І ДИПЛОМАТИЧНІ СЛУЖБИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ РАНЬОГО НОВОГО ЧАСУ (XVI-XVIII СТ.): ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

На рубежі Середньовіччя та раннього Нового часу, поряд з виникненням і еволюцією європейської системи держав, відбувається об'єктивно обумовлений процес інституціонального оформлення зовнішньої політики та дипломатичних служб держав Європи. Для вивчення цих історичних процесів, явищ і подій автор пропонує до раніше існуючих досліджень підійти з нових методологічних засад, а саме – використати теорію інституцій та інституціональних змін у політичних, правових, суспільних системах і дипломатичних системах. Такий методологічний підхід дає можливість показати, як інституції розвиваються у відповідь на конкретні виклики, стимули, стратегії та варіанти вибору і, відповідно, як вони впливають на функціонування систем міжнародних від-

носин упродовж тривалого історичного періоду.

Поняття «інституціоналізація» активно використовують політологи, правознавці, філософи, соціологи, економісти для виявлення суперечливих проблем суспільного розвитку з найдавніших часів до сьогодення. Історики, враховуючи його специфіку та концептуально-теоретичну складність, не поспішають залучати до методологічного арсеналу історичного пізнання. Історичний аспект дослідження інституціоналізації зовнішньої політики передбачає виявлення способів досягнення тих чи інших суспільних результатів, відтворює процес самої трансформації, а не зосереджує увагу дослідника лише на простій фактологічній констатації. Така постановка проблеми має показати, яким чином відбувалося виникнення, формування інституціональних основ і розвиток дипломатичних та консульських служб європейських держав.

Виходячи з постановки проблеми – маємо вивчати не лише схему хронологічних подій зовнішньополітичної діяльності держав, спираючись на джерельну базу, а показати перетворення зовнішньої політики як політичного явища на організовану системостановчу інституцію, проаналізувати внутрішні та зовнішні функції держави, виявити критерії ефективності зовнішньої політики з погляду формування європейської системи держав чи визначення пріоритетів зовнішньої політики держав Європи.

Постановка проблеми інституціоналізації зовнішньої політики є новою для історичного дослідження, відтак вимагає застосування системного аналізу та відповідної термінології, яка необхідна для виконання наукових завдань. Інституціоналізація зовнішньої політики – це термін, який автор пропонує використовувати як похідну форму від слова «інститут» (від лат. – настанова) для позначення певних інститутотвірних процесів, органів чи установ, безпосередньо пов'язаних з поняттям «зовнішня політика і дипломатія», зокрема процес утворення, оформлення і перетворення зовнішньополітичних функцій держави і зовнішніх зносин держави із звичайних, певною мірою спорадичних, на повноцінний державно-правовий інститут міждержавних відносин на конституційно-політичному рівні або в конкретному регіоні у будь-якому часово-просторовому вимірі. Інституціоналізація – це перетворення будь-якого політичного явища (зокрема зовнішньої політики) на організовану

системоустановчу інституцію. Вона є формалізованим, упорядкованим процесом з певною структурою відносин, ієрархією чи підпорядкованістю різних рівней влади і іншими ознаками організації (правила поведінки, звичаї, закони, норми, дипломатичні методи, церемоніал, дипломатичний протокол, тощо).

З кінця XV століття Європа вступає у новий період міжнародних відносин. Політична ситуація в Західній Європі наприкінці XV століття, після подій Столітньої війни (1337-1453 рр.), суттєво змінилася завдяки тому, що значно зміцнилися монархії, й у більшості держав, зокрема – Франції, Іспанії та Англії, завершувався процес внутрішньої консолідації. Саме в цих державах було закладено основи сучасних національних держав, у той час як розробленість Німеччини й Італії залишалась непереборною. Ці тенденції знайшли свої чітке відображення в подіях Італійських воєн (1494-1559 рр.).

Поряд із змінами в політичній, соціально-економічній, культурній сферах, формуються підвалини основ державної дипломатичної служби й відбувається інституціоналізація зовнішньої політики європейських держав. Дипломатична практика і дипломатичні служби європейських держав інституціоналізувалися у відповідь на зміцнення державної влади. У минулому монархи задовольнялися тим, що відкликали своїх послів, тільки-но їхня місія закінчувалась. У XV столітті Венеція була єдиною державою, що підтримувала мережу постійних посольств за кордоном; згодом її приклад наслідували – папа, заснувавши папські нунціатури, і решта італійських міст. Суверенні володарі десь із 1500 року потроху стали усвідомлювати, що однією із ознак їх статусу й незалежності є можливість призначення постійних закордонних посольств. До того ж вони стали цінувати вплив до їх держав, і перш за все до королівських дворів – політичної інтелігенції.

Першим серед них був Фердинанд Арагонський, що мав своє посольство при дворі св. Якова з 1487 р.; спершу його очолював доктор Родріго Гондесальві де Пуебло, а згодом жінка – Катерина Арагонська, принцеса Велська і донька короля. Французькому королю Францискові I звичайно приписують заснування першої організованої королівської дипломатичної служби, з 1526 р. він мав послів навіть у османській Порті. Невдовзі *corps diplomatique*, дипломатичний корпус, з'явився при кожному великому дворі та в

кожній столиці. Ця нова дипломатична практика виникла, обособлювалася та оформлювалася на тлі світового багатотомового дипломатичного досвіду, що стало передаватися від формації до формації, від держави до держави. Саме дипломатія раннього Нового часу цілком відповідала об'єктивним потребам історичного процесу, а Італія по праву вважається країною-фундатором постійної дипломатії.

Постійна дипломатична служба набувала швидкого поширення та вжитку в практиці міждержавних відносин. Так, із 1510-х рр. – у Папській державі, із 1520-х – в Англії, в Імперії – за доби Карла V. До середини XVI століття це вже стало європейською традицією.

Отже, першу чверть XVI століття слід визнати офіційним початком процесу інституціоналізації зовнішньої політики, ери постійних посольств, постійної дипломатії та інституціоналізації дипломатичних служб провідних держав Європи. А вже згодом продовжився наступний етап – етап розвитку й удосконалення дипломатичної практики і моделей дипломатії – досвідом багатьох держав і народів, і, безперечно, що в центрі цієї практики споконвічно стояли питання війни й миру. Першими війнами доби раннього Нового часу стали Італійські війни (1494-1559 рр.). Саме на рубежі XV-XVI століть відбувається генезис інституціональних процесів нової зовнішньої політики, які, у подальшому, знайдуть своє виявлення в інституціоналізації дипломатичних служб держав Європи протягом доби раннього Нового і Нового часу.

Використані джерела та література:

1. Властные институты и должности в Европе в Средние века и раннее Новое время: Монография / Отв. ред. Т.П. Гусарова. – М., 2011.
2. Двор монарха в средневековой Европе: явления, модель, среда / Под ред. Н.А. Хачатурян. – М.-СПб., 2001. – Вып.1.
3. Ивонин Ю.Е. У истоков европейской дипломатии нового времени. – Минск, 1984.
4. Королевский двор в политической культуре средневековой Европы: Теория. Символика. Церемониал / Отв. ред. Н.А. Хачатурян. – М., 2004.
5. Циватий В.Г. Європейська зовнішня політика доби раннього Нового і Нового часу: проблеми інституціоналізації (теоретико-методологічний аспект) // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – К., 2000. – Вип. 4. – С. 268-274.
6. Dumont J. Corps universelle diplomatique du droit des gens. – Amsterdam, 1726. – Т. 3. – Pt. 2.
7. Flassan G. Histoire générale et raisonnée de

la diplomatie française, ou de la politique de la France, depuis la fondation de la Monarchie, jusqu'à à la fin du règne de Louis XVI. – Paris, 1811. – T.1. – P. 458. 8. Livet G. L' équilibre européen de la fin du XVe à la fin du XVIIIe siècle. – P., 1976.

Шаповалова О.І.

*кандидат політичних наук, викладач кафедри
зовнішньої політики та дипломатії
Дипломатичної академії України при МЗС України
(м. Київ, Україна)*

ПОЛІТИЧНА АВТОНОМНІСТЬ ДЕРЖАВ У ПОСТЫПОЛЯРНІЙ СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН: КОНСТРУКТИВІСТСЬКЕ БАЧЕННЯ

Автономність у сенсі здатності до самостійних дій незалежно від волі інших суб'єктів є первинною ознакою будь-якого політичного актора. Як найвища форма політичної організації спільнот, держава формально наділена повною автономністю в силу наявності в неї суверенітету, але в реальності автономність держав як у внутрішній, так і у зовнішній політиці не є абсолютною величиною. Її зміст та обсяг варіюються в залежності від низки факторів системного та внутрішнього характеру.

Визначення того, наскільки автономними є держави у міжнародній системі, належить до центральних питань теорії міжнародних відносин. В її рамках автономність розуміється як здатність держави проводити свою політику у міжнародному середовищі незалежно від структурних факторів, політики інших держав та діяльності недержавних акторів. У такій інтерпретації автономність поряд із силою постає в якості ключового критерію диференціації держави у міжнародній системі. Однак, якщо сила піддавалась ретельному аналізу в межах усіх теоретичних парадигм, автономність до сьогодні не зазнала повноцінної концептуалізації.

Це пояснюється насамперед особливостями розвитку міжна-

родно-політичної науки, вихідним пунктом якої стало уявлення про те, що необмежена свобода дій егоїстично налаштованих держав в умовах анархії є головною причиною конфліктності міжнародних відносин, і що зміцнення стабільності та кооперативності міжнародної системи вимагає обмеження автономності держав. До того ж, перенесення фокусу наукової уваги на структурний рівень системи також стало на заваді теоретичному обґрунтуванню автономності, адже її визнання автоматично означає нерівномірність і неоднаковість дії структурних факторів і релятивізує їхнє значення, що є небажаним для представників структуралістських течій.

Відтак, обмеження автономності держав досліджувались теорією міжнародних відносин набагато детальніше, ніж її джерела та прояви. Прихильники підходів у руслі реалізму та неореалізму зосереджуються здебільшого на обмеженнях, які походять від дефіциту силового потенціалу, невизначеності намірів і очікувань інших держав та від структурних параметрів системи. Тобто для реалістів значення мають лише ті матеріальні, реляційні та структурні обмеження автономності, яким держави підлягають *вимушено*, через те, що не в змозі контролювати певний сегмент міжнародних реалій. Натомість адепти лібералізму виводять на перший план обмеження, які *добровільно* приймають держави задля зниження анархічності, невизначеності та конфліктності міжнародного середовища. Тому для лібералізму ключового значення набувають спільно узгоджені правила, норми, режими та міжнародні інститути. Водночас, з точки зору реалізму, добровільні обмеження не можна вважати обмеженнями у повному сенсі, оскільки держави завжди мають вибір, слідувати ним чи ні.

Втім, подібні дискусії щодо обмежень автономності держав мало що дають для розуміння природи автономності як такої. Політична автономність конкретної держави не дорівнює усьому вільному простору, яке залишають їй структурні чи міждержавні обмеження. Навпаки, вона проявляється у спроможності послаблювати чи долати тиск структурних обмежень, а тому є продуктом специфічної взаємодії між державою та структурою у певному системному контексті. До того ж, автономність не можна вважати об'єктивною та обов'язковою мотиваційною якістю будь-якої дер-

жави. За однакових системних умов одні держави прагнуть збільшити свою автономність, тоді як інші задовольняються існуючим становищем. Автономність також не є цілісним, неадитивним феноменом, вона може набувати різного ступеню у різних просторових рівнях чи функціональних вимірах системи. Держава може мати значний обсяг автономності на регіональному рівні і суттєво менший на глобальному.

Звідси можна зробити висновок, що прагнення до автономності у міжнародній системі є опційною змінною мотиваційною детермінантою держав, яка виникає у процесі формування зовнішньої політики і спонукає до здійснення структуруючих імпульсів з метою послаблення чи подолання діючих структурних обмежень. З огляду на те, що автономність має суб'єктивну ідейну природу та реалізується шляхом конструювання чи адаптації параметрів міжнародного середовища, найбільш оптимальним підходом для її наукового аналізу видається державоцентричний конструктивізм на основі теорії структуризації.

Згідно з положеннями конструктивізму, автономність держави у міжнародній системі може визначатися: внутрішньою організацією, політичною ідентичністю, роллю в існуючій системній структурі, силовими характеристиками, реляційними ефектами та, зрештою, автономністю недержавних акторів по відношенню до держав. Для того, щоб узагальнити ступінь політичної автономності держав в рамках конкретної міжнародної системи, слід спочатку проаналізувати характер системної структури, її рівнів та обмежень, які вона накладає на держави, потім з'ясувати можливості та шляхи підвищення автономності держав і визначити, наскільки держави в залежності від їхнього положення у системі схильні користуватися даними можливостями.

Ключовими структурними особливостями постбіполярної системи є, по-перше, наявність поряд з дистрибутивним окремого і доволі сталого нормативно-інституційного виміру системної структури, по-друге, розширення транснаціонального простору, і по-третє, множинність реляційних вузлів без основного направляючого вектору. Ці особливості зумовлюють протилежні тенденції щодо політичної автономності держав. З одного боку, асиметрична конфігурація дистрибутивного виміру структури створює передумови для

посилення автономності західної спільноти, але з іншого, реалізація нею автономних стратегій сприяє розбалансуванню нормативного виміру, який визначає статусні характеристики Заходу не в меншій мірі, ніж силовий потенціал. При цьому утримання внутрішньої керованості в умовах транснаціоналізації вимагає становлення колективних механізмів регулювання суспільних процесів, а з ним і обмеження автономності держав.

Шимкевич К. О.

*асистент кафедри всесвітньої історії
та міжнародних відносин історичного факультету
Запорізького національного університету
аспірантка ЗНУ
(м. Запоріжжя, Україна)*

ДЕРЖАВОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ В БОСНІЇ ТА ГЕРЦЕГОВИНІ: РЕАЛІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ

Проблема державної цілісності Боснії та Герцеговини є однією із найбільш гострих у регіоні Західних Балкан, яку міжнародна спільнота не здатна подолати. Розпад боснійської федерації є потенційно небезпечним для колишніх югославських республік, загрожуючи їм новим переділом кордонів та етнорелігійною дестабілізацією.

Державотворчі процеси Боснії та Герцеговини були започатковані ще наприкінці ХІІ ст., впродовж свого історичного розвитку, носили складний та суперечливий характер. В першу чергу, це проявилось у формуванні боснійсько-герцеговинського етносу, яке проходило відокремлено від інших південнослов'янських народів. Це було пов'язано із масовим прийняттям населенням середньовічної Боснії та Герцеговини мусульманства після входження до Османської імперії. По-друге, становлення державності відбувалося у контексті розвитку інших країн – Сербії, Османської та Австро-Угорської імперій, Югославії. По-третє, підґрунтям утворення держав на території Боснії та Герцеговини був і залишається етнічний принцип. По-четверте, проголошення незалежності від югославської федерації супроводжувалось гострим міжетнічним конфліктом та його інтернаціоналізацією, що є специфічною

рисою сучасного державотворення у регіоні Західних Балкан.

Проголошення Боснією та Герцеговиною незалежності у 1992 р. викликало спалах міжетнічної боротьби, яка супроводжувалась появою на території боснійської держави самопроголошених Республіки Сербської та Хорватської Республіки Герцег-Босни. Всі три державні об'єднання мали власні органи влади, збройні сили, чітко визначені кордони. Утворення Республіки Сербської та Герцег-Босни не було визнано міжнародною спільнотою, але їх право на існування підтримували керівники Сербії та Хорватії. Їх позиція була продиктована необхідністю дотримуватись принципу рівноправного проживання націй у межах Боснії та Герцеговини.

Подібні сепаратистські тенденції значно поглиблювали міжетнічну ворожнечу і заважали політичному врегулюванню конфлікту. Тому за посередництва колишнього посла США у Югославії У. Ціммермана у 1994 р. між президентом Хорватії Ф. Туджманом та президентом Республіки БіГ А. Ізетбеговичем у м. Вашингтон була підписана угода про утворення Мусульmano-Хорватської Федерації, яка увійшла до Боснії та Герцеговини. Це стало початком сучасної державної структури країни, яка остаточно була закріплена Дейтонськими мирними угодами 1995 р. За їх умовами Боснія та Герцеговина стала федерацією у складі двох ентитетів – Республіки Сербської та Мусульmano-Хорватської Федерації. Крім того, над новоутвореною державою був встановлений міжнародний протекторат через створення Управління Високого представника ЄС-ООН.

Під егідою міжнародних організацій відбувалась комплексна постконфліктна відбудова БіГ. Не дивлячись на певні позитивні зрушення у внутрішньому житті ентитетів та боснійської федерації (демлітаризація, відновлення медичної системи), дейтонська модель держави виявилася нежиттєздатною. Це проявилось у тому, що вибори у Боснії та Герцеговині з 1996 р. до Президіуму і місцевих органів влади проводились виключно під наглядом Управління Високого представника ЄС-ООН; у нездатності налагодити ефективний діалог між лідерами общин; подолати міжетнічну та міжрелігійну неприязнь. Результатом цього стала політична криза, яка на початку 2000-х рр. набула перманентного характеру та па-

ралізувала всі сфери внутрішнього життя боснійської федерації. Стагнація політичної кризи у Федерації Боснії та Герцеговини призвела до відтоку інвестицій з боку країн ЄС та відокремленого розвитку всіх частин держави.

Міжнародна спільнота впродовж 2000-х рр. намагалась подолати кризові явища в Боснії та Герцеговині шляхом ведення політичного діалогу між лідерами обшин та партій, через посилення військової і дипломатичної присутності, розроблення спеціальної "дорожньої карти". Вона передбачала проведення конституційної реформи та укріплення федеративної структури республіки. Виконання даних умов мало гарантувати федерації отримання статусу кандидата-члена до ЄС, що є одним із пріоритетних напрямків зовнішньої політики боснійської держави та її ентитетів.

Але "дорожня карта" та євроінтеграційні прагнення не змогли зупинити процес децентралізації країни, що стало свідченням нездатності ЄС та ООН зберегти цілісність федерації, штучність якої вже неможливо приховати. Неврахування інтересів сербів і хорватів, нерозуміння специфіки міжетнічних відносин та широкий міжнародний протекторат визначили нежиттєздатність Боснії та Герцеговини як федерації. Тому досить вірогідним є перехід країни від федеративного устрою до унітарного через відокремлення Республіки Сербської та розпад Хорвато-Мусульманської федерації. Цікаво, що навіть за явних ознак недовіри до федерації, ЄС та ООН продовжують проводити політику збереження цілісності БіГ, яка вже досить давно є "неможливою державою".

Використані джерела та література:

1. Боснія і Герцеговина обирає між євроінтеграцією і розвалом країни [Електронний ресурс]. – 18.01.2012. – Режим доступу: <http://vkaspruk.wordpress.com>.
2. Начался ли бракоразводный процесс в Боснии и Герцеговине? [Електронний ресурс]. – 22.04.2011. – Режим доступу: <http://balkanes.ru/2011/04/22/bosnia-i-gercegovina-horvaty-avtonomia/>.
3. General Framework Agreement for peace in Bosnia and Herzegovina [Електронний ресурс]. – A/50/790. S/1995/999. English. – 149 p. – Режим доступу: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/IN95/380/71/IMG/N9538071.pdf?OpenElement>.
4. Kecmanovic N. The Uncertain Future of Bosnia [Електронний ресурс] / Nenad Kecmanovic // The Lord Byron Foundation for Balkan Studies. – 22.05.2012. – Режим доступу: <http://www>.

balkanstudies.org/articles/uncertain-future-bosnia. 5. Holbrooke R. To end a war / Richard Holbrooke. – New York : The modern library, 1999. – 410 p.
6. Washington Agreement [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.usip.org/files/file/resources/collections/peace_agreements/washington_agree_03011994.pdf.

Щаковськи Л. В.

*кандидат історичних наук, доцент кафедри
дипломатичної та консульської служби
Дипломатичної академії України при МЗС України
(м. Київ, Україна)*

ПЕРЕДУМОВИ ЗАРОДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ВИЗНАННЯ ДЕРЖАВ В ЕПОХУ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ

Інститут визнання незалежності держави існує вже давно в міжнародному праві. Зміни, що відбуваються в світі в останнє десятиліття ХХ століття та на початку ХХІ століття: розпад СРСР, Югославії, Чехословаччини, прагнення до самостійності окремих частин вже давно існуючих суб'єктів (Шотландія у Великій Британії, Каталонія в Іспанії, Тибет в Китаї) актуалізували інтерес до інституту визнання незалежності в міжнародному праві.

Неможливо точно назвати час виникнення інституту визнання незалежності. Але зародкові форми даного інституту з'явилися ще в стародавні часи. Так, договори старовини містили елементи визнання – в них визнавалася влада монарха. Це і зрозуміло, бо, як відзначає І. І. Лукашук, в той період суб'єктами міжнародних відносин були не держави, а їх володарі [1. 42]. Крім того, необхідно розуміти, що в той час були відсутні міжнародні відносини в сучасному розумінні. Тогочасна зовнішня політика єгипетської деспотії, царства Хетів, Ассирії, Персії, держав Стародавньої Індії та Китаю формувалася на основі завойовницьких інтересів. Однак, держави Стародавнього Сходу розвинули досить жваву дипломатичну діяльність.

В Месопотамії та Стародавньому Єгипті сфера міжнародно-

правового регулювання договорів між державними утвореннями базувалася на договорах, тимчасових союзах, шлюбах. Одним із найстарших і найвідоміших на сьогоднішній день міжнародно-правових актів вважається договір близько 3100 р. до н. е. укладений між правителями месопотамських міст Лагаш та Умма, в якому підтверджувався державний кордон і гарантія його недоторканності. Зобов'язання по виконанню договору гарантувалося клятвами зі зверненням до богів. Цінним джерелом по вивченню історії дипломатичного листування правителів Стародавнього Сходу являється Тель-Амарнська переписка [2, 9]. Так, одним з перших міжнародних договорів є договір, укладений у 1280 р. до н. е. (за деякими джерелами 1278 р. до н. е.) між єгипетським фараоном Рамзесом II і хетським царем Хаттусілісом. Договір, відображав у своєму тексті мир та злагоду двох правителів, взаємну підтримку один одного у війні проти третьої сторони, видачу рабів-утікачів. Мирний договір між Єгиптом та Хетською державою був скріплений ще й династичним шлюбом. Отже, це був союзний договір, але в ньому сторони фактично визнали одна одну як рівноправних учасників. Форма цього договору стала взірцем для наступних договорів не тільки в країнах Стародавнього Сходу, але й для Греції і Риму.

В інших договорах зазначається, що неможливо досягнути миру між державами без двостороннього визнання. Ці договори мають особливе значення для встановлення історичних передумов зародження та еволюції інституту міжнародно-правового визнання держав Стародавнього Сходу.

Практика визнання мала місце і в Стародавньому Китаї. Хоча за офіційною ідеологією Китаю того часу лише Середина імперія була суверенною і самодостатньою державою. Всі інші держави, що оточували імперію, і навіть власне китайські, не визнавалися рівними партнерами. Вважалося, що лише перші сім держав не потребують визнання. Всі інші повинні були отримати визнання з вуст імператора. Якщо визнавалася варварська держава, то вона одразу вважалася частиною імперії. Ця практика відноситься до періоду імперії Чжоу, коли в Китаї існувало сім великих державних утворень і безліч дрібних. Лише з послабленням Піднебесної імперії і під впливом даосизму виникла мож-

ливість існування політично і юридично незалежних держав [3, 36]. У практиці стародавнього Китаю також застосовувалося визнання незалежності у разі державного перевороту або зміни династії [4, 45]. Достатньо розвинутою була і договірна практика китайських держав. Укладалися різноманітні договори, але найпоширенішими серед них були мирні договори і угоди про утворення воєнних союзів.

Специфіка розвитку індійської міжнародної традиції обумовлюється специфікою кастового ладу у цій державі. Так, наприклад, Закони Ману забороняли під страхом жорстокого покарання спілкування з іноземцем, оскільки міжнародні відносини відкривали можливість ознайомлення з традиціями та порядками в інших державах. А це, в свою чергу, підривало авторитет найвищої касты в Індії. Але Закони містили ряд положень щодо гостинності по відношенню до іноземця. Деякі історики називають цей акт одним з видів «мовчазного визнання» держави. Для Стародавньої Індії характерним був високий рівень посольського права. Так, навіть у разі війни посол являвся особою недоторканою.

Необхідно зазначити, що на території Стародавнього Сходу не існувало визначення принципу рівності суб'єктів міжнародного права.

В Стародавній Греції уявлення про розвиток міжнародних відносин з іншими країнами базувався на зовсім інших уявленнях. Основою формування грецького міжнародного права було вчення про поліс як повноцінної, автономної політичної одиниці, членом якого міг бути лише вільно народжений грецький громадянин. Філософія Стародавньої Греції, під впливом якої формувалася і політична думка, розглядала індивідуума тільки як громадянина, члена державної організації, а не як людину, яка володіє особистими правами [5, 33]. Отже, такі сприятливі фактори породили у стародавніх греків ідеї нерівності народів, відчуття обожнення самих себе і презирливе ставлення до іноземців, які не мали ніяких прав в країні, вважалися людьми другого ґатунку і нерідко сприймалися як вороги. Греки не знали інституту постійного дипломатичного представництва. Посольства носили тимчасовий характер і переслідували конкретні цілі [6, 4-8]. Отже, міжнародному праву Стародавньої Греції був притаман-

ний один з елементів визнання – ad hoc, тобто визнання на певний випадок.

Стародавні римляни довели до досконалості різноманітні міжнародно-правові інститути. В період Республіки остаточно оформилося посольське право. Римляни визнавали та підтримували принципи дипломатичної недоторканності. Згодом до посольського права додається і право іноземців, складається спеціальний інститут переґринів, який встановлював принципи і норми щодо становища іноземців. У римлян була розвинута мирна договірна практика. Так, мирні договори були двох видів. Одні з них стосувалися залежних від Риму держав і вважалося, що вони не обмежують їхнього суверенітету, інші договори укладалися з непокірними народами і вважалися такими, які, ніби, захищають «інтереси римського народу». Серед мирних договорів прослідковується наявність елементу визнання на певний випадок - ad hoc. Вважається, що це є результат успадкування грецької правової традиції.

Отже, елементи визнання незалежності зустрічаються в окремих стародавніх державах, але все ж необхідно зауважити, що в рабовласницьку епоху воно не отримало широкого застосування. Можна говорити лише про його зародкові форми. Але такий його елемент як мовчазне визнання (визнання для конкретних цілей) досить активно застосовувалося в основному у формі договорів.

Використані джерела та література:

1. Лукашук И.И. Международное право. Общая часть / Изд. 3-е, перераб. и доп. – М.: Вольфрес Клувер, 2005. – 415 с.
2. Всеобщая история дипломатии. – М.: Эксмо, 2009. – 679с.
3. Скарпарі М. Древний Китай. – М.: АСТ Астрель, 2003. – 292 с.
4. Фельдман Д.И. История международного права / Д.И. Фельдман, Ю.А. Баскин – М.: Международные отношения, 1990. – 205 с.
5. Міжнародне право [Ліпкан В.А., Антипенко В.Ф., Акулов С.О., Куценко Д.М.]; під заг. ред.. А.В. Ліпкана. – К.: КНТ, 2009. – 751 с.
6. Микитина С.И. Посольское право эпохи эллинизма / История государства и права. – 2005. – №5. – С.4-8

Яковенко Н.Л.

*доктор історичних наук, професор кафедри
міжнародних організацій і дипломатичної служби
Інституту міжнародних відносин Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
(м. Київ, Україна)*

ІСТОРИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ БРИТАНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ : АКСІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Дослідження процесу державотворення будь-якої держави є надто складним і багатоплановим. До того ж, утворення держави виступає неповторним процесом, індивідуальним для кожної окремо взятої країни. Водночас цей процес не може розвиватися ізольовано від інших держав з огляду на їхню історичну взаємодію, розвиток відносин, що часами спричиняє їхнє злиття та розпад, силове захоплення, «перекроювання кордонів».

Використання аксіологічного підходу до вивчення державотворчого процесу є дуже актуальним і дозволяє виокремити саме ті ціннісні чинники, що обумовили започаткування та подальший розвиток даного явища, яке також слід вважати цінністю. Держава є цінністю, оскільки утворюється людиною (визнаною цінністю), відтак цінним є все, що являє результат людської творчості. Без аксіологічного підходу до розглядання процесу державотворення, за словами С.С. Алексєєва, «неможливо виявити його ролі в загальному процесі та усвідомити чинники започаткування, розвитку та вмирання цього значного досягнення світової історії та цивілізації».

Започаткування процесу британського державотворення укорінене в глибині історії. Дивовижний шлях Британії крізь століття явив людству її надзвичайне перетворення: від розрізнених англосаксонських королівств – до наймогутнішої в світі імперії.

Створення держави. Першим правителем, який поширював свою владу на інші королівства англосаксів у Британії і носив титул «бретвальд», став король Сассекса Елла (? – 491 рр.). Король Мерсії Оффа з 774 р. першим запровадив титул "rex Anglorum", тобто "король англійців". Першим монархом Англії, як відомо, вва-

жається англо-саксонський Король Уессексу Егберт, який в 829 р. об'єднав тодішні розрізнені королівства в єдине ціле під своїм правлінням.

Першим титул короля англосаксів (rex Anglorum Saxonum, rex Angul-Saxonum) в офіційних документах став використовувати король Уессексу в 871–899/901 рр. Альфред Великий.

У 927 р. король Етельстан оволодіває Нортумбрією і вперше об'єднує всі англійські землі під владою одного правителя. Закріплюючи своє нове придбання, Етельстан 12 липня 927 р. організував у містечку Еамонт зустріч з правителями інших областей Британії, які оголосили про визнання над собою його верховної влади. З того часу вперше з'являється поняття «королівство Англія» (kinedome of Engelonde), а сам Етельстан прийняв титул «rex Anglorum».

У 1154 р. Генріх II вперше використав титул «rex Angliae» (король Англії). У 1603 р. корони Англії і Шотландії були об'єднані зі сходженням на трон Джеймса VI-го I (Якова I), який першим став носити титул "King of Great Britain" (король Великої Британії).

В історії британської монархії була лише одна «перерва»: зі спалахом громадянської війни в 1642 р. та стратою Чарльза I (Карла I) в 1649 р. в державі було встановлено республіку, що проіснувала з 1649 до 1660 рр. на чолі з Лордом-протектором Олівером Кромвелем (та впродовж короткого терміну його сином Річардом).

Історичні назви держави: Королівство Англія (927–1707); Королівство Велика Британія (1707–1801); Англійська співдружність (1649–1653, 1659–1660); Співдружність Англії, Шотландії та Ірландії (1653–1659); Сполучене Королівство Великобританії та Ірландії (1801–1927); Сполучене Королівство Великобританії та Північної Ірландії (з 1927 р., після проголошення незалежності Республіки Ірландія у 1922). З кінця 1870-х рр. офіційно вживався також термін Британська імперія.

Аксіологічними чинниками британського державотворення виступали ті чи інші фактори, які на певному етапі історичного розвитку відігравали найважливішу роль. Водночас загальною притаманною цінністю для Британії впродовж формування і розвитку

цієї держави виступає *інститут монархії* і саме *Корона* як концепція і як поєднальний чинник держави. Унікальність британського монархічного інституту полягає в його історичному зв'язку з могутністю Сполученого Королівства та самою структурою колишньої Британської імперії. В монархії бачать елемент величі, що надає законності державній владі навіть без написаної конституції.

Як зазначив У. Черчилль, «Корона стала таємничим зв'язком, я би навіть сказав, магічним зв'язком, який скріплює наші вільні, але тісно переплетені узи Співдружності націй, держав і рас».

Впродовж кількох століть в особі монарха було втілено виконавчу, законодавчу та судову владу держави. Образ сучасного монарха асоціюється з повагою до історичної спадщини.

Сучасна монархія на чолі з Її Величністю Єлизаветою II – символ величі й могутності держави, її непохитного прагнення до подальшого підкорення нових світових височин. Свого часу У. Черчилль заявив, що сходження Єлизавети II на трон було актом національного об'єднання.

Британський національний гімн «Боже, бережи Королеву» є зверненням до Бога. З часів Генріха VIII (Тюдора), а саме з 1534 р. британський монарх виступає главою англіканської церкви. В аксіологічному вимірі Англіканська церква виступає важливим чинником державотворення. Національна і незалежна від Риму, ця церква буза запроваджена «зверху» в умовах Реформації та через амбіційні й приватні наміри Генріха VIII. Папа Римський надалі втратив свою владу над Англією з запровадженням нового «Акту про верховенство» 1534 р.

Наступним аксіологічним чинником британського державотворення можна назвати *парламентаризм*, або *парламентську демократію*. У Великій Британії існує парламентська демократія, тобто діяльність уряду контролюється Парламентом, обраним народом.

Англійський Парламент – найстаріший у світі. Цілком обґрунтовано Англія вважається родоначальницею парламентаризму. Часом його започаткування традиційно вирізняють XIII століття. Однак, на думку багатьох дослідників, цю дату слід посунути на п'ять століть раніше, аж до часів ранніх англосаксонських коро-

лівств, до самих витоків британської національної історії. Парламент бере свій початок від «Унтенагемота», шляхетної ради англосаксонських королівств Англії в VI–XI століттях. Остаточне утвердження парламентаризму стало результатом «Славної революції» 1688 р., коли була запроваджена та політична система Англії, яка розвивалася далі і діє до цього дня.

Впродовж XIX–XX століть парламентська система забезпечувала політичну стабільність суспільства та ефективне керування державою. Водночас Парламент являв «поле змагань» різноманітних політичних сил.

Британії має й інші неповторні цінності, щоб запропонувати своїм закордонним партнерам з власного історичного досвіду. Англіїці відомі своїм прагматизмом, здоровим глуздом, традиційністю, педантизмом, дотриманням букви закону, суворим адмініструванням і унікальним всебічним досвідом в міжнародних справах. Одною з перших в світі Англія почала відряджати за кордон постійних дипломатичних представників, відкривши цим нову сторінку в історії дипломатії. Перший постійний англійський посол Джон Стайл був призначений Генріхом VIII в 1509 р. при іспанському королі Фердинанді. Третьою на міжнародній арені (після Нідерландів та Данії) Британія в законодавчому порядку визнала (Актом Парламенту 1709 р.) імунітети іноземних дипломатів і цим зробила суттєвий внесок у кодифікацію норм дипломатичного права.

Велика Британія була піонером в багатьох процесах світового значення, як, наприклад, індустріальна революція, утворення нових суспільних класів – пролетаріату і буржуазії, та володіла найпотужнішим науковим потенціалом. Вона першою з європейських держав створила такі демократичні інститути, як масові політичні партії, представницький парламент, публічна преса, міжнародні біржі та ринки. Англійські тред-юніони також виникли вперше в світі, а їхня консолідуюча діяльність впродовж тривалого часу була прикладом для інших країн світу.

Старовинна і вічно молода Британія стала предметом вивчення не одного покоління науковців. Величезний досвід цієї держави в усіх галузях знань та людської діяльності постійно збагачує скарбницю досягнень людської цивілізації. Навколосвітні морські по-

дорожі та великі географічні відкриття прославили «володарку морів», а революційні наукові знахідки в галузі фізики, хімії, математики, механіки, біології, фізіології, медицини та астрономії по праву зробили Велику Британію одним з лідерів світової науки, яким вона залишається досі. Імена Ч. Дарвіна, У. Гарвея, І. Ньютона, Р. Гука, М. Фарадея, Р. Бойля, Г. Кавендіша, Дж. Джоуля, Е. Дженнера та багатьох інших назавжди увійшли в історію світової науки.

Цей перелік може бути нескінченним, як нескінченною та всеохоплюючою є чарівність туманного Альбіону, його дивна краса й загадковість. Жодна з книг про Англію не в змозі вичерпно передати неповторність та унікальність цього невеликого острова, який досі залишається дивом для всього людства.

ДУ «ІНСТИТУТ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ НАН УКРАЇНИ»

Державну установу «Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України» було створено за Постановою Президії НАН України від 21 вересня 2011 року за № 266 на базі Інституту європейських досліджень НАН України з метою забезпечення більш сприятливих організаційних умов для проведення фундаментальних і прикладних досліджень проблем динаміки всесвітньо-історичного процесу, вивчення історичних зв'язків України з країнами і народами світу, актуалізації та впровадження передового світового цивілізаційного досвіду у вітчизняну практику суспільно-політичного і культурного життя.

Із листопада 2008 року науковий колектив Інституту очолює Заслужений діяч науки і техніки, доктор історичних наук, професор Кудряченко Андрій Іванович.

Завданням Державної установи є проведення й координація фундаментальних і прикладних досліджень проблем всесвітньо-історичного процесу, культурно-цивілізаційного розвитку та розробка на цій основі рекомендацій для органів державної влади щодо стратегії інтеграції України у світове співтовариство. Відповідно до цього основними напрямками наукових досліджень Інституту є: 1) Теоретичні проблеми всесвітньо-історичного процесу; 2) Історія країн світу; 3) Історія міжнародних відносин; 4) Світовий культурно-цивілізаційний розвиток; 5) Суспільно-політичні та культурні взаємини України з країнами світу, аналіз і прогнозування розвитку цих взаємин.

Упродовж 2008 – 2012 рр. науковці Інституту представляли Інститут на 70 міжнародних конференціях, опублікували понад 300 наукових праць, серед яких – індивідуальні та колективні монографії, навчальні посібники та підручники, збірники наукових праць та архівних документів, наукові статті у фахових виданнях, з них – понад 50 опубліковано за кордоном.

Науковий доробок співробітників Інституту за 2008-2012 рр. узагальнено у трьох колективних монографіях за редакцією А.І. Кудряченка «Україна в Європі: пошуки спільного майбутнього» (2009); «Культурно-цивілізаційний простір Європи і Україна: особливості становлення, тенденції розвитку» (2010); «Україна в Європі: контекст міжнародних відносин» (2011) та трьох збірниках наукових праць: «Європейська перспектива» (2009), «Україна як

суб'єкт сучасних цивілізаційних процесів (2011), «Інтеграційні процеси в сучасному світі: регіональні виміри» (2012).

Нині колектив Інституту працює над дослідженнями науково-дослідних тем: «Становлення сучасної багатополусної системи міжнародних відносин: історичні витоки і тенденції», «Історичний досвід соціально-політичної модернізації країн Центрально-Східної Європи», «Сучасні європейські культурно-історичні цінності в контексті викликів глобалізації», «Історичний досвід становлення інститутів громадянського суспільства в країнах Європи».

Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України» плідно співпрацює з Інститутом історії НАН України, Інститутом політичних та етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, Інститутом держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Інститутом світової економіки і міжнародних відносин НАН України, Національним інститутом стратегічних досліджень, Національною академією державного управління при Президенті України, Інститутом Європи РАН та Інститутом всесвітньої історії РАН, Інститутом європейської інтеграції та політичних наук АН Республіки Молдова, Інститутом міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка, Дипломатичною Академією України при МЗС України, ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана», іншими вітчизняними та зарубіжними науковими установами і вищими навчальними закладами.

Інститут здійснює підготовку наукових кадрів за спеціальністю 07.00.02 «Всесвітня історія» (аспірантура з відривом і без відриву від виробництва).

Адреса Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України»: 01001, Київ, вул. М. Грушевського, 4, офіс 618.

Тел/факс: 279-06-29.

Сайт Інституту: <http://ivinas.gov.ua>

Наукове видання

**«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ:
АКСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ»**

**Матеріали
Міжнародної наукової конференції
21 листопада 2012 р., Київ**

**Державна установа
«Інститут всесвітньої історії НАН України»**

Загальна редакція: **Купряченко А.І.**

Наукова редакція, відповідальний за випуск: **Калінічева Г.І.**

Упорядник: **Солошенко В.В.**

Комп'ютерна верстка: **Мигаль Л.Г.**

Підписано до друку 16.11.2012. Формат 60x84/16.

Обл.-вид. арк. 8,84 Умовн. друк. арк. 8,44

Наклад 300 прим.

ПП «Фоліант»